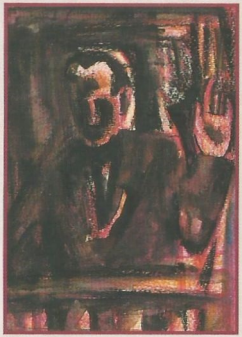
Oklukirpi

JULIAN BARNES

İngilizceden çeviren:
Serdar Rifat Kırkoğlu

AYRINTI

JULIAN BARNES

Çağdaş İngiliz edebiyatının önde gelen adlarından olan Julian Barnes, 1946'da Leicester'da doğdu. Oxford Üniversitesi, Magdalen College'da okudu. *The Oxford English Dictionary*'de sözlükbilimci; daha sonraları ise *The New Statesman* ve *The Sunday Times*'ta gazeteci olarak çalıştı. Kitap eleştirileri ve takma adla polisiye romanlar kaleme aldı. 1982'den 1986'ya değin *The Observer*'da televizyon eleştirmenliği yaptı.

İlk romanı *Metroland* [1980; Metroland, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2005] 1981'de Somerset Maugham Ödülü'nü kazandı ve bunu 1982'de yayımlanan *Before She Met Me* [1986; Benimle Tanışmadan Önce, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2000] adlı romanı izledi. Asıl üne kavuşmasını sağlayan yapıtı ise, 1984'te yayımlanan romanı *Flaubert's Parrot* [Flaubert'in Papağanı, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2001] oldu; bu yapıtıyla Geoffrey Faber Memorial Ödülü'nü kazandı ve ayrıca Fransa'da Medicis Ödülü'nü kazanan ilk İngiliz olarak daha büyük okur kitlelerine ulaştı. 1986'da *Staring at the Sun* [Gündoğumuna Yolculuk, çev.: Didem Atay, Ayrıntı Yayınları, 2006] ve 1989'da ise, edebiyat alanındaki yenilikçiliğinin ve geniş hayal gücünün somut bir kanıtı olan ve birçok eleştirmence çarpıcı ve çizgidışı bir yapıt olarak değerlendirilen *A History Of The World In 10½* [10½ Bölümde Dünya Tarihi, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 1999] yayımlandı. Bunları 1992'de yayımlanan *Talking It Over* [Seni Sevmiyorum, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2000] ve 1993 tarihli, politik hiciv romanı *The Porcupine* [Oklukirpi, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2006] izledi. 1995'te, *The New Yorker* dergisi için yazdığı ve İngiliz kültür ve siyaset yaşamı üzerine kaleme aldığı makalelerden oluşan *Letters from London* gün ışığına çıktı. 1996 yılının Ocak ayında, 50. yaş gününün arifesinde, daha önce çeşitli dergilerde yayımlanmış hikâyelerinin de bulunduğu ilk hikâye kitabı *Cross Channel* [*Manş Ötesi*, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 1999] okurla buluştu. Ve 1998 Eylül'ünde, *England, England* [İngiltere İngiltere'ye Karşı, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2003] kitapçı raflarında boy gösterdi. *Seni Sevmiyorum*'un devamı olarak da okunabilecek olan romanı *Love, etc.* [Aşk, Vesaire, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2002] Temmuz 2000'de, denemelerinin toplandığı *Something to Declare* [Bir Çift Söz, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2004] 2001'de, son romanı *Arthur & George* ise 2005'te yayımlandı.

Julian Barnes, ilk bakışta biraz farklı gibi gözüken, ama daha dikkatle incelenince tümü de ortak bir yazarlık özelliğinin harcıyla karılmış yapıtlar vermiş olan bir yazardır. Onun yazarlık üslubu, hemen hemen bütün yapıtlarında, fazlasıyla kendine özgü bir kimlikle, hem matrak hem de trajik ve insani olana alabildiğine açık ve salt "negatif" olanla yetinmeyen çok yönlü bir "ironi" unsuruyla belirginleşir. Böylelikle; burjuva-bohem yaşam değerlerindeki karşıtlığın irdelendiği bir gençlik ve "oluşum" romanı olan *Metroland*'den, onun daha çok mercekli ve fanteziye daha yakın bir izdüşümü sayılabilecek *Seni Sevmiyorum* adlı değişik aşk romanına; politik bir hiciv novellası olan *Oklukirpi*'den, saplantılı bir kıskançlık öyküsünün anlatıldığı *Benimle Tanışmadan Önce* adlı romana; dinsel efsanelerdeki ikirciklik, Tarih'in ve Aşk'ın insan yaşamındaki yeri, Sanat'ın anlamı ve önemi ve bunlarla iç içe ve koşut olarak öykülenen deniz kazaları, terorizm ve nükleer felaket gibi güncel dünya sorunlarının işlendiği alegorik bir roman olan *10½ Bölümde Dünya Tarihi*'nden, yaşam-sanat etkileşimi ve otantik yaşam sorunsalının işlendiği deneme romanı *Flaubert'in Papağanı*'na kadar Barnes'ın bütün yapıtları bu çok yönlü ironi faktörünün izlerini taşırlar.

Yapıtları yirmi beşin üzerinde dünya diline çevrilmiş olan Julian Barnes, ayrıca, E.M. Forster Ödülü (1986), Amerikan Sanat ve Edebiyat Akademisi Ödülü (1988), Hamburg FVS Vakfı Shakespeare Ödülü gibi birçok ödüle de sahiptir.

Ayrıntı Yayınları, Julian Barnes'ın tüm yapıtlarını yayın programına almıştır.

Ayrıntı: 496
Edebiyat dizisi: 147

Oklukirpi
Julian Barnes

İngilizceden çeviren
Serdar Rifat Kırkoğlu

Yayıma hazırlayan
Fulya Atatuğ

Kitabın özgün adı
The Porcupine

Picador/1993
basımından çevrilmiştir

© Julian Barnes, 1992 & Akcalı Ajans

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Asuman Ercan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Ayten Koçal

Baskı ve cilt
Sena Ofset (0 212) 613 38 46

Birinci basım *Mitos Yayınları 1993*
Ayrıntı Yayınları'nda birinci basım *2006*

Baskı adedi *2000*

ISBN 975-539-234-3

AYRINTI YAYINLARI
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr
Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İst. Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Julian Barnes

Oklukirpi

E D E B İ Y A T D İ Z İ S İ

GÜLÜNESİ AŞKLAR/*Milan Kundera* ◢ KALECİNİN PENALTI ANINDAKİ ENDİŞESİ/*Peter Handke* ◢ YÜZBAŞI VE KADINLAR TABURU/*Mario Vargas Llosa* ◢ BİZ/*Yevgeni Zamyatin* ◢ KESİK BİR BAŞ/*Iris Murdoch* ◢ YENİ TANRILAR/*Alberto Vasquez-Figueroa* ◢ İNFAZA ÇAĞRI/*Vladimir Nabokov* ◢ EVET AMA, BİR LOKOMOTİF BUNU YAPABİLİR Mİ BAKALIM?/*Woody Allen* ◢ ÇALI HOROZU/*Michel Tournier* ◢ BANYO/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ BALKON/*Jean Genet* ◢ GÜNEŞ İMPARATORLUĞU/*J.G. Ballard* ◢ BEYAZ ZENCİLER/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ SİYAH MADONNA/*Doris Lessing* ◢ KAPANDA ÜÇ KAPLAN/*G. Cabrera Infante* ◢ ZAMANIN KIYISINDAKİ KADIN/*Marge Piercy* ◢ ANARŞİNİN KISA YAZI/*Hans Magnus Enzensberger* ◢ FOTOĞRAF MAKİNESİ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ GÜLÜN GÜNLÜĞÜ/*Ursula K. LeGuin* ◢ HOTEL DU LAC/*Anita Brookner* ◢ AZİZLER ve ALİMLER/*Terry Eagleton* ◢ VEDA YEMEĞİ/*Michel Tournier* ◢ ORLANDO/*Virginia Woolf* ◢ UTANÇ BİTTİ/*Anja Meulenbelt* ◢ YAKIN GELECEĞİN MİTOSLARI/*J. G. Ballard* ◢ KARANLIĞIN SOL ELİ/*Ursula K. LeGuin* ◢ AĞ/*Iris Murdoch* ◢ WATT/*Samuel Beckett* ◢ EKOTOPYA/*Ernest Callenbach* ◢ GECEYİ ANLAT BANA/*Djuna Barnes* ◢ İNSAN POSTUNA BÜRÜNMÜŞ KÖPEK/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ CUMA/*Michel Tournier* ◢ AFRODİT'İN BAŞKALDIRISI/*Lawrence Durrell* ◢ GÜNDELİK MUTLULUĞA ALIŞMA/*Anja Meulenbelt* ◢ MURPHY/*Samuel Beckett* ◢ MASAL MASAL İÇİNDE/*Khimaira/John Barth* ◢ ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI/*Robert M. Pirsig* ◢ PARFÜMÜN DANSI/*Tom Robbins* ◢ SINIRSIZ RÜYALAR DİYARI/*J. G. Ballard* ◢ FRANSIZ TEĞMENİN KADINI/*John Fowles* ◢ BEYAZ OTEL/*D.M. Thomas* ◢ MYRA/*Gore Vidal* ◢ DALGALAR/*Virginia Woolf* ◢ ATLANTİK ÖTESİ/*Witold Gombrowicz* ◢ HAYRANLIK/*Anja Meulenbelt* ◢ FERDYDURKE/*Witold Gombrowicz* ◢ MELEKLER ZAMANI/*Iris Murdoch* ◢ PAULINA 1880/*Pierre Jean Jouve* ◢ EŞEKARISI FABRİKASI/*Iain Banks* ◢ ROCK LANETİ/*Iain Banks* ◢ KAYIP ZAMAN/*Anja Meulenbelt* ◢ SENİ İÇİME GÖMDÜM/*Andrew Jolly* ◢ BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ/*Søren Kierkegaard* ◢ KONFİDENZ/*Ariel Dorfman* ◢ ALTIN DAMLA/*Michel Tournier* ◢ BİR GARİP VAKA: MATMAZEL P./*Brian O'Doherty* ◢ NIETZSCHE AĞLADIĞINDA/*Irvin D. Yalom* ◢ KIZILAĞAÇLAR KRALI/*Michel Tournier* ◢ AİLEDE BİR ÖLÜM/*James Agee* ◢ KUTSAL BÖLGE/*Carlos Fuentes* ◢ KALPSİZ AMANDA/*Jurek Becker* ◢ 62-MAKET SETİ/*Julio Cortázar* ◢ ÇARPIŞMA/*J.G. Ballard* ◢ ÜÇLEME-Molloy-Malone Ölüyor-Adlandırılamayan/*Samuel Beckett* ◢ DUR BİR MOLA VER/*Tom Robbins* ◢ HIRSIZIN GÜNLÜĞÜ/*Jean Genet* ◢ KÜÇÜK DEĞİŞİMLER/*Marge Piercy* ◢ LİLA/*Robert M. Pirsig* ◢ ERGİNLİK YAŞI/*Michel Leiris* ◢ AŞKSIZ İLİŞKİLER/*Samuel Beckett* ◢ ESİRGEYEN GÖKYÜZÜ/*Paul Bowles* ◢ YALANCI JAKOB/*Jurek Becker* ◢ DİVAN/*Irvin D. Yalom* ◢ PORNOGRAFİ/*Witold Gombrowicz* ◢ MERCİER İLE CAMİER/*Samuel Beckett* ◢ BİR ERKEĞE NASIL TECAVÜZ EDİLİR?/*Märta Tikkanen* ◢ BENDENİZ VE MARCO POLO/*Paul Griffiths* ◢ DOĞMAMIŞ KRİSTOF/*Carlos Fuentes* ◢ RÜYA SAKİNLERİ/*Iris Murdoch* ◢ HİÇ İÇİN METİNLER ve Uzun Öyküler/*Samuel Beckett* ◢ DUYGU YOLCULUĞU/*Laurence Sterne* ◢ BETTY BLUE/*Philippe Djian* ◢ AĞAÇKAKAN/*Tom Robbins* ◢ ANARŞİST/*Tristan Hawkins* ◢ BAKAKAİ/*Witold Gombrowicz* ◢ PORTNOY'UN FERYADI/*Philip Roth* ◢ $10^{1/2}$ BÖLÜMDE DÜNYA TARİHİ/*Julian Barnes* ◢ SUNİ TENEFFÜS/*Ricardo Piglia* ◢ MANŞ ÖTESİ/*Julian Barnes* ◢ ADA/*Aldous Huxley* ◢ GÜLÜN MUCİZESİ/*Jean Genet* ◢ MÖSYÖ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ ÇİÇEKLERİN MERYEM ANASI/*Jean Genet* ◢ BAŞUCU OĞLANI/*Alison Fell* ◢ YARATIK/*John Fowles* ◢ SENİ SEVMİYORUM/*Julian Barnes* ◢ ZENCİLER/*Jean Genet* ◢ TÜNEL/*Ernesto Sábato* ◢ KARA PRENS/*Iris Murdoch* ◢ KARNINDAN KONUŞANIN ÖYKÜSÜ/*Pauline Melville* ◢ TANRI'NIN AĞZINDAN EVRENİN HİKÂYESİ/*Franco Ferrucci* ◢ HAYATIN VE AŞKIN YASALARI/*Connie Palmen* ◢ KAHRAMANLAR VE MEZARLAR/*Ernesto Sabato* ◢ KAYNAK VE ÇALI/*Michel Tournier* ◢ CENNETE BİR KOŞU/*J.G. Ballard* ◢ DİŞİ ADAM/*Joanna Russ* ◢ FLAUBERT'İN PAPAĞANI/*Julian Barnes* ◢ ALDATMA/*Philip Roth* ◢ KOKAİN GECELERİ/*J.G. Ballard* ◢ ACABA NASIL?/*Samuel Beckett* ◢ MANTISSA/*John Fowles* ◢ KOLEKSİYONCU/*John Fowles* ◢ BENJAMIN: DAR GEÇİTTEKİ AYDIN/*Jay Parini* ◢ METEORLAR/*Michel Tournier* ◢ ARKADAŞLIK/*Connie Palmen* ◢ AŞK VESAİRE/*Julian Barnes* ◢ SİRİUS'TAN GELEN KURBAĞA/*Tom Robbins* ◢ BAYAN GULLIVER CÜCELER ÜLKESİNDE/*Alison Fell* ◢ GELECEKTEN ANILAR/*William Morris* ◢ BENİMLE TANIŞMADAN ÖNCE/*Julian Barnes* ◢ İNGİLTERE İNGİLTERE'YE KARŞI/*Julian Barnes* ◢ İYİ İŞ/*David Lodge* ◢ YİTİK RUHLAR IRMAĞI/*Connie Palmen* ◢ TERAPİ/*David Lodge* ◢ ÖLÜRKEN/*Jim Crace* ◢ GÜZELLİK HIRSIZLARI/*Pascal Bruckner* ◢ SÜPER KENT/*J.G. Ballard* ◢ SISKA BACAKLAR/*Tom Robbins* ◢ BETON ADA/*J.G. Ballard* ◢ İLK AŞK, SON TÖRENLER/*Ian McEwan* ◢ GILLES İLE JEANNE/*Michel Tournier* ◢ BİR KOMÜNİSTLE EVLENDİM/*Philip Roth* ◢ KIZILDERİLİNİN ŞARKISI/*James Welc* ◢ SİNEMA MÜDAVİMİ/*Walker Percy* ◢ KARANLIKLARIN EFENDİSİ/*Ernesto Sabato* ◢ METROLAND/*Julian Barnes* ◢ BİZİ NEDEN TERK ETTİN SAYIN BAŞKAN?/*François Vigouroux* ◢ DÜŞÜNCE BALONLARI/*David Lodge* ◢ MİLENYUM İNSANLARI/*J.G. Ballard* ◢ MÜNECCİM KRALLAR/*M. Tournier* ◢ BEYAZDAKİ KARA/*Maggie Gee* ◢ KAYBOLUŞ/*G. Perec* ◢ HINÇ AYLARI/*P. Bruckner* ◢ LİMON MASASI/*J. Barnes* ◢ BÜYÜCÜ/*J. Fowles* ◢ GÜNDOĞUMUNA YOLCULUK/*J. Barnes* ◢ OKLUKİRPİ/*J. Barnes*

Dimitrina' ya

Yaşlı adam altıncı kat penceresine nöbetçi askerin izin verdiği kadar yakın duruyordu. Dışarıda, kent olağandışı bir biçimde karanlıktı; içeride, masa lambasının cılız ışığı kaba gözlüğünün metal çerçevesinden hafifçe yansıyordu. Giyimi kuşamı milisin beklediği kadar şık ve itinalı değildi: Elbisesinin sırtı buruşmuştu ve başında kalan kızıla çalan sarı perçemleri darmadağınıktı. Ancak duruşu kendinden emindi; hatta sol ayağını yerdeki boyalı çizgiye sıkı sıkıya koyuşunda bir dövüşkenlik vardı. Kadınların protesto sesleri bunca yıldır patronluğunu yaptığı başkentin gergin merkezini yarıp geçerken, yaşlı adam, başını hafifçe öne eğmiş, dinliyordu. Kendi kendine gülümsedi.

Bu rutubetli aralık akşamında Başmelek Aziz Mikail Katedra-

li'nin, eski monarşi günlerinden kalma bu buluşma noktasının önünde toplanmışlardı. Birçoğu ilkin katedralin içine girdi ve omuz yüksekliğinde mumlar yaktı: Bunlar ya kötü bir malzemeden imal edilmiş olduklarından ya da çevrelerindeki alevlerin ısısından orta kısımlarından bükülen, balmumları yumuşak bir cızırtı sesiyle altlarında duran tepsilerin içine akan ince, sarı mumlardı. Derken kadınlar, her biri kendi protesto silahlarıyla donanmış olarak, çok yakın zamanlara değin kendilerine yasaklanmış bulunan ve şimdi de üzerinde herhangi bir rütbe göze çarpmayan deri ceketli bir subayın komutası altındaki birliklerce çevrilmiş olan katedral meydanına çıktılar. Karanlık burada daha yoğundu, çünkü bu bölgede altı sokak lambasından yalnızca biri çevreye son derece cılız bir ışık yayıyordu. Kadınların çoğu şimdi daha kalın ve daha beyaz mumlar almışlardı. Kibritten tasarruf etmek için de, her bir mum bir diğerinin alevinden yakılıyordu.

Bazılarının kürklü paltolar giymiş olmalarına karşın, çoğu verilen talimatlara göre giyinmişlerdi. Ya da daha doğrusu, giyinmemişlerdi: Sanki az önce mutfaktan çıkıp gelmiş gibi bir halleri vardı. Kalın basma elbiseler üzerine bağlanmış önlükler ve aslında hiç ısıtılmayan apartman dairelerinde giyilen, ancak şimdi katedral meydanındaki dondurucu ayaza göğüs germeye yarayan kalın süveterler vardı üzerlerinde. Her kadın, önlüğünün derin cebine, ya da eğer daha resmi bir biçimde giyinmişse mantosunun cebine büyük bir mutfak aleti tıkıştırmıştı: Alüminyum bir kepçe, tahta bir kaşık, arada sırada bıçakları keskinleştirmeye yarayan çelik bir keski, hatta belki bir an gözdağı da gerekiyormuşçasına, kallavi bir doğrama bıçağı.

Gösteri saat altıda, kadınların geleneksel olarak akşam yemeğini hazırlamak üzere mutfakta bulundukları saatte başladı. Gerçi son zamanlarda akşam yemeği sözcüğü harlı ateşte pişirilen bir karışımın, birkaç şalgam, eğer bulunabilirse bir tavuk boynu, birkaç yaprak, su ve bayat ekmekten oluşmuş, et suyu ile yahni arası bir şeyin yerine geçer olmuştu. Bu akşam, bu utanç verici yavan çorbayı ceplerinde taşıdıkları kepçeler ve kaşıklarla karıştırmayacaklardı. Bu akşam, bu mutfak aletlerini dışarıya çıkarmışlar ve bunları biraz ür-

kek bir heyecanla birbirlerine sallamışlardı. Ve derken başladılar.

Metalurji sitesinden (blok 328, kat 4) gelen ve altı kadından oluşan organizatörler grubu kaldırım taşı döşeli meydandan ayrılıp da iki yanında koyu renkli tramvay rayları parlayan asfalt bulvara ilk adımlarını attıklarında, ilk alüminyum kepçe de uzun saplı tencereye vuruldu. Diğerleri saygılı bir çekingenlikle topluluğa katılırlarken, gürültü, birkaç saniyeliğine, mutfağın yavaş ve aksak tempolu, adeta insanın içine korku salan cenaze müziğine dönüştü. Ancak protestocular yığını bu çağrıyı alınca, ilk anların ciddi düzeni ortadan kalkıverdi ve boşluklar arkalardan gelen, yeni vuruş sesleriyle doldu, insanların artık Tanrıyı sessiz sakin dua ederek aramak için geldikleri katedralin çevresine telaşlı bir mutfak gürültüsü yayıldı.

Gösterinin içinde olanlar, çıkarılan farklı sesleri birbirlerinden ayırt edebiliyorlardı: Alüminyumun alüminyum üzerinde çıkardığı ölgün ve cılız yankılı ses, tahtanın alüminyum üzerinde çıkardığı daha yüksek perdeden ve savaşlara özgü ses, tahtanın demir üzerinde çıkardığı şaşırtıcı biçimde hafif, yemekhanedeki yemek çağrısı ve alüminyumun demir üzerinde çıkardığı pes perdeden, yol onarımlarında işitilen türden ses. Gürültü arttıkça arttı ve gösteri yürüyüşüne başlayan kadınların üzerlerine çöküverdi. Kentte daha önce hiç kimsenin işitmediği bir gürültüydü bu, tuhaflığı ve ritimden yoksun oluşu nedeniyle daha da belirginleşen bir gürültüydü; ısrarlıydı, baskıcıydı, yas çığlıklarından daha keskindi. İlk köşedeki genç erkeklerden oluşan bir topluluk, yakası açılmadık sövgü sözcükleri savuruyor ve kollarını yukarıya doğru dimdik kaldırıyorlardı; ancak çevrelerindeki büyük uğultu onları ağızlarını umutsuzca açan bir balık sürüsüne çevirmişti, hakaretleri köşedeki sokak lambasının sarı ışığından daha öteye gitmiyordu.

Organizatörler, Metalurji sitesinden en çok birkaç yüz kadın beklemişlerdi. Ne var ki 8 no'lu tramvay hattının pırıltılı kavislerini izleyen ve gitgide yükselen gürültü birkaç bin kişiden çıkıyordu: Gençlik, Umut, Dostluk'tan, Kızıl Yıldız'dan, Gagarin'den ve Gelecek Zafer'den, hatta Lenin'den ve Kızıl Ordu'dan. Mum taşıyanlar onları, kıvırdıkları başparmaklarıyla tutuyorlar ve diğer parmaklarıyla da yanlarında getirdikleri tencereleri ya da tavaları kavrıyor-

lardı. Öteki elde tutulan kaşık ya da kepçe tavanın üzerine indiğinde ise mum alevi titreşiyor ve mumun yağı kol yenlerine sıçrıyordu. Pankart taşımıyorlardı, slogan atmıyorlardı: Bunları erkekler yapardı. Onlarsa bunun yerine metalik gürültü çıkaran bir topçu birliği ve tencerelere her vuruşta sarsılan mumların aydınlattığı sarı yüzlerden oluşan bir ayçiçeği tarlası görünümü sergiliyorlardı.

Kadınlar, Stanov Caddesi'nden çıktılar ve ıslak kaldırım taşlarının geniş bir tepsiye konmuş parlak çörekler gibi göründüğü Halk Meydanı'na girdiler. İlk Önder'in mumyalanmış naaşının bulunduğu, alçak ve bombalara karşı korunaklı anıtmezara ulaştılar; ancak gösteri orada sona ermedi, ses de artmadı. Gösteriye katılanlar Arkeoloji Müzesi'nin önündeki meydanı geçtiler, yaşlı adamın kendine hâkim olmaya çabaladığı, gülümsediği ve ayağını boyalı beyaz çizgiye birkaç santim daha yaklaştırdığı, el koyulmuş Devlet Güvenlik Dairesi'nin çevresinden gözü pek bir tavırla geçip yakın zamanlara değin Komünist Parti'nin karargâhı olan neo-klasik üslupta yapılmış, zarif görünümlü sarayın etrafını dolaştılar. Zemin kattaki birkaç pencere şimdi kalın tahtalarla kapatılmıştı ve binanın köşesinde, küçük olmakla birlikte heyecanla yapıldığı belli olan bir kundakçılık girişimi, ikinci kattan yedinci kata kadar siyah bir iz bırakmıştı. Ancak kadınlar burada bile durmadılar, yalnızca aralarından birkaçı tükürmek için bir an durakladı – bir iki yıl kadar önce çekine çekine başlamış ve bir süredir de ulusal bir zorunluluğa dönüşmüş bir uygulamaydı bu; bu yüzden her günün sonunda kaldırım taşlarını yıkamak üzere itfaiye çağrılıyordu. Ne var ki bu tavır şimdi popülerliğini yitirmeye başlamıştı. Böyle olmakla birlikte, epeyce kadın, Sosyalist Parti'ye (eski Komünist Parti) duydukları horgörüyü, arkadan gelenlerin ayaklarının köpük köpük olmuş taşlar üzerinde kaymasına sebep olarak ifade etmeyi seçti.

Ev yaşantısına özgü bu sürekli gürültü, ulusal feryadın ve boş midelerin sesi, zengin yabancıların kaldıkları Sheraton Oteli'nin önünden geçti. Otel müşterilerinin bazıları, ellerinde, getirmeleri tavsiye edilen mumlarla; aşağıdaki caddede taşınanlardan daha kaliteli mumlarla, beklenti içinde, pencerelerinin önünde duruyorlardı. Protestonun nedenini anladıklarında, bazıları sabah kahvaltısın-

da tabaklarında öylesine bıraktıkları yiyecekleri bir an akıllarından geçirerek içeri çekildiler: Bunlar küp şeklinde küçük parçalara ayrılmış yöresel beyaz peynir, birkaç zeytin, yarım bir elma, bir de yalnızca bir kez kullanılan bir poşet çaydı. Düşüncesiz savurganlıklarını anımsamaları, içlerinde bir an için bir suçluluk ateşi tutuşturdu.

Kadınların şimdi parlamento binasına kadar ulaşmalarına yalnızca kısa bir mesafe kalmıştı ve orada milisler tarafından durdurulmayı bekliyorlardı. Ancak ilerleyen gürültüden gözleri korkan askerler, daha şimdiden büyük demir kapıların arkasına çekilmişler ve dışarıda yalnızca her bir nöbetçi kulübesinde bir kişi olmak üzere iki kişi bırakarak kapıları kilitlemişlerdi. Muhafızlar, doğu illerinden askere alınmış genç insanlardı, gaddarca kısacık kesilmiş saçları ve sınırlı bir politik kavrayışları vardı; her biri göğsünde yere paralel olarak hafif makineli bir tüfek tutuyor ve uzaktaki bir hedefi gözlüyormuşçasına kadınların başlarının üzerinden sertçe ileriye bakıyordu.

Ne var ki kadınlar da askerleri görmezden geldiler. Birbirlerine hakaret etmek, provokasyon yapmak ya da şehit düşme girişiminde bulunmak için gelmemişlerdi buraya. Nöbetçi kulübelerinin dört beş metre ötesinde durdular ve arkada olanlar da tehlikeli biçimde ileriye doğru ittirmediler. Böylesi bir disiplin anlayışı, çıkardıkları gök gürültüsünü andıran karışık seslere ters düşüyordu, son protestocular topluluğu da meydana yığıldıkça en yoğun haline erişmiş olan taka tukalı, pata küteli, kulakları sağır eden, güçlü bir saikle çıkarılan bir gürültüydü bu. Gürültü parlamento binasının önündeki demir parmaklıkların arasından sızdı, geniş basamakları azametli bir edayla çıktı ve yaldızlı çifte kapıyı gümbür gümbür döverek içeriye daldı. Gürültü, hiçbir prosedüre, hiçbir kurala aldırış bile etmeden Meclis'in içine kadar sızıp, toprak reformu üzerine yapılmakta olan bir tartışmayı sekteye uğrattı ve Köylü Tarım Partisi'nin bir temsilcisinin konuşmasını kesip onu yerine oturmaya zorladı. Milletvekilleri, acil durumlarda kullanılan elektrik devreleri sayesinde pırıl pırıl bir aydınlık içindeydiler ve gözlerin kendi üzerlerine yönelmesinden ilk kez rahatsızlık duydular. Arada sırada birbirlerine bakıp, sözcük değil ama her türlü iddia içeren bu devasa protesto

çalıştıkları yeri istila ederken omuz silkip sessiz sakin oturuyorlardı. Dışarıda kadınlar kaşıklarıyla kepçelerini tencerelerine ve tavalarına, tahtayı alüminyuma, tahtayı demire, alüminyumu demire ve alüminyumu yine alüminyuma vurup duruyorlardı. Mumlar yanıp tükenmişti ve balmumu şimdi kendilerini kavramış olan başparmakların üzerine sıcak sıcak akıyor, ancak gürültü ve titreşen ışıklar sürüp gidiyordu. Sözcüklere hiç başvurulmuyordu, çünkü onlar aylar, aylar ve aylar boyunca, sözcükler, sözcükler ve sözcüklerden –yenmez, sindirilmez sözcüklerden– başka hiçbir şey işitmemişlerdi. Onlar metal nesneler aracılığıyla konuşuyorlardı, ama böylesi durumlarda genellikle konuşan, arkada şehitler bırakan metalle değil. Sözcüksüz konuşuyorlardı, sözcük kullanmadan görüşler ileri sürüyorlar, bağırıp çağırıyorlar, taleplerde bulunuyorlar ve fikir yürütüyorlardı, sözcüksüz yalvarıyorlar ve ağlıyorlardı. Bu bir saat kadar sürdü, sonra, saat sekizde, sanki gizli bir sinyal almışlar gibi, parlamento binasının önündeki meydanı terk etmeye başladılar. Ancak, gürültülerine son vermediler; bunun yerine, büyük ses seli ayağa kalkan bir öküz gibi silkindi. Derken protestocular kentin merkezinden bulvarların ötesindeki sitelere doğru dağılmaya başladılar: Metalurji'ye ve Gagarin'e, Kızıl Yıldız'a ve Gelecek Zafer'e yöneldiler. Gürültü gittikçe azalarak daha geniş caddelere yayıldı, dar sokaklara saptı; arada sırada, sokak köşelerinde, tıpkı bir çeşit ucuz simbal gibi, şaşkın ve tenekemsi tiz bir ses çıkararak, yeniden, yeniden uğulduyordu.

El koyulmuş olan Devlet Güvenlik Dairesi'nin altıncı katındaki yaşlı adam, şimdi pazarlık masasında oturmuş, domuz pirzolası yiyor ve o sabahki *Gerçek* gazetesini okuyordu. Sosyalist Parti (eski Komünist Parti) merkezinden kendisine doğru gelmekte olan bir patırtı işitti. Yaklaşan taka tukalı seslere, daha yeni doruk noktasına varıp yavaş yavaş azalmakta olan gürültüye kulak kesilmek üzere yemeyi bıraktı. Masa lambası şimdi yaşlı adamın çehresini tümüyle aydınlatıyordu. Üç metre ötede nöbet bekleyen milis Stoyo Petkanov'un gazetedeki bir karikatüre gülümsemekte olduğunu sandı.

* * *

Petro Solinski ile karısı Maria bulvarların kuzeyindeki Dostluk sitesinde küçük bir dairede (blok 307, kat 2) yaşıyorlardı. Başsavcı olarak atandığında kendisine daha geniş bir yer önerilmiş, ancak o geri çevirmişti. En azından şimdilik, yeni hükümet eskisini ayrıcalıklarını son derece kötüye kullanmakla suçlarken, ondan gelecek görünür bir lütfu kabul etmek kendisine pek de makul görünmüyordu. Maria bu fikri saçma buldu. Başsavcı bir hukuk profesörünün oturduğu üç odalı izbe bir fare deliğinde yaşamamalı ve karısından otobüse binmesini beklememeliydi. Ayrıca oturdukları yer güvenlik polisi tarafından kesinkes dinleniyordu. Maria aralarındaki konuşmaların ve Allah bilir, arada sıradaki sevişmelerinin, küflü bir bodrum katına gizlenmiş utanmaz arlanmaz bir hödük tarafından dinlenmesinden bıkıp usanmıştı.

Solinski dinleme aygıtlarının dairesinden sökülmesini emretmişti. Kısa deri ceketler giymiş iki adam telefondaki dinleme hattını iptal ederlerken başlarını çok bilmiş bir ifadeyle sallamışlardı; ancak küçük keşifleri Maria'yı tatmin etmemişti. Bu aygıtı hiç kuşkusuz onlar yerleştirmişlerdir, diye düşünmüştü. Ve elbette dahası da vardı: Telefondaki dinleme hattı, bulup ortaya çıkaracağınız ve sonra da kendinizi güven içinde hissedeceğiniz türden bir hattı. Ne var ki başsavcının ofisinden evine döndüğünde neler konuştuğuyla ilgilenecek birileri her zaman olacaktı. Bu durumda, diye fikir yürütmüştü Petro, taşınacağımız herhangi bir yeni daireye de muhtemelen en son model dinleme aygıtları yerleştirilmiş olacak ve sonuçta taşınmamız neye yarayacak?

Bununla birlikte, Petro Solinski'nin son dokuz yıldır oturduğu evde kalmayı yeğleyişinin bir başka nedeni daha vardı. Oturdukları sitede tek numaralı dairelerin pencereleri kuzeye, askeri kuramcılara göre kent iki bin yıl önce kurulduğunda Daçyalılara karşı yararlı bir doğal savunma oluşturan alçak tepelere bakıyordu. Petro'nun kalınlaşmış ve yavaş yavaş yayılan bir hava tabakası üzerinden az çok seçebildiği en yakın yükseltide, Kurtarıcı Kızıl Ordu'ya adanan Sonsuz Şükran Heykeli duruyordu. Sol ayağı kararlı bir tavırla ileri uzatılmış, başı soylu bir edayla yukarda ve pırıl pırıl par-

layan süngülü tüfeği de daha yukarılara çevrilmiş, bronzdan yapılma bir kahraman asker anıtıydı bu. Kaidenin çevresindeki kabartmada yer alan bronz makineli tüfekliler ise, mevzilerini ilkeli bir acımasızlıkla savunuyorlardı.

Çocukken, babasının hâlâ itibarlı olduğu zamanlarda, Solinski bu heykeli sık sık ziyaret etmişti. Kolalı Kızıl Öncü üniforması içinde tombul ve ciddi bir çocuk olan Petro, Ekim Devrimi Günü ve Sovyet Ordusu Günü'nde olduğu gibi, Kurtuluş Günü'ndeki törenden de her zaman etkilenirdi. Gökyüzünü delen bronz süngüden daha da parlak gözüken bando, o ağırbaşlı müziğini çevreye yayardı. Sovyet Elçisi ile Kardeş Sovyet Kuvvetleri'nin komutanı traktör tekerlekleri kadar kocaman çelenkler koyar ve başkan ile Ulusal Savunma Kuvvetleri'nin şefi arkalarından izlerdi; sonra da dördü birden, sanki arkalarına ani bir adım atmaktan korkuyormuşçasına, omuz omuza, beceriksiz bir halde geriye çekilirlerdi. Her yıl Petro kendini kıvançlı ve büyümüş hissetmişti; sosyalist ülkeler arasındaki dayanışmaya, onların ilerlemesine, kaçınılmaz bilimsel zaferlerine her geçen yıl daha canı gönülden inanır olmuştu.

Birkaç yıl öncesine kadar, çiftler evlendikleri gün, bilinen adıyla Alyoşa'yı sık sık ziyaret ederlerdi. Onun altında, kişisel ve tarihsel arasındaki o bir anlık ve vakar dolu bağa kapılmış olarak, gözyaşları ve güller içinde dururlardı. Son yıllarda bu alışkanlık ortadan kalkmıştı, belirli kutlama günlerinin dışında, buranın tek ziyaretçileri sadece Rus turistlerdi. Belki de onlar, kaidenin üzerine birkaç çiçek bırakırlarken, kurtarılmış ulusların minnetlerini akıllarından geçirerek kendilerini erdemli hissediyorlardı.

Sabah ve akşam güneşi uzakta Alyoşa Anıtı'nı kent için aydınlatırdı. Petro Solinski pencerenin önündeki küçük masasında oturmaktan ve askerin süngüsünde bir ışık titreşimi görene kadar beklemekten hoşlanıyordu. Derken gözlerini yukarı kaldırır ve şöyle düşünürdü: Demek neredeyse elli yıldır ülkemin başına bela olan o. Şimdi Solinski'nin görevi, belayı ortadan kaldırmaya yardımcı olmaktı.

* * *

I Numaralı Ceza Davası'ndaki sanığa, Başsavcı Solinski ile saat onda bir ön görüşme yapacağı bildirilmişti. Bu yüzden Stoyo Petkanov, saat altıda uyanmış, taktiklerini ve taleplerini hazırlıyordu. Hiçbir zaman boyun eğmemek önemliydi.

Sözgelimi, onun gözaltına alınışının ilk sabahı. Onu, herhangi bir suçlamada bile bulunmadan, tamamen yasadışı olarak tutuklamışlar ve yeni bir burjuva ad verdikleri Devlet Güvenlik Dairesi'ne getirmişlerdi. Üst rütbeli bir milis ona bir yatakla bir masa göstermiş, pencerenin çevresindeki zeminin üzerine yarım daire şeklinde çizilmiş beyaz çizgiyi işaret ederek eline küçük kâğıt parçaları tutuşturmuştu. Her nasılsa, böyle düşünmüştü, olayı böyle görmüştü.

"Bunlar nedir?" diye sormuştu, renkli kâğıt parçalarını masanın üzerine atarak.

"Bunlar sizin yiyecek kuponlarınız."

"Demek nezaket göstererek dışarı çıkmama ve kuyruğa girmeme izin veriyorsunuz?"

"Şimdi sıradan bir yurttaş olduğunuza göre doğal olarak, bütün öteki sıradan yurttaşların karşı karşıya bulundukları geçici kısıtlamalara maruz kalacağınızı düşündü Başsavcı Solinski."

"Anlıyorum... Peki, tam olarak ne yapmam gerekiyor?" diye sordu Petkanov, yaşlı insanlara özgü yapmacık bir boyun eğmişlikle. "Ne yapmama izin veriliyor?"

"Bunlar peynir kuponlarınız, bunlar kaşkaval için, şunlarsa un için." Asker, yardımcı olmaya çalışarak çeşitli yiyecek kuponlarını karıştırdı. "Yağ, ekmek, yumurta, et, yemeklik yağ, çamaşır deterjanı, benzin..."

"Sanırım benzine ihtiyacım olmayacak." Petkanov, karşısındaki askerin de kendisine katılmasına davet çıkaran kıkırdamalı bir gülüşe kaptırmıştı kendini. "Belki de diyorum ki?.." Ancak subay daha şimdiden yanından uzaklaşmaya başlamıştı bile. "Hayır, anlıyorum. Ulusal Savunma Kuvvetleri'nin bir üyesine rüşvet vermeye kalkışmak var olan suçlamalara bir yenisini eklerdi, öyle değil mi?"

Milis yanıt vermedi. "Her neyse," diye sözünü sürdürdü Petka-

nov, kendisine yeni bir oyun gösterilmesiyle kuramsal olarak ilgilenen biri gibi, "her neyse, bana bu işin nasıl yürüdüğünü anlat sen."

"Her bir kupon listelenmiş olan malların bir haftalık miktarını temsil ediyor. Karneye bağlanmış malları tüketme hızınızdan siz sorumlusunuz."

"Peki ya sosis? Onu burada göremiyorum. Sosise düşkünlüğüm çok iyi bilinir." Şikâyetçi olmaktan çok bu işe şaşmış gibi bir hali vardı.

"Sosis için kupon yok. Gerçek şu ki, efendim, dükkânlarda hiç sosis bulunmuyor, bu yüzden onun için kupon çıkarmak bir işe yaramazdı."

"Mantıklı," diye yanıt verdi eski başkan. Her bir renkli koçandan bir kupon koparmaya girişti. "Belli sebeplerden, benzine ihtiyacım olmayacak. Bana geri kalanını getirin." Derken renkli kâğıt parçalarını subaya doğru fırlattı.

Bir saat sonra, bir asker bir somun ekmek, 200 gram yağ, küçük bir lahana, iki köfte, 100 gram beyazpeynir ve 100 gram kaşkaval, yarım litre yemeklik yağ (bir aylık), 300 gram çamaşır deterjanı (gene bir aylık) ve yarım kilo unla döndü. Petkanov ona bunları masanın üzerine koymasını ve kendisine bir bıçak, bir çatal ve bir de bir bardak su getirmesini söyledi. Sonra, resmi tavırlı iki milisin bakışları altında, köfteleri, beyazpeyniri, kaşkavalı, çiğ lahanayı, ekmeği ve yağı yedi. Çamaşır deterjanına, yemek yağına ve una bir an şöyle bir baktıktan sonra tabağını geri itti ve gidip demirden yapılma, dar karyolasına uzandı.

Öğleden sonra bir zaman, üst rütbeli milis geri döndü. Sanki kendisi de az çok suçluymuş gibi, kafası biraz karışarak, sırtüstü uzanmış tutukluya doğru döndü ve, "Pek anlamış gözükmüyorsunuz. Açıkladığım gibi..." dedi.

Petkanov kısa bacaklarını gıcırdayan döşeme tahtalarının üstüne indirdi ve subaya doğru birkaç adım attı. Ona çok yakın durdu ve yeşilimsi-gri üniformasını, tam sol yaka cebi altından sertçe çekiştirdi. Derken yeniden çekiştirdi. Milis bir adım geriledi, ama kendisine tehdit dolu bir tavırla yönelttiği parmağından çok, görün-

tüsü bütün geçmiş yaşamına egemen olmuş birinin yüzünü bu denli yakından görmekten ötürü; şimdi bir kabadayı edasıyla kendisine doğru çevrilmiş yüzden ötürü.

"Albay," diye söze başladı eski başkan, "çamaşır deterjanımı kullanmayı düşünmüyorum. Yemeklik yağımı ya da unumu da kullanmayı düşünmüyorum. Bulvarların ötesindeki bir dairede yaşayan bir *baba** olmadığımı fark etmiş olmalısınız. Şimdi hizmet etmeyi seçtiğiniz insanlar ülke ekonomisinin içine sıçmış olmalılar ki hepinizin de bu... *kâğıt parçalarıyla* yaşaması gerekiyor. Ama sizler *bana* hizmet ettiğinizde," –bana sözcüğünü üniformasını bir kez daha ateşli ateşli çekiştirerek vurguladı– "sizler *bana*, Sosyalist Halk Cumhuriyeti'ne sadık olduğunuzda, şunu hatırlayın ki dükkânlarda yiyecek vardı. Bazen kuyruklar olduğunu hatırlayacaksınız, ama bütün bu zırvaların hiçbiri yoktu. Bunun için şimdi gidiyorsunuz ve şu andan itibaren bana sosyalist dönem yiyecek kuponlarını getiriyorsunuz. Başsavcı Solinski'ye de, önce gidip kendini düzdürmesini ve ikinci olarak da, eğer haftanın geriye kalan günlerinde çamaşır deterjanı yememi istiyorsa, bunun sonucunu kişisel olarak üstleneceğini söyleyebilirsiniz."

Subay geri adım atmıştı. O andan itibaren Stoyo Petkanov için öğünler normal biçimde geldi. İstediği kadar sık yoğurt yiyebiliyordu. Hatta iki kez sosis bile getirilmişti. Eski başkan, gardiyanlarına çamaşır deterjanı hakkında şakalar yapıyor ve her yemek gelişinde, kendi kendine, her şeyin kaybedilmiş olmadığını, onun değerini bilememelerinin onların sorunu olduğunu söylüyordu.

Onları, gidip yabani sardunyasını getirmeye de zorlamıştı. Yasadışı tutuklanması sırasında askerler onu yanına almasına izin vermemişlerdi. Ama herkes Stoyo Petkanov'un, ülkesinin toprağına sadık bir yurttaş olarak, yatağının altında yabani bir sardunyayla uyuduğunu biliyordu. Bunu herkes biliyordu. Bu yüzden bir iki gün sonra isteğine boyun eğdiler. Yüksek olmayan hapishane yatağının altına sığabilsin diye tırnak makasıyla bitkinin bazı yapraklarını budamış ve o günden beri de daha iyi uyumuştu.

Şimdi Solinski'yi bekliyordu. Sol ayak parmağını beyaz çizgi-

* (Fr.) Goşist hipi. (ç.n.)

ye yaklaştırarak, pencereden iki metre ötede ayakta durmuştu. Beceriksiz biri döşemenin çam tahtaları üzerine düzgün bir yarım daire çizmek istemiş, ama ya korkudan ya da içtiğinden, fırçasını kullanırken eli titremiş olmalıydı. Gerçekten de iddia ettikleri gibi, canına kastedilmesinden mi endişe ediyorlardı? Onların yerinde olsa, tutsak birine iyi davranır, onun istediği yerde durmasına izin verirdi. Şu ilk birkaç gün, onu odasından ne zaman götürecek olsalar aklına aniden hep şöyle bir manzara geliyordu: Bodrum katındaki kirli paslı madeni bir kapının yanında duruş, ellerindeki kelepçelerden kurtuluş, sırtından itiliş, "Koş!" diye bağırılış, kendisinin buna içgüdüsel olarak tepki göstermesi ve derken son bir darbe. Bunu niçin yapmamış olduklarını tasavvur edemiyordu ve kararsızlıkları, onları hor görmesi için ona bir gerekçe daha veriyordu.

Stoyo Petkanov, Solinski geldiğinde milisin topuklarını birbirine vuruşunu işitti, ama başını çevirmedi. Zaten, neyle karşılaşacağını biliyordu: İtalyan stili pırıl pırıl bir takım elbise giymiş ve yüzünde yaltakçı bir ifade olan tombul, yağ tulumu bir oğlan, bir karşıdevrimcinin karşıdevrimci oğlu, boktan bir herifin boktan oğlu. Birkaç saniye daha, pencereden dışarıya bakmaya devam etti ve sonra, arkasına bile dönmeye tenezzül etmeden, "Demek şimdi kadınlarınız bile protesto yürüyüşü yapıyorlar," dedi.

"Hakları."

"Bundan sonra kimler yürüyecek peki? Çocuklar mı? Çingeneler mi? Zihinsel özürlüler mi?"

"Hakları," diye yanıt verdi Solinski, istifini bozmadan.

"Hakları olabilir, ama ne anlama geliyor bu? Kadınlarını mutfakta tutamayan bir hükümet mahvolmuş demektir, Solinski, mahvolmuş."

"Göreceğiz bakalım, öyle değil mi?"

Petkanov hafifçe başını salladı ve sonunda döndü. "Her neyse, nasılsın, Petro?" Elini başsavcıya uzatarak, ona doğru seğirtti. "Görüşmeyeli epey zaman oldu. Yeni... yeni şansından ötürü kutlarım seni." Kabul etmesi gerekiyordu ki, artık karşısındaki bir çocuk değildi, artık tombul da değildi: Solgun yüzlü, zayıfça, temiz görünümlü biriydi; saçları dökülmeye başlamıştı. Şimdilik tamamen ra-

hat gözüküyordu. Tabii, değişecekti bu.

"Parti kartım elimden alınalı ve *Gerçek* gazetesinde bir faşist sempatizanı olarak suçlandığımdan beri görüşmedik," diye yanıt verdi Solinski.

Petkanov hiç tınmadan güldü. "Bunun sana zararı olmuş gibi görünmüyor. Yoksa bugün hâlâ Parti'de mi olmayı isterdin? Üyelik kapalı değil, biliyorsun."

Başsavcı masaya oturdu ve ellerini önündeki adi kartondan dosyanın üzerine koydu. "Anladığım kadarıyla, avukat tutmayı reddetmeye kalkışmışsınız."

"Doğru." Petkanov taktik açıdan avantajlı olduğuna hükmederek ayakta kalmayı yeğ tuttu.

"Tavsiye olunurdu ki..."

"Tavsiye mi? Ben bu lanet olası yasaları yapmak için tam otuz üç yıl harcadım, Petro, ne olduklarını bilirim onların."

"Yine de, devlet avukatı Milanova ile devlet avukatı Zlatarova, mahkeme tarafından savunma makamınız olarak hareket etmek üzere atandılar."

"Gene kadınlar ha! Onlara hiç zahmet etmemelerini söyleyin."

"Mahkeme önüne çıkmak için emir aldılar ve gerektiği gibi hareket edecekler."

"Göreceğiz bakalım. Peki baban nasıl, Petro? Duyduğuma göre, iyi değilmiş sağlığı?"

"Kanser ilerledi."

"Üzüldüm. Onu bir daha gördüğünde benim için de öpersin."

"Pek sanmıyorum."

Eski başkan, Solinski'nin ellerini izledi: İnceydi bu eller, parmak eklemlerinin ortasına kadar siyah kıllarla kaplıydı; kemikli, etsiz parmak uçları sinirli sinirli önündeki dosyanın rengi atmış karton kapağına vuruyordu. Petkanov, kasten, onu sıkıştırmaya devam etti. "Petro, Petro, babanla ben eski yoldaştık. Ha, aklıma gelmişken, arıları ne âlemde?"

"Arılar mı?"

"Baban arıcılıkla uğraşırdı, bildiğim kadarıyla."

"Mademki soruyorsunuz, söyleyeyim. Onlar da hasta. Birçoğu kanatsız doğuyor."

Bu arılar adına ideolojik bir sapmayı gösteriyormuşçasına, Petkanov homurdandı. "Faşistlere karşı birlikte çarpıştık biz, baban ile ben."

"Ve sonra da onu tasfiye ettiniz."

"Sosyalizm, kurban vermeden inşa edilmez. Baban bunu anlamıştı o zaman. Vicdanını, sanki kamışıymış gibi etrafına sallamaya başlamazdan önce."

"O cümleyi daha önce yarıda kesmeliydiniz."

"Hangi cümleyi?"

"*Sosyalizm inşa edilmez*, diyen cümleyi. Orada kesmeniz gerekirdi. Bu işe yarardı."

"Demek, beni asmayı planlıyorsunuz, öyle mi? Yoksa infaz mangasını mı tercih edersiniz? Hanımlardan oluşan seçkin savunma makamıma neye karar verildiğini sorayım bari. Yoksa kendimi şu pencereden aşağı atmam falan mı bekleniyor? Uygun vakit gelene kadar pencereye yaklaşmama bunun için mi izin verilmiyor?"

Solinski yanıt vermekten kaçınınca, eski başkan onun karşısına lök gibi oturdu. "Beni kimin yasalarıyla suçluyorsunuz, Petro? Sizin yasalarınızla mı, yoksa benim yasalarımla mı?"

"Aa, sizin yasalarınızla. Sizin anayasanız."

"Peki beni neden suçlu bulacaksınız?" Ses tonu sert, ancak hilekârcaydı.

"Sizi birçok şeyden suçlu bulurdum *ben*. Hırsızlık. Devlet parasını zimmetine geçirme. Rüşvet. Spekülasyon. Döviz sahtekârlığı. Vurgunculuk. Simeon Popov'un öldürülmesinde suçortaklığı."

"Bu son konu hakkında bir şey bilmiyorum. Onun kalp krizinden öldüğünü sanıyordum."

"İşkenceye suçortaklığı etme. Taammüden soykırıma suçortaklığı etme. Adaleti yolundan saptırmak için bin bir türlü komplo. Tam olarak nelerle suçlanacağınız birkaç gün içinde ilan edilecek."

Petkanov, kendisine önerilen bir anlaşmayı kafasında tartıyormuş gibi homurdandı. "Hiç olmazsa, suçlamalar arasında ırza tecavüz yok. Şu kadınların bunun için gösteri yürüyüşü yaptıklarını,

Başsavcı Solinski'ye göre hepsinin de ırzına geçmiş olduğumu düşündüm. Ama şimdi anlıyorum ki onlar yalnızca, dükkânlarda sosyalizmin herhangi bir döneminde olduğundan daha az yiyecek bulunmasına karşı protesto yürüyüşü yapıyorlarmış."

"Ben burada, güdümlü ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte var olan güçlükleri tartışmak için bulunmuyorum," diye sertçe yanıt verdi Solinski.

Petkanov kıkırdadı. "Kutlarım, Petro. Kutlarım."

"Neyi kutlarsınız?"

"O cümlenizi. Bu cümlede babanızın sesini işittim. Yeni bir ad verilmiş örgütümüze katılmak istemediğinizden emin misiniz?"

"Bir sonraki konuşmamız mahkemede olacak."

Savcı kâğıtlarını toplayıp ayrılırken Petkanov kıkırdamasına devam etti. Sonra, bütün görüşme boyunca orada hazır bulunan genç milisin yanına gitti ve ona, "Bütün bunlar hoşuna gitti mi, oğlum?" diye sordu.

"Ben hiçbir şey işitmedim," diye yanıt verdi asker inandırıcı olmayan bir tavırla.

"Güdümlü ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte bazı güçlükler vardır," diye deminki cümleyi yineledi eski başkan. "Şu Allahın belası dükkânlarda hiç yiyecek yok."

* * *

Onu vuracaklar mıydı? Doğrusu, ortalıkta bunu gösteren hiçbir belirti yoktu. Hayır, muhtemelen vurmayacaklardı: Bunu yapacak cesaretleri yoktu. Ya da daha doğrusu, kendisini bir şehit yapmaktan daha iyi şeyler biliyorlardı. Onu gözden düşürmek çok daha iyiydi. Bu ise, yapmalarına izin vermeyeceği bir şeydi. Duruşmayı kendi işlerine geldiği gibi, yalan söyleyerek, aldatmacalara başvurarak, düzmece kanıtlar toplayarak tezgâhlayacaklardı, ama belki de kendisinin de onlara oynayacak birkaç oyunu olacaktı. Kendisine verilen rolü oynayacak değildi. Kafasında başka bir senaryo vardı.

Nikolay. Onu vurdular. Hem de Noel Günü. Evet, ama kudurmuş gibi, saraydan çıkışını izlediler, helikopterini takip ettiler, arabasının peşine düştüler, onu halk mahkemesi dedikleri gülünç bir

mahkemenin önüne çıkardılar, onu 60.000 kişiyi öldürmekten suçlu buldular, vurdular, her ikisini de, Nikolay'ı da, Elena'yı da vurdular, öylesine vurdular, vampirin kalbine kazığı çak, biri öyle demişti, güneş batıp yeniden uçamadan vampirin kalbine kazığı çak. Olan biten buydu, korku. Halkın öfkesi ya da Batı medyası her ne diyor ise, o değildi, yalnızca ve yalnızca insanı donuna ettiren bir korkuydu. Çabuk kalbine bir kazık çak, burası Romanya, kalbine koskoca bir kazık çakarak tabutuna kapatın onu. Neyse, ortalıkta böyle bir belirti yok.

Ve derken Bükreş'te nerdeyse ilk yaptıkları şey bir moda gösterisi düzenlemek oldu. Televizyonda görmüştü gösteriyi, sokak yosmaları göğüslerini ve bacaklarını sergiliyorlardı, Elena'nın giyim kuşam tarzıyla alay eden bir kadın moda tasarımcısı da, herkese, Conducator'un* karısının ne kadar "kötü bir beğenisi" olduğunu söylüyor ve onun giyim kuşamını "klasik köylü" tarzı olarak niteliyordu. Petkanov, bu cümleyi ve onun söyleniş tonunu anımsadı. Demek şimdi daha önce olduğumuz bu noktaya gelmiştik, tepeden bakan burjuva kaltakları, proletaryanın nasıl giyindiğiyle alay ediyordu. Bir insanın giysiye niçin ihtiyacı vardı? Yalnızca üşümemek ve utancını gizlemek için. Bir yoldaşın ne zaman sapmacı eğilimler gösterdiğini her zaman söyleyebilirdi insan, sözgelimi böyle biri tiril tiril bir takım elbise almak için İtalya'ya gider ve geriye bir jigoloya ya da bir oğlancıya benzemiş olarak dönerdi. Tıpkı yoldaş Başsavcı Solinski'nin Torino'ya yaptığı kardeşçe geziden dönüşü gibi. Evet, ilginç bir iş olmuştu bu. Böyle şeyleri anımsayabildiğine memnundu.

Gorbaçov. Bir sorun çıkacağını anlamak için çevresini saran kişilere şöyle bir bakmak yeterliydi. Üzerinde Paris'ten alınmış son moda giysileri ve American Express kredi kartıyla onun o burnu havada karısı en iyi giyinen kapitalist eş olabilmek için Nancy Reagan ile boy ölçüşüyordu. Gorbaçov, kendi karısını bile dizginleyemiyordu, nerede kaldı ki bir kez patlak veren bir karşıdevrimi durdurabilme şansı olabilsindi? Durdurmayı istediğinden de değildi bu. Birlikte yolculuklar yaptığı bütün şu jigoloları, bacaklarına sü-

* Nikolay Çavuşesku'nun unvanı. (ç.n.)

rünecek bir İtalyan terzi bulabilmek için yabancı ülkelere yapılacak gezileri bekleyemeyen danışmanlarını, özel temsilcilerini ve şu kişisel sözcülerini görebilirdiniz her yerde. Şu sözcü, kapitalistlerin sevdiği, neydi adı, parlak bir takım elbisesi vardı. Brejnev Doktrini'nin öldüğünü söyleyen sözcü. Onun yerine, Frank Sinatra Doktrini'nin konulduğunu söyleyen.

Her şeyin mahvolduğunu anladığı bir başka an olmuştu. Sinatra Doktrini. "*I did it my way.*"* Ama yalnızca tek bir yol vardı, Marksizm-Leninizmin tek gerçek bilimsel yolu. Varşova Paktı ülkelerine her şeyi kendi bildikleri gibi yapmalarına izin verildiğini söylemek, "Artık komünizm umurumuzda bile değil, bu işi tamamen Amerikalı haydutlara devredelim, hepten siktir edelim," demekti adeta. Amma da sözdü seçilecek! Sinatra Doktrini. Sam Amca'ya böyle dalkavukluk etmek. Peki Sinatra kimdi? Parlak takım elbiseler giyip mafya ile gezip tozan biri. Önünde, Nancy Reagan'ın diz çöktüğü biri. Evet, bunun bir anlamı vardı. Her şey, bütün bu Allahın belası işler Frank Sinatra ile başlamıştı. Sinatra, Nancy Reagan'ı Beyaz Saray'da düzmüş, böyle diyorlardı, değil mi? Reagan karısını dizginleyemiyordu. Nancy Raisa ile bir giyim kuşam rekabetine girmişti. Gorbaçov *kendi* karısını dizginleyemiyordu. Ve Gorbaçov'un sözcüsü, hepimizin Sinatra Doktrini'ni izleyeceğimizi söylüyordu. Elvis Presley Doktrini. McDonald's'ın Hamburger Doktrini. Miki Fare ve Vakvak Amca Doktrini.

Dış Güvenlik Şubesi bir seferinde ona, kendilerine KGB'deki kardeş meslektaşlar tarafından aktarılmış olan bir belgeyi göstermişti. Amerikan başkanının güvenliği, korunma düzeyleri ve bu gibi konular üzerine FBI tarafından hazırlanmış bir rapordu bu. Özel bir ayrıntı Petkanov'un hep hatırındaydı: Amerikan başkanının kendini en emin hissettiği ve FBI'ın da onun en güvende olduğunu düşündüğü yer Disneyland'di. Hiçbir Amerikalı katil onu orada vurmayı hayal edemezdi. Bu, kutsal şeylere bir saldırı olurdu, Miki Fare ve Vakvak Amca gibi büyük tanrılara karşı işlenmiş büyük bir suç olurdu. Böylesi bir bilgi işlerine yarayabilir diye KGB tarafından Petkanov'un Dış Güvenlik Şubesi'ne aktarılan FBI raporun-

* Frank Sinatra'nın ünlü şarkısına gönderme. (ç.n.)

da böyle deniyordu. Petkanov için bu, yakında kendi ülkelerini istila edecek ve her şeyi satın alacak olan Amerikalıların çocuksu mizaçlarını doğrulayan bir rapordu. Hoş geldiniz Sam Amca, gelip burada da bir Disneyland kurun, böylelikle başkanınız kendini güvende hisseder ve sizler de Frank Sinatra'nın plaklarını dinleyip hepimize gülebilirsiniz, çünkü bizlerin nasıl giyineceklerini bilmeyen cahil köylüler olduğumuzu düşünüyorsunuz.

* * *

Tanık olmaları gerekiyordu, diye ısrar etti Vera. Dördü de birlikte: Vera, Atanas, Stefan ve Dimitri. Ülkelerinin tarihinde büyük bir andı bu, asık yüzlü çocukluk dünyasına ve gri, huysuz yeniyetmeliğe bir elvedaydı. Yalanların ve yanılsamaların sonuydu; şimdi gerçeğin mümkün olduğu ve olgunluğun başladığı an gelip çatmıştı. Bundan nasıl olur da uzak durabilirlerdi?

Zaten ta başlangıçtan beri, her şeyin adeta bir eğlence görünümüne büründüğü, oğlanların Vera'nın etrafında dolanıp onunla keyiflerince flört etmek için bir mazeret aradıkları şu uzak aydan beri birlikte olmuşlardı. Ne diyeceklerini, nereye kadar gidebileceklerini bilemeyerek kaygıyla gerçekleştirilen şu ilk protestolara katılmışlardı. Her şey gitgide ciddileşip bayağı tutkulu bir hal alırken, onlar da olup bitenleri izlemişler, yürümüşler ve bağırmışlardı. Her şey aynı zamanda dehşet vericiydi: Pavel'in şu arkadaşı Kurtuluş Bulvarı'nda zırhlı bir aracın altında kalıp da neredeyse ezildiğinde, başkanlık sarayını koruyan milisler kendilerini kaybedip tüfekleriyle kadınlara vurmaya başladıklarında, birlikteydiler. Birkaç kez, zor bela, ödleri patlayarak, tüfek ateşinden kaçmışlar, kapı eşiklerine sığınarak, kol kola girerek, Vera'yı korumaya çabalamışlardı. Ne var ki her şeyin kurtlar tarafından yenilip çürümüş eski gevşek bir kapıyı itmek gibi bir duygu uyandırdığı, askerlerin sırıtıp onlara göz kırptıkları, onlarla sigaralarını paylaştıkları anlarda da birlikteydiler. Ve çok geçmeden kazanmakta olduklarını anlamışlardı, çünkü bazı Komünist Parti milletvekilleri bile yüzlerini gösteri yürüyüşlerinde göstermek istemişlerdi.

"Gemiyi terk eden sıçanlar," diye yorumladı Atanas. "Sinsi he-

rifler." Atanas, bir dil okulu öğrencisi, kuşkuculuğunun öteki üçünün mikroplanmış ruhlarını arıtıp temizlediğini iddia etmekten hoşlanan bir ayyaş ve şairdi.

"İnsan ırkını saflığa kavuşturamayız," dedi ona Vera.

"Niye kavuşturamayacakmışız?"

"Her zaman fırsatçılar olacak da ondan. Onların senden taraf olduklarından emin olmalısın."

"Ben onları kendi tarafımda istemiyorum."

"Onlar önemli değil, Atanas, onların bir değeri yok. Onlar yalnızca kimin kazandığını gösteriyorlar."

Ve derken, kapıya son bir yüklenişle, Stoyo Petkanov bir gece içinde gidiverdi, hasta olduğunu ya da kendisinden sonra gelecek kişiye yer açtığını iddia etmesine bile izin verilmeden, Merkez Komitesi tarafından yanına koruması olarak beş kişilik bir muhafız topluluğu verilerek apar topar kuzeydoğuda bulunan evine götürüldü. Önceleri, onun o her yerden koku alan milletvekili Marinov, muhafazakâr bir reformist olarak, partiyi bir arada tutmaya uğraşmış, ancak haftalar geçtikçe zorlanıp kendi tutarsızlıklarının ağına yakalanmıştı. Derken olaylar, hızla giden bir bisikletin tekerlek çubuklarının görüntüsü gibi bulanmaya başladı; dünün olası gözükmeyen söylentileri yarının bayat haberleri oldu. Komünist Parti ülkenin siyasal ve ekonomik gelişmesindeki öncü rolünü askıya almak üzere sandığa gitti, adını Sosyalist Parti olarak değiştirdi, bütün başta gelen siyasal örgütlenmeleri içeren bir Ulusal Kurtuluş Cephesi yaratmaya girişti, ancak bu girişim ters tepince, mümkün olabildiğince çabuk seçimlere gidilmesini istedi. Ancak muhalefet partileri bunu istemediler, ya da en azından henüz istemiyorlardı, çünkü daha iyice yapılanmış değillerdi ve sosyalistler (eski komünistler) hâlâ devlet radyosunu ve televizyonunu, yayınevlerinin ve basılan eserlerin çoğunu kontrol altında tutuyorlardı, ne var ki muhalefet şansını denemeye mecbur kaldı ve sosyalistleri (eski komünistler) kendilerini savunmak zorunda bırakacak kadar da çok sandalye kazandı, gerçi sosyalistler (eski komünistler) hâlâ çoğunluğa sahiptiler ve Batılı yorumcular bu durumu anlaşılmaz buluyordu, beri yandan hükümet de muhalefet partilerini hâlâ kendisine katıl-

maya ve ülkeyi kurtarmaya davet ediyor, ancak muhalefet partileri durmadan, "Hayır her şeyi sizler mahvettiniz, işleri *sizler* hale yola koyun, şayet koyamıyorsanız da, istifa edin," diyorlardı. Derken her şey yarı-reformlarla, ağız dalaşlarıyla, hakaretlerle, düş kırıklığıyla, korkuyla, karaborsalarla, yükselen fiyatlarla ve gene yarı-reformlarla sürüp giden bir yanılgılar dönemine girdi, öyle ki bu yapılanların hiçbiri kahramanca değildi ya da en azından bazılarının bekledikleri biçimde –kölelik ipini kılıcıyla kesip atan yiğit bir süvari– kahramanca değildi, böyle olmak yerine, bu işin olabildiği kadar kahramancaydı yalnızca. Vera, bunun tıpkı yarım yüzyıldır sımsıkı kapalı duran bir yumruğun, içinde yaldızlı bir çam kozalağı bulunan bir yumruğun parmaklarının yavaş yavaş açılması gibi bir şey olduğunu düşünüyordu. Sonunda kozalak fena halde ezilip şekli bozulmuş ve yılların teriyle yaldızları ağır hasara uğramış olarak düşüvermişti işte; ancak bu şekilde bile hâlâ aynı ağırlıktaydı ve eskisi kadar da güzeldi.

Bu sürecin son bölümü –başlangıcın sonu– Petkanov'un duruşmasıydı. Bu yüzden Vera, dördünün de bu olaya tanık olmalarında ısrar etti. Mahkeme salonuna giremeseler de, duruşmaları televizyondan izleyebilirlerdi. Bu duruşmaların her anını, ülkenin zoraki bir yeniyetmelikten gecikmiş bir olgunluğa ani geçişinin her dakikasını izleyebilirlerdi.

"Peki elektrik kesintileri ne olacak?" dedi Atanas.

Bir sorundu bu. Dört saatte bir –üç saatte bir olmadığı zamanlar dışında– bir saat süren –iki saat sürmediği zamanlar dışında– elektrik kesintisi oluyordu. Kesintiler bölge bölge ayarlanıyordu. Vera Stefan'la aynı elektrik bölgesinde yaşıyordu, bu yüzden işe yaramazdı bu durum. Atanas güneydeki bulvarların ötesinde, otobüsle yirmi dakikalık bir mesafede yaşıyordu. Dimitri'nin oturduğu bölge daha yakındı, yürüyerek on beş dakika, koşarak sekiz dakika. Böylelikle televizyonu seyretmeye Stefanlarda başlarlardı (ya da Stefan'ın annesiyle babası onlardan usandığında Veralarda), sonra ilk seçenek olarak Dimitrilerin evine giderlerdi ve acil bir durum baş gösterirse de –eğer diğer herkesin evinde de kesinti olursa– otobüsle Atanaslara giderlerdi.

Peki ya elektrik kesintisi duruşmanın tam ortasında, Petkanov yerinde kıvrım kıvrım kıvranırken ve savcı da ona ülkeyi nasıl dolandırmış olduğunu, nasıl yalan söylediğini, nasıl çaldığını, nasıl zorbalık edip insanları öldürdüğünü söylerken meydana gelirse ne olacaktı? Dimitrilerin evine koşarlarken yayının hemen hemen on dakikasını kaçırmış olacaklardı. Ya da daha kötüsü, Atanaslara giderken yirmi dakikasını.

"Kırk," dedi Atanas. "Benzin sıkıntısını ve otobüs arızalarını da hesaba katmak gerek, bugünlerde çok oluyor. Kırk dakika!"

Bu duruma bir çözüm bulan mühendis Stefan oldu. Her sabah Devlet Elektrik Kurulu, otuz altı saatlik bir süre için, kendi yansız ifadeleriyle "kesinti" çizelgesi yayımlıyordu. Bu yüzden yaptıkları plan şöyle uygulanacaktı. Diyelim ki Veraların evinde seyrediyorlardı ve belli bir süre için elektrik kısıntısına gidileceği bildirilmişti. Aralarından ikisi on ya da on beş dakika önceden bir koşu Dimitrilerin evine gidecekti. Geride kalan iki kişi görüntü kaybolana değin seyredecek ve sonra da Dimitrilere gidecekti. Günlük yayının sonunda her bir ekip öteki ekibe kaçırmış olduğu on ya da daha fazla dakikayı anlatacaktı. Yahut güneydeki bulvarların ötesine kadar gitmeleri gerekirse, kırk dakikalık süreyi.

"Umarım onu asarlar," dedi Dimitri davanın başlamasından önceki gün.

"Kurşuna dizerler inşallah," diye tercihini belirtti Atanas. "*Taka-taka-tak-taka-taka-tak.*"

"Umarım gerçeği öğreniriz," dedi Vera.

"Umarım konuşmasına izin verirler sadece," dedi Stefan. "Ona basit yanıtları olan basit sorular sorarlar ve sonra da bütün bu bataktan yakayı nasıl sıyırabileceğini dinlerler. Ne kadar çaldın? Simeon Popov'un öldürülmesini ne zaman emrettin? İsviçre'deki banka hesabının numarası nedir? Ona böyle şeyler sorarlar ve bunların bir tekine bile nasıl da yanıt vermediğini izlerler."

"Ben onun saraylarının filmini görmek istiyorum," dedi Dimitri. "Ve bütün metreslerinin resimlerini."

"Metresleri olduğunu bilmiyoruz," dedi Vera. "Zaten, önemli de değil."

"Ben nükleer tesislerimizin tam olarak ne kadar tehlikeli olduklarını öğrenmek istiyorum," dedi Stefan.

"Ben onun Dış Güvenlik Şubesi'ne papayı öldürtmek için şahsen yetki verip vermediğini öğrenmek istiyorum," dedi Dimitri.

"Ben onun kurşuna dizildiğini görmek istiyorum," dedi Atanas.

"Ben Politbüro'nun sahip olduğu ayrıcalıkları öğrenmek istiyorum," dedi Dimitri.

"Ben her birimizin ne kadar borcu olduğunu öğrenmek istiyorum," dedi Stefan.

"*Taka-taka-taka*," deyip duruyordu Atanas.

* * *

I Numaralı Ceza Davası'nın Anayasa Mahkemesi'nde açılmasından önceki hafta, eski başkan Stoyo Petkanov Millet Meclisi'ne açık bir mektup gönderdi. Halen işbaşında olan faşist eğilimler onun ağzını kapamakta başarıya ulaşana kadar, savunmasını hem halka hem de parlamentoya karşı, televizyonda ve basında canla başla yapmayı düşünüyordu. Mektubunun yazılı metni aşağıdaki gibiydi:

Saygıdeğer Millet Temsilcileri,

Bazı koşullar beni size bu mektubu göndermeye zorluyor. Bu koşullar bazı kişilerin beni kendi siyasal çıkarlarını ve kişisel hırslarını gerçekleştirebilmek için kullanmakta olduklarına inandırıyor. Şunu açıklamak isterim ki, hiçbir politik grubun oyununa gelmeyeceğim.

Bildiğim kadarıyla, günümüze kadar yalnızca tek bir devlet başkanı yargılanmış ve hüküm giymiştir: Afrika'da suikast, adam öldürme ve yamyamlık suçlarından hüküm giymiş İmparator Bokassa. Ben ikinci vaka oluyorum.

Kişisel sorumluluğum olarak, yaşadıklarımı uzun uzun düşünüp taşındıktan sonra ve her şeyin tamamen bilincinde olarak size şimdi bile şunu söyleyebilirim ki, 33 yıldır bu ülkenin parti lideri ve devlet başkanı olarak, yapılan her şeyin en büyük siyasal sorumluluğunu ben taşıyorum. İyi şeyler kötü şeylere ağır mı bastı, bütün bu yıllar süresince karanlık ve umutsuzluk içinde mi yaşadık, anneler çocuk dünyaya getirdiler mi, sakin miydik yoksa endişeli mi, halkın hedefleri ve ide-

alleri var mıydı: Şimdi bütün bunları kendi kendime değerlendirme hakkına sahip değilim.

Bütün bu sorulara verilebilecek yanıtlar yalnızca kendi halkımızdan ve kendi tarihimizden gelebilir. Sert yargıçlar olacaklarından eminim onların. Bununla birlikte, şuna da kaniyim ki, onlar hem politik nihilizmi ve hem de hepten kara çalma çabalarını kesinlikle reddederek adil yargıçlar da olacaklardır.

Ben yaptığım her şeyi, ülkem için iyi olduğu inancıyla yaptım. Bu arada yanlışlar da yapmışımdır, ama halkıma karşı hiç suç işlemedim. Bu yanlışlardan ötürü de siyasal sorumluluğu kabulleniyorum.

3 Ocak

Saygılarımla,
Stoyo Petkanov

* * *

Yaşıtlarının çoğu gibi, Petro Solinski de parti içinde yetişmişti. Önce Kızıl Öncü, sonra Genç Sosyalist ve sonunda da bütün haklara sahip bir parti üyesi olmuş, babasının Petkanov'un rutin temizlik hareketlerinin kurbanı olarak taşraya sürgüne gönderilmesinden kısa bir süre önce de üyelik kartını almıştı. Önce aralarında kırıcı laflar sarf edilmişti, çünkü Petro, gençliğin verdiği güçle, partinin her zaman bireyden daha büyük olduğunu ve bunun herhangi bir kişinin durumunda olduğu kadar babasının durumunda da geçerli olduğunu biliyordu. Petro'nun kendisi de bir süre, doğal olarak kuşku duyulan bir kişi olmuştu ve bu puslu günlerde Antifaşist Mücadele'de yer almış bir kahramanın kızıyla evli olmasının kendisine bir ölçüde koruma sağlamış olduğunu da kabul ediyordu. Yavaş yavaş, partinin gözünde yeniden saygınlık kazanmıştı; hatta onu bir keresinde, bir ticaret delegasyonunun mensubu olarak Torino'ya göndermişlerdi. Ona yabancı para vermişler ve bu paraları harcamasını söylemişlerdi; kendini ayrıcalıklı hissetmişti. Anlaşılır nedenlerle, Maria'nın ona eşlik etmesine izin vermemişlerdi.

Kırk yaşında, başkentin ikinci üniversitesine hukuk profesörü olarak atanmıştı. Dostluk 3'teki dairesi o zamanlar gözüne lüks görünüyordu; küçük bir arabaları ve Ostova korularında bir kır evleri vardı; Özel Dükkânlar'a sınırlı, ancak düzenli şekilde girebiliyor-

lardı. Kızları Anjelina neşeli, şımarık ve şımartıldığı için de mutluydu. Yaşama getirilen bu çözümleri yetersiz kılan neydi? *Gerçek* gazetesinin daha o sabah vurguladığı gibi, onu politika alanında bir baba katiline dönüştüren şey ne olmuştu?

Geriye bakınca, bunun Anjelina ile, onun *niçin*'leriyle başladığını düşünüyordu. Bunlar dört yaşındaki bir çocuktan beklenebilecek kendinden emin, sık sık tekrarlanan *niçin*'ler değildi (sözgelimi bugün niçin pazar? Niçin gidiyoruz? Niçin o bir taksi? gibi); bunlar on yaşındaki bir çocuğun düşünüp taşınılmış, maksatlı *niçin*'leriydi. Savaş yokken niye bu kadar çok asker vardı? Kent dışındaki tarlalarda niçin bu kadar çok kayısı ağacı vardı da dükkânlarda niçin hiç kayısı bulunmuyordu? Yazın kentin üzerinde niçin sis oluyordu? Niçin bütün şu insanlar doğudaki bulvarların ötesindeki o boş arazide yaşıyorlardı? Bu sorular tehlikeli sorular değildi ve Petro da bunlara yeterince kolay yanıt vermişti. Çünkü, onlar bizi korumak için oradalar. Çünkü, onları ihtiyacımız olan geçerli yabancı paralar için yurtdışına satıyoruz. Çünkü, tam kapasite çalışan birçok fabrika var. Çünkü, Çingeneler o şekilde yaşamayı seçiyorlar.

Anjelina, yanıtlardan her zaman hoşnut kalıyordu. İnsanı şoke eden de buydu. Masum bir çocuğun etkili sorularıyla kuşkuya sürüklenen bir baba olmamıştı; onu harekete geçiren şey, olsa olsa makul kaçamak sözler olduğunu bildiği yanıtlar karşısında masum çocuğun duyduğu edilgen tatmin duygusuydu. Çocuğun her şeyi şen bir tavırla kabullenmesi canını derinden derine sıkıyordu. Yatağında yatarken ve karanlıkta kendini kuruntulara kaptırırken, Anjelina'nın durumu genişleyip, tüm bir ülkenin içinde bulunduğu durumun semptomu olup çıkıyordu. Bir ulus kuşkuculuk yetisini, yararlı kuşku yeteneğini yitirebilir miydi? Çelişki kası, salt egzersiz eksikliğinden ötürü zayıflamışsa ne olacaktı?

Bir yıl kadar sonra, Petro Solinski böylesi korkuların aşırı kötümser duygular olduğunu keşfetti. Kuşkucular ve rejim muhalifleri onun yanında taktik gereği sakindiler çünkü kesinlikle ondan kuşkulanıyorlardı. Ne var ki, yeniden başlamaya uğraşan, gerçekleri ideolojiye yeğleyen, daha büyük gerçeklere geçmeden önce küçük gerçekleri bir temele oturtmak isteyen insanlar da yok değildi.

Petro, böyle insanların çekingen çoğunluğa cesaret vererek harekete geçirmek için yeterince çok sayıda olduğunu fark ettiğinde, sanki ruhundan bir sisin kalkmakta olduğunu hissetti.

Her şey en yakın sosyalist müttefikleriyle olan kuzey sınırında, orta ölçekteki bir kentte başlamıştı. Burada iki devlet arasında bir nehir akıyordu, yıllardır tek bir balığın bile yakalanmadığı bir nehir. Kentin yukarısındaki ağaçlar kuruyup bodurlaşmış, pek ender olarak yapraklanır olmuşlardı. Her zaman esen rüzgâr, en yakın sosyalist müttefikin güney sınırındaki bir başka orta büyüklükteki kentten aradaki nehri geçerek gelen yağlı ve boz renkli bir hava üfürüyordu ortalığa. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren akciğer rahatsızlıklarına yakalanıyorlardı; kadınlar alışverişe gitmeden önce yüzlerine eşarp bağlıyorlardı; hekimlerin ameliyathaneleri yanmış akciğerler ve zedelenmiş gözlerle dolup taşıyordu. Ta ki bir gün bir grup kadın, başkente bir protesto mektubu gönderene kadar. Bu arada bir rastlantı eseri olarak, en yakın sosyalist müttefik etnik azınlıklarından birine karşı hiç de kardeşçe davranmadığından ötürü az çok gözden düştüğü için, sağlık bakanına gönderilen mektup *Gerçek* gazetesinde küçük bir paragraf halinde yer aldı ve ertesi gün de bir Politbüro mensubu tarafından söz konusu mektuba ilgiyle değinildi.

Böylelikle küçük bir protesto, yerel bir harekete ve sonra da, Gorbaçov'a karşı bir göz boyamaca olarak kurulmasına izin verilen bir Yeşiller Partisi'ne dönüştü ve bu partiye de sıkı sıkıya çevre sorunları dışında hiçbir şeyle ilgilenmemesi, özellikle de en yakın sosyalist müttefiki rahatsız edebilecek meselelerle ilgilenmemesi buyuruldu. Bunun üzerine yeni harekete üç yüz bin kişi katıldı ve siyasal neden-etki sürecinin dikenli köklerini çekiştirmeye başladı: Bölge sekreterinden il sekreterine, oradan Merkez Komite Şubesi'ne, bakan yardımcısına, derken bakana ve Politbüro'ya, oradan da başkanın paşa keyfine; ölü ağaçtan yürürlükte olan beş yıllık plana kadar zincirleme olarak gitti bu çekiştirme. Merkez Komite tehlikenin farkına vardığı ve yeşillerin üyeliğinin sosyalizmle ve komünizmle bağdaşmadığını ilan ettiği anda, Petro Solinski ve onun gibi düşünen binlerce kişi eski parti kartlarından çok yenisine önem veriyorlardı. Artık bir temizlik hareketine girişmek için çok

geçti; İlya Banov'u, yeşillerin önderi olan şu sabık komünisti, telejenikliğini kurnazca kullanan şu adamın ulusal popülerliği ele geçirmesini durdurmak için çok geçti; sosyalist ülkelere Gorbaçov tarafından zorla kabul ettirilmiş olan seçimlerden kaçmak için çok geçti; Stoyo Petkanov'un Politbüro'nun acil oturumunda oradaki on bir kişiye söylediği gibi, şu Allahın belası kapağı alttan gelen buhar karşısında kapalı tutabilmek için çok geçti.

Maria Solinska'nın kişisel görüşü –görüşleri gitgide kişisel olmaya eğilim gösteriyordu– Yeşiller Partisi'nin geri zekâlı ormancılardan, ipsiz sapsız anarşistlerden ve faşizm sempatizanlarından oluşma bir güruh olduğuydu; İlya Banov'un otuz yıl önce bir uçağa bindirilip Franco İspanya'sına gönderilmesi gerektiğiydi; ve kocası Petro, bunca yıl boyunca iyi bir iş ve uygun bir daire elde edebilmek için uğraşıp didindikten, büyük ölçüde kendi varlığı sayesinde o sapkın görüşlere sahip babasının kötü etkisinden kurtulduktan sonra, şimdi ya bir zamanlar sahip olduğu o kıt politik bilinci yitiriyordu, ya bir orta yaş krizi geçiriyordu, ya da muhtemelen bunların her ikisini de aynı anda yaşıyordu.

Tanıdığı bazı kişiler birkaç ay öncesine kadar sadakatle destekledikleri inançlara hakaretler yağdırırken Maria sessiz kalıyordu; kalabalıkların öfkeli coşkusunu görüyor ve kentin her bulvarında ekşimiş ter kokusu gibi intikam kokusu alıyordu. Gitgide, Anjelina ile sürdürdüğü hayata çekilir oldu. Zaman zaman matematik ve müzik gibi yalın, kesin şeyler öğrenen çocuğu kıskanıyor, onun gibi olabilmeyi arzu ediyordu. Ancak ne var ki yeni politik kesinlikleri, okullarda öğretilen yeni ortodoksluğu da öğrenmesi gerekecekti.

Bununla birlikte, I Numaralı Ceza Davası'nın görüleceği o günün sabahı, kocası hoşça kal demek üzere kendisini öpmeye geldiğinde, içinde bir şeyler kıpırdandı ve son birkaç yılın hızlı ihanetlerini ve ağır düş kırıklıklarını ona unutturdu. Böylece Maria Solinska da Petro'yu öptü ve bir süredir göstermediği sevecen bir titizlikle, kocasının alelacele yukarıya kalkmış yaka klapaları arasına tıkıştırdığı atkısının uçlarını düzeltti. "Dikkatli ol," dedi ona ayrılırken.

"Dikkatli mi? Elbette dikkatli olacağım. Bak," dedi kocası ev-

rak çantasını yere koyup ellerini yukarı kaldırırken, "oklukirpi eldivenlerimi giydim."

* * *

I Numaralı Ceza Davası, 10 Ocak'ta Anayasa Mahkemesi'nde başladı. Eski başkanın mahkemeye askeri refakatle geldiği görüldü: Düğmeli yağmurluk giymiş, kısa boylu, tıknaz bir adamdı. Camları hafif renkli olan o bildik kalın çerçeveli gözlüğünü takmıştı ve Çayka marka arabadan indiğinde, şapkasını çıkararak kendisini seyredenlere ulusal posta pullarının birçoğunda yer almış olan o bildik başını bir kez daha gösterdi: Omuzlarının üzerinde kısa boyunlu bir kafası, keskin ve araştırıcı bir burnu vardı, alnındaki saçlar tümüyle dökülmüştü ve sert, kızıla çalan sarı saçları kulaklarını örtecek kadar uzundu. Etraf kalabalıktı, bu yüzden gülümsedi ve elini salladı. Derken, kamera mahkeme salonuna girişini gösterene değin görüntüden kayboldu. Şapkasıyla paltosunu, gözaltında tutulduğu yerde bırakmıştı: Şimdi üzerinde, omuzları dik kesimli koyu renkli bir takım elbise, beyaz bir gömlek ve çaprazlamasına gri şeritli yeşil bir kravat vardı. Hiç bilmediği bir stadyumu inceleyen bir futbolcu gibi durup çevresine bakındı. Tam ileriye doğru yürüyecekmiş gibiyken, fikrini değiştirip nöbet tutmakta olan askerlerden birinin yanına doğru seğirtti. Onun madalya kurdelesine şöyle bir göz attı ve derken, sanki sonradan aklına gelmiş gibi milisin giysisine babacan bir tavırla çekidüzen verdi. Kendi kendine gülümsedi ve yürümesine devam etti.

["Ne Allahın belası oyuncu!"
"Suss, Atanas."]

Mahkeme salonu, yetmişlerin ilk yıllarındaki modaya uyularak yumuşatılmış bir kaba sabalıkta inşa edilmişti: Solgun renkte ahşap, yassıltılmış açılar, konforu çağrıştıran sandalyeler. Neon lambalardan ve alçağa yerleştirilmiş abajurlardan oluşan tekdüze ışıklandırma göz önüne alınmazsa buranın bir deneme tiyatrosu ya da nefesli çalgılar beşlilerinin çaldığı küçük bir konser salonu olduğu düşünülebilirdi. Dikkat çeken ya da öne çıkan herhangi bir yanı yoktu; yarattığı etki düz, demokratik, her türlü yargıdan uzaktı.

Petkanov'a sanıkların durduğu yer gösterildi, Petkanov orada birkaç saniye durdu, avukatların iki dizi sıraya, halkın oturduğu küçük galeriye ve mahkeme başkanı ile iki danışmanının oturacağı yüksek kürsüye doğru bakındı; muhafızları, mübaşirleri, televizyon kameralarını, basın mensuplarının itişmelerini inceden inceye izledi. O kadar çok gazeteci vardı ki bazılarının jürinin bölümüne yerleştirilmeleri gerekmişti; burada gazetecileri ani bir sıkılganlık sarmış, düşünceli düşünceli, boş defterlerini inceler olmuşlardı.

Sonunda, eski başkan kendisi için seçilmiş olan küçük sert iskemleye oturdu. Arkada, Petkanov görüntüdeyken her zaman görünen, sıradan bir hapishane subayı ayakta duruyordu. Savcılık bu küçük sahne düzenlemesini akıl etmiş ve özellikle de kadın bir muhafızın seçilmesini uygun bulmuştu. Askerlerin, görüntünün mümkün olduğu kadar dışında tutulmaları gerekiyordu. Bakın işte bu, bir suçlunun adalet karşısına çıkarıldığı bir başka sivil dava; görün işte, o artık bize dehşet vermiş olan canavar değil, kadınlar tarafından korunan yaşlı bir adam yalnızca.

Mahkeme başkanı ve meslektaşları salona girdiler: Koyu takım elbise, beyaz gömlek giymiş ve siyah kravat takmış üç yaşlı adam, aralarında en kıdemli olanını giydiği bol siyah cüppeyle ayırt etmek mümkündü. Duruşmanın açıldığı duyuruldu ve başsavcı suçlamaları okumaya davet edildi. Daha şimdiden ayakta olan Petro Solinski, Stoyo Petkanov'a doğru ayağa kalkmasını bekleyerek şöyle bir baktı. Ne var ki eski başkan, başını hafifçe yana eğmiş olarak olduğu yerde kaldı; krallık locasına rahat rahat kurulup, perdenin kalkmasını bekleyen kudretli bir adam gibiydi. Kadın muhafız öne doğru eğilip kulağına bir şeyler fısıldadı, ama o duymazdan geldi.

Solinski, bu önceden tasarlanmış zıtlaşmaya tepki göstermedi. Sessiz sakin, olağan bir şey yapıyormuşçasına işini aynen sürdürdü. Önce hiç kimsenin fark edemeyeceği ölçüde uzun ve derin bir soluk aldı. Akciğerleri denetlemenin iyi avukatlığın anahtarı olduğu öğretilmişti kendisine. Yalnızca atletler, opera şarkıcıları ve hukukçular insanın nasıl soluk aldığının önemini biliyorlardı.

["Kıçına vur tekmeyi, Solinski, hadi, kıçına vur tekmeyi!" "Suss."]

"Stoyo Petkanov, bu ülkenin Anayasa Mahkemesi önünde şu suçları işlemekle itham ediliyorsunuz. İlk olarak, Ceza Yasası'nın 127. maddesinin 3. fıkrası gereğince belgelerde tahrifat yapmak. İkinci olarak da, Ceza Yasası'nın 212. maddesinin 4. fıkrası gereğince resmi yetkileriniz çerçevesinde devlet otoritesini kötüye kullanmak. Ve üçüncü olarak...

["Kitle katliamları."

"Soykırım."

"Ülkeyi mahvetmek."]

... Ceza Yasası'nın 332. maddesinin 8. fıkrası gereğince kötü yönetim."

["Kötü yönetim!"

"Tutuklu kamplarının kötü yönetimi."

"İnsanlara yeterince iyi işkence yapmadı."

"Ağzına sıçayım. Ağzına sıçayım."]

"Kendinizi nasıl savunuyorsunuz?"

Petkanov tamı tamına aynı konumda kaldı, yalnız şimdi yüzünde hafif bir gülümseme belirmişti. Kadın muhafız gene ona doğru eğildi, ama Petkanov onu bir parmak hareketiyle durdurdu.

Solinski, yardım için mahkeme başkanına doğru döndü ve o da şöyle dedi: "Sanık soruya yanıt verecek. Kendinizi nasıl savunuyorsunuz?"

Petkanov yargıçların oturduğu kürsüye aynı ve kibirli ifadeyle bakarak, sadece başını biraz daha yana yatırmakla yetindi.

Mahkeme başkanı savunma makamına doğru bir bakış attı. Orta yaşlarına merdiven dayamış, esmer ve sert bir kadın olan devlet avukatı Milanova ayağa kalkmıştı bile: "Bize savunma yapmama talimatı verildi," diye açıklamada bulundu.

Üç yargıç kısaca birbirlerine danıştılar ve sonra başkanları, "Suskun kalmanız, madde 465'e göre, mahkeme tarafından suçlamayı reddeden bir savunma olarak yorumlanır. Devam edin," dedi.

Solinski, yeniden başladı. "Siz Stoyo Petkanov musunuz?"

Eski başkan sorulan bu soruyu birkaç saniye düşünür gibi göründü. Sonra, sanki bundan sonra yapacağı hareketi kendi isteğiyle yapacağını belirtmek istermişçesine hafifçe öksürerek ayağa kalk-

tı. Ama yine de konuşmak için herhangi bir girişimde bulunmadı. Başsavcı bu nedenle sorusunu yineledi: "Siz Stoyo Petkanov musunuz?"

Sanık, parlak İtalyan takım elbisesi içindeki savcıya hiç aldırış etmedi, bunun yerine mahkeme başkanına doğru döndü: "Bir açılış konuşması yapmak istiyorum," dedi.

"Önce başsavcının sorusuna yanıt verin."

İkinci Önder sanki ilk kez farkına varıyormuşçasına Solinski'ye baktı ve bir öğrenci gibi onu sorusunu yinelemeye davet etti.

"Siz Stoyo Petkanov musunuz?"

"O olduğumu biliyorsunuz. Ben sizin babanızla faşistlere karşı çarpıştım. Takım elbisenizi satın alasınız diye sizi İtalya'ya gönderdim. Hukuk profesörü olarak atanmanızı onayladım. Kim olduğumu pekâlâ biliyorsunuz. Birkaç şey söylemek istiyorum."

"Eğer kısaysa," diye yanıtladı mahkeme başkanı.

Petkanov, yargıcın ricasını işiterek ama yine de anlamazlıktan gelerek hafifçe başını salladı. Bulunduğu yerin ancak şimdi farkına varmış gibi mahkeme salonuna bakındı, gözlüğünü burnunun biraz daha yukarısına yerleştirdi, yumruklarını önündeki ahşap parmaklığın üstüne koydu ve kamuyu ilgilendiren bir olayın daha iyi örgütlenmesine alışık olan birinin ses tonuyla sordu: "Görüntüm hangi kamerada?"

["Siktir, onu dinle, piç."

"Yemeyiz, Stoyo, artık yemeyiz."

"Umarım önümüzde ölür. TV'den canlı olarak seyrederiz."

"Sakinleş, Atanas. Böyle devam edersen çatlayacaksın."]

"Yapın konuşmanızı."

Petkanov, bir başkasının verdiği talimatı kabul etmekten çok, kendi kendine danışırmış gibi yine hafifçe başını salladı. "Bu mahkemenin otoritesini tanımıyorum. Beni yargılayacak yetkiye sahip değil bu mahkeme. Ben yasadışı olarak tutuklandım, yasadışı olarak gözaltına alındım, yasadışı olarak sorguya çekildim ve şimdi de yasadışı olarak kurulmuş bir mahkemenin önünde bulunuyorum. Ancak ..." ve bu noktada "ancak" sözcüğünün yargıçlar kürsüsünden gelecek bir müdahaleyi önlediğini bilerek bir an durakladı ve

yüzünden kısa bir gülümseme geçti. "... Ancak, eğer konuyla ilgili sorular sorulursa yanıt vereceğim."

Petkanov, başsavcıya, konuşmasının sona erip ermediğini merak edecek kadar zaman tanıyarak yeniden durakladı. "Ve sorularınıza basit bir sebeple yanıt vereceğim. Ben burada daha önce de bulundum. Bu mahkeme salonunda değil, doğru. Ama elli yıldan da fazla bir süre önce, ülkeye lider olmadan çok önce. Velpen'deki Antifaşist Mücadele'yi örgütlemeye yardım ettiğim diğer yoldaşlarla birlikte. Demiryolu işçilerinin hapse atılmalarını protesto ediyorduk. Barış yanlısı, demokratik bir protestoydu, ama elbette burjuva-toprak sahibi sınıfının emrindeki polisin saldırısına uğradı. Dövüldüm, bütün öteki yoldaşlar da dövüldüler. Hapishanede nasıl hareket etmemiz gerektiğini tartıştık. Yoldaşlardan bazıları yasadışı olarak tutuklandığımızı, yasadışı olarak hapse atıldığımızı ve bize karşı gösterilen kanıtların polis tarafından düzmece olarak yaratıldığını ileri sürerek mahkemenin sorularına yanıt vermeyi reddetmemizi savundu. Ancak ben onları, ülkeyi faşizm tehlikesine ve emperyalist güçlerin tezgâhladığı savaş hazırlıklarına karşı uyarmanın daha hayati bir şey olduğuna ikna ettim. Ve biz de aynen öyle yaptık. Bildiğiniz gibi, proletaryayı savunduğumuz için ağır iş cezasına mahkûm edildik."

"Ve şimdi," diye sürdürdü sözünü, "bu mahkemede etrafıma bakıyorum ve şaşırmıyorum. Burada daha önce de bulundum. Bu nedenle, bir kez daha, eğer sorularınız konuyla ilgili sorularsa, onlara yanıt vermeye razı oluyorum."

"Siz Stoyo Petkanov musunuz?" diye sorusunu yineledi savcı, belirgin bir usançla, sanki adaletin her bir soruyu dört kez yinelemesini gerektirmesi kendi hatasıymış gibi.

"Evet, gerçekten de bunu tespit etmiş bulunuyoruz."

"O zaman, Stoyo Petkanov olduğunuza göre, Velpen'de 21 Ekim 1935'te mahkeme tarafından cezalandırılmanızın mülkiyete canice zarar verme, demir bir parmaklığın çalınması ve sözü edilen nesneyle bir ulusal polis gücü mensubunun üzerine canice saldırı suçlarından olduğunu da biliyorsunuz."

Kamera yeniden Petkanov'a yöneldiğinde, *Atanas sigarasından*

derin bir nefes çekti ve dumanı dar, ileriye doğru büzülmüş dudaklarından dışarıya üfledi. Duman ekrana çarptı ve dağılarak ekranın üzerine yayıldı. Tükürmekten daha iyi bu, diye düşündü Atanas. Suratına dumanla tükürüyorum.

* * *

Petro Solinski başsavcılık görevi için ilk tercih değildi. Deneyimi büyük ölçüde akademikti ve ancak kısmen ceza hukuku alanına uzanıyordu. Ne var ki ilk görüşmesinden sonra başardığını biliyordu. Daha nitelikli öteki adaylar politika yapmışlar, birtakım koşullar ileri sürmüşlerdi; bazıları, ailelerine danıştıktan sonra, daha önce birtakım başka iş bağlantılarına girdiklerinin farkına varmışlardı. Ama Solinski görevi açık açık istemişti; suçlamaların ortaya konması konusunda belirli fikirlerle geliyordu; ve kendi parti üyeliği yıllarının Petkanov'un tuzağa düşürülmesi için bir avantaj bile olabileceğini cesaretle söylemişti. İti ite kırdırmak, demişti de, bakan gülümsemişti. Bu ince yapılı, gözlerinden kaygı okunan profesörde bir başsavcıda olmasının gerekli olduğunu düşündüğü bir pragmatizm ve saldırganlık görmüştü.

Göreve atanması Petro'ya pek de şaşırtıcı gelmedi. Yaşamına şöyle bir baktığında bu yaşam ona, kararlılık, hatta pervasızlık anlarının izlediği uzun ihtiyat dönemleri olarak gözüküyordu ve söz konusu bu anlarda istediklerini elde etmişti. Söz dinleyen bir çocuk, iyi bir öğrenci olmuştu; hatta anne ve babasının arzularına itaat etmesi onu yirminci doğum gününde komşularının kızı Pavlina ile nişanlamaya kadar götürmüştü. Üç ay sonra onu Maria için terk etmiş ve hemen evlenmekte ısrar etmişti; ısrarı öylesine ani ve inatçı olmuştu ki annesi ve babası doğal olarak kızın karnını incelemişlerdi. Sonraki aylar kuşkularını doğrulamayınca da kafaları karışmıştı.

Bundan sonra, yıllarca, sadık bir parti üyesi ve iyi bir koca olmuştu – ya da yoksa iyi bir parti üyesi ve sadık bir koca mıydı? Kimi zamanlar bu iki koşul aklını karıştırırcasına yakın gözüküyordu. Derken, bir akşam, Maria'nın da üstüne basa basa belirttiği gibi, Yeşiller Partisi'nin antifaşist kahramanların kızlarıyla evli çok az hukuk profesörünü bünyesinde barındırdığı bir zamanda Petro, bu

partiye katıldığını bildirdi. Daha da kötüsü, Petro yalnızca bu partinin gizlice yapılan birkaç toplantısına gitmekle kalmamış; birkaç yıl önce, deri ceketli adamları uygunsuz bir saatte kapıya kadar getirtecek olan son derece tahrik dolu bir mektup yazarak, parti kartını geri de göndermişti.

Şimdi, karısına göre, yeniden kibirli davranıyordu. Meslektaşları, bu göreve atanmasını yalnızca imrenilesi bir kariyer başarısı, nazik ve kendi halinde bir hukukçuda beliren gizli bir televizyon yıldızlığı arzusu olarak değerlendirdiler. Ne var ki bu tip insanlar Solinski'nin sadece dış yaşantısını görüyorlar ve iç yaşantısının da aynı şekilde dengeli bir yaşantı olması gerektiğini düşünüyorlardı. Gerçekte, Solinski, sürekli olarak farklı kaygı düzeyleri arasında gidip geliyor, arada sırada baş gösteren bu kararlılık atılımları içindeki sıkıntı ve kaygıyı yatıştırma amacını güdüyordu. Eğer ülkeler bireyler gibi davranabiliyorlarsa, o bir ülke gibi davranan bir bireydi: Endişeli bir boyun eğmişlikle dolu onyıllara katlanmış ve sonra da taze bir retorik ve yenilenmiş bir öz imgesine istek duyarak birden isyan duygusuyla patlayıvermişti.

Eski devlet başkanı aleyhine dava açarak kendini tanımlamanın en kamusal biçimine adım atıyordu Petro Solinski. Gazetelerdeki köşe yazarlarına ve TV yorumcularına göre o, eski düzene karşı yeni düzeni, geçmişe karşı geleceği, kötülüğe karşı erdemi temsil ediyordu. Medyaya demeç verdiğinde de, alışılageldiği üzere, hep ulusal vicdan, ahlâki görev gibi kavramları dile getiriyor, gerçeği yalanların dişleri arasından bir karahindiba yaprağı gibi çekip almak planından dem vuruyordu. Ne var ki arka planda, pek yakından inceleme derdine düşmediği duygular yatıyordu. Bunlar simgesel olmaktan çok kişisel temizlik ile; babasının ölmekte olduğunu bilmesiyle; ve kendine zamanın veremediği olgunluğu benimsetme arzusuyla ilgili duygulardı.

Başsavcılık görevi ancak, halka açık, kapsamlı bir tartışmadan sonra mümkün olabilmişti. Birçok kişi dava açılmasına karşı çıkmıştı. Elbette ülke için, eski olaylara sünger çekmek ve bütün enerjisini yeniden yapılanma üzerinde yoğunlaştırmak daha iyiydi. Hiç kimse, Petkanov'un ülkedeki tek suçlu olduğunu ileri süremeyece-

ği için, bu aynı zamanda daha ihtiyatlı bir davranış da olacaktı. Parti nomenklaturası, parti, güvenlik polisi, sıradan polis, sivil muhbirler, sorgu yargıçları ve askerler arasında suç ne dereceye kadar yayılmış olabilirdi? Eğer adalet olacaksa, diyordu bazıları, bunun tam bir adalet olması, adil bir hesaplaşma olması gerekir, çünkü tek bir birey şöyle dursun, birkaç kişinin bile seçmece yoluyla cezalandırılması açık bir adaletsizlik olacaktır. Ne var ki, "tam adalet" salt intikamdan ne dereceye kadar ayırt edilebilirdi?

Bazıları da "ahlâki dava" adını verdikleri şey için baskı yapıyorlardı, ancak dünya tarihinde hiçbir ülke daha önce böyle bir davaya tanık olmadığı için, bu davanın nelerden oluşacağı ya da ne çeşit kanıtların gösterilebileceği de açık değildi. Zaten, yargılamaya kimin hakkı olacaktı ve böylesi bir hak iddiası da, uğursuz bir kendini yüceltmeyi içermiyor muydu? Hiç kuşkusuz, ahlâki bir davaya başkanlık edebilecek tek kişi Tanrının kendisiydi. Dünyevi varlıklar, kimin kimden neyi çaldığıyla ilgilenseler daha iyi ederlerdi.

Bütün çözümler kusurluydu, ama en kusurlusu hiçbir şey yapmamak, yavaş yavaş hiçbir şey yapmamaktı. Çabucak bir şey yapmaları gerekiyordu. Bu yüzden bir Özel Parlamento Komitesi, bir Özel Soruşturma Dairesi oluşturdu, bu dairenin bütün soruşturmaları, her zamankinden daha da büyük bir dikkat ve titizlilikle yürütülürken, Stoyo Petkanov'a karşı açılacak olan dava ocak ayının ilk günlerine kadar başlatılmaya hazır olmalıydı. Aynı zamanda, doğru hukuki prosedürlerin izlenmesi gerektiği vurgulandı. Mahkeme tarafından devletin cezalandırmaya karar verdiği herhangi bir davranışı da kapsayacak biçimde yorumlanabilen, genelgeçer bir suçlama hazırlama günleri geride kalmıştı. Özel Soruşturma Dairesi'ne, Petkanov'un kendi yasalarını çiğneyerek yaptığı şeyleri tam olarak belirlemesi, güvenilir kanıtları bir araya getirmesi ve sonra da suçlamalara karar vermesi için talimat verilmişti. Bu ise, geleneksel düşünce tarzını bir hayli altüst etmek anlamına geliyordu.

Özel Daire doğrudan yolsuzluk kanıtlarını bulmanın zor olduğunu düşünüyordu. Kayıtlı olan çok az şey vardı; kayıt edilenler de çoğunlukla tahrip edilmişti; ve bunları tahrip eden kişiler yabana atılamayacak bellek yitimi krizlerinden mustariptiler. Kısa bir süre

önce çökmüş olan devletin üniter yapısından doğan daha büyük bir problem vardı. Yeni 1971 Anayasası'nın 1. maddesi, partinin öncü rolünü kabul etmişti. O andan itibaren parti ile devlet tek vücut olmuş ve politik bir örgütlenme ile yasama sistemi arasındaki açık ayrılık ortadan kalkmıştı. Politik olarak gerekli kabul edilen her şey, tanım gereği yasaldı.

Sonunda, gitgide artan baskılar altında, Özel Daire, üç suçlamadan oluşan bir dava açılmasını tavsiye edebilecek kadar kanıt topladı. Suçlamaların ilki, eski başkanın yazılarından ve konuşmalarından haksız telif ücreti almasıyla ilgili olarak belgelerde yapılan tahrifattı. İkincisi, resmi bir yetki çerçevesinde otoriteyi kötüye kullanma, eski başkan tarafından verildiği ve alındığı ileri sürülen geniş bir çıkarlar alanını kapsıyordu ve bu durum komünist sistemdeki yozlaşma derecesini göstermesi açısından da yardımcı olmuştu. Üçüncü suçlama olan kötü yönetim, Çevre Koruma Komitesi eski başkanına yapılan haksız bir sosyal yardım ödemesine ilişkindi. Özel Daire bu durumdan hayli rahatsız olmuştu, çünkü adı geçen öteki kişi şimdi sağlığı çok kötü durumda olan marjinal biriydi; ne var ki böylesi tarihsel bir iddianame için yalnızca iki suç yetersiz görülmüştü. Davanın koşulları istisnai olduğu için Özel Daire bundan başka, savcılık makamının duruşma ortasında da yeni ele geçirilmiş kanıtları sunmasını ve dava yürütülürken, eğer gerekiyorsa, yeni suçlamalarda da bulunmasını tavsiye etmişti. Bir hayli eleştiriye karşın, bu öneriler benimsendi.

* * *

Petkanov, devlet savunma avukatları Milanova ve Zlatarova ile işbirliği yapmayı reddettiği için, iddia ve savunma makamları arasındaki olağan sayılan mesleki nezaket görüşmelerinin, bizzat sanıkla yapılması gerekeceğine karar verildi. Bu yüzden, celse ertelendiğinde Petro Solinski savunma makamının görmeye hakkı olduğu belgeleri de yanına alarak Adalet Bakanlığı'nın (eski Devlet Güvenlik Dairesi) altıncı katına gitti. Günün bu ikinci karşılaşmasında eski başkan oldukça rahatlamış görünüyordu, ama bu daha istekli olduğu anlamına gelmiyordu.

Her sabah bir milis, Stoyo Petkanov'a beş ulusal gazeteyi getiriyor ve onları bir yığın halinde masasının üzerine koyuyordu. Her sabah Petkanov, Sosyalist (eski Komünist) Parti'nin borazanı olan *Gerçek* gazetesini seçip alıyor, *Ulus, Halk, Özgürlük* ve *Özgür Zamanlar* adlarını taşıyan öteki gazetelere dokunmadan öylece bırakıyordu.

"Şeytan'ın diyecekleriyle ilgilenmiyor musunuz?" diye kayıtsızca sordu Solinski bir öğleden sonra, Petkanov'u parti İncili'nin üzerinde iki büklüm bir halde bulduğunda.

"Şeytan mı?"

"Özgür basınımızın gazetecileri."

"Özgür, *özgür*. Bu sözcüğü tam bir fetiş haline çevirmişsiniz. Kamışınızı kaldırıyor mu bu sözcük? Özgürlükmüş, özgürlükmüş, pantolonunun kıpırdadığını görelim, Solinski."

"Şimdi mahkemede değilsiniz. İzleyen hiç kimse yok." Yalnızca sağır dilsiz rolü yapan bir askerden başka.

"Özgürlük," dedi Petkanov vurgulayarak, "özgürlük çoğunluğun iradesine uymaya dayanır."

Solinski önce yanıt vermedi. Bu cümleyi daha önce duymuştu ve bu cümle ona dehşet veriyordu. Sonunda, "Buna gerçekten inanıyor musunuz?" diye mırıldandı.

"Özgürlük dediğiniz her şey yalnızca sosyal seçkinler tabakasının ayrıcalığıdır."

"Parti üyelerinin yararlandıkları Özel Dükkânlar gibi mi? Onlar çoğunluğun iradesine uyuyorlar mıydı?"

Petkanov gazeteyi elinden bıraktı. "Gazeteciler fahişedirler. Ben kendi fahişelerimi yeğlerim."

Başsavcı bu karşılıklı söz dalaşını umut kırıcı ancak yararlı buldu. Rakibini tanıması, onu hissetmesi, önceden görülemeyen yanlarını önceden görmeyi öğrenmesi gerekiyordu. Bu yüzden sözünü bilgiççe sayılabilecek makul bir tonda sürdürdü, "Kategori farklılıkları vardır, biliyorsunuz. Belki de davanızı *Özgür Zamanlar*'da okumalısınız. Herkesin benimsediği tutumu benimsemiyor bu gazete."

"Kendimi bu sıkıntıdan kurtarabilir ve bunu yapmak yerine başımdan aşağı bir kova bok dökebilirim."

"Anlamak istemiyorsunuz, değil mi?"

"Solinski, bu tartışmanın beni ne kadar usandırdığı konusunda en ufak bir fikriniz yok. Biz bütün bunları onyıllar önce düşündük ve doğru sonuçlara vardık. Birkaç ay boyunca topaç gibi döndükten sonra, baban bile kabul etti bunu. Ona içten selamlarımı ilettin mi?"

"'Özgür gazete' sözcükleri sizin için hiçbir anlam ifade etmiyor, değil mi?"

Başsavcı sanki yeryüzünün düz mü, yoksa yuvarlak mı olduğu kuramını tartışıyormuş gibi, Petkanov abartılı bir duygusallıkla iç çekti. "Bu bir çelişkidir. Bütün gazeteler bir partiye, bir çıkara aittirler. Ya kapitalistlere ya da halka. Bunun farkına varmamış olmanız beni şaşırtıyor."

"Yazdıkları gazetelerin sahibi olan gazeteciler var."

"O zaman bunların temsil ettikleri parti, partilerin en kötüsüdür, bencilliğin partisidir. Burjuva bireyselciliğinin saf bir ifadesi."

"Bunu öğrenmek size şaşırtıcı gelebilir, ama bir de çeşitli konular üzerindeki görüşlerini değiştiren gazeteciler var. Kendi sonuçlarına varma, sonra bu sonuçları inceleme, derken yeniden inceleme özgürlüğüne sahip olan ve görüşlerini değiştiren gazeteciler."

"Güvenilmez fahişeler, demek istiyorsunuz," dedi Petkanov. "Nevrotik fahişeler."

* * *

Bir Devrim olmuştu, buna hiç şüphe yoktu; ne var ki bu sözcük hiç kullanılmadı, önüne Kadife ya da Kansız sıfatları konularak bile hiç kullanılmadı. Bu ülke tarih duygusunun en dolusuna sahip olmuştu, ama aynı zamanda da retorikten büyük usanç getirmişti. Son yılların büyük beklentileri, kendilerini büyük sözcüklerle ortaya koymaya karşı çıkıyordu. Bu yüzden Devrim yerine, burada halk yalnızca Değişiklikler'den söz ediyordu; ve şimdi tarih üç sessiz döneme bölünmüştü: Değişiklikler'den önce, Değişiklikler esnasında ve Değişiklikler'den sonra. Tarih boyunca olan bitenlere ba-

kın: Reform, Karşıreform, Devrim, Karşıdevrim, Faşizm, Antifaşizm, Komünizm, Antikomünizm. Büyük hareketler, bir fizik yasasına uyarcasına, eş ve karşıt bir güce yol açıyor gibiydiler. Bu nedenle halk Değişiklikler'den ihtiyatla söz ediyor ve bu küçük kaçamak kendilerini birazcık daha güvende hissetmelerini sağlıyordu: Karşıdeğişiklikler ya da Antideğişiklikler diye bir şeyi tasavvur etmek güçtü ve bu yüzden de böylesi bir gerçeklikten de kaçınılabilirdi.

Bu arada, yavaş yavaş, temkinli bir biçimde, kentin her yanında heykeller yıkılmaya başlanmıştı. Daha önce elbette birtakım heykeller yerlerinden kaldırılmıştı. Bir yıl, bronz Stalin heykelleri Moskova'dan gelen bir fısıltı üzerine kaldırılıvermişlerdi. Geceleyin kaidelerinin üzerinden alınmışlar, merkezi bir talim alanının yakınındaki boş bir araziye götürülmüşler ve burada bir infaz mangasını beklercesine yüksek bir duvarın dibine dizilmişlerdi. Birkaç hafta boyunca iki milis onların bekçiliğini yapmıştı, ta ki halkın bu heykelleri aşağılamak için pek de arzu beslemediği anlaşılana kadar. Böylelikle dikenli tellerle çevrilmiş ve kendi başlarının çaresine bakmaya bırakılmışlardı; geceleyin yük trenlerinin tiz düdük sesleri ve çufçuflu uğultularıyla gözlerine bir türlü uyku girmiyordu. Her bahar, dikenler biraz daha büyüyor ve çit sarmaşıkları çizmeli bir savaş liderinin bacağının içinde yukarıya doğru biraz daha tırmanıyordu. Arada sırada da elinde çekiç ve keski olan bir mütecaviz daha kısa olan heykellerden birinin üzerine tırmanıyor ve heykelden anı olsun diye yarım bir bıyık koparmaya girişiyordu; ne var ki içkili olduğundan ya da keskisini iyi kullanamadığından bu girişim her zaman başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Heykeller talim alanının yanında, yağmurda parıldayarak ve uzak bir anı kadar yenilmez, can çekişip duruyorlardı.

Şimdi Stalin'in yanında arkadaşları vardı. Hayattayken bronz ve granit duruşlardan çok hoşlanan Brejnev şimdi varoluşunu bir heykel olarak mutlu mutlu sürdürüyordu. Lenin'in başında bir işçi kasketi vardı ve kolunu çevresine esin verecek biçimde kaldırmış, parmaklarıyla da kutsal fermanı sıkı sıkıya kavramıştı. Onun yanında ülkenin İlk Önder'i sadık bir politik itaat jestiyle Sovyet Rusya'nın

devlerinden bir metre ya da biraz daha kısa gözüküyordu. Ve şimdi de sıra, kendini çeşitli kılıklarda sergilemekte olan Stoyo Petkanov'undu: Domuz derisinden sandaletleri ve köylü gömleğiyle partizan lider olarak; dizlere kadar Stalinist çizmeler ve general şeritleriyle askeri komutan olarak; kruvaze takım elbisesi ve yaka deliğinde Lenin Nişanı ile dünya çapında bir devlet adamı olarak. Bu yakın ve seçme arkadaş çevresi –bu çevrenin daha sonra gelen bazı temsilcileri hoyrat bir vincin kepçeleri arasında fena halde sakatlanmışlardı–, evet, bu yakın ve seçme arkadaş çevresi, sürekli bir sürgünde bir araya gelmiş, sessiz sessiz politika tartışıyorlardı.

Yakın zamanlarda, onlara Alyoşa'nın da katılacağı konuşuluyordu. Neredeyse kırk yıldır şu kuzeydeki alçak tepenin üzerinde duran ve süngüsü kardeşçe pırıldayan Alyoşa. Sovyet halkının hediyesiydi o kendilerine; şimdi ise onu ilk sahiplerine geri vermek için bir hareket oluşmuştu. Kiev'e, Kalinin'e ya da her nereye ise geri dönsündü Alyoşa: Bunca zaman sonra yurdunu özlemiş olmalıydı ve büyük bronz anası da oğlunun fena halde özlemini çekiyordu herhalde.

Ne var ki sembolik jestlerin bedelleri büyük olabilir. Altı sokak lambasından yalnızca birinin yandığı unutulmuş bir gecede ülkenin mumyalanmış İlk Önder'ini anıtmezarından gizlice dışarıya çıkarmak yeterince ucuz olmuştu. Ama ya Alyoşa'yı ülkesine geri vermek? Bu, binlerce Amerikan dolarına mal olacaktı, oysa bu parayı petrol satın almada ya da ülkenin doğu eyaletindeki nükleer reaktördeki sızıntıyı onarmada kullanmak daha akıl kârı bir şeydi. Bu yüzden bazıları bunun yerine daha yumuşak, yerel bir cezalandırmayı savunuyorlardı. Onu dosdoğru talim alanına göndermek ve oradaki madeni efendilerine katılmasına izin vermek daha iyi diyorlardı. Orada hepsine tepeden bakacaktı, çünkü ülkedeki en büyük heykel oydu; ve bu, küçük, pahalı olmayan bir intikam olacaktı, kendini beğenmiş kibirli liderler bu koskoca nesnenin varışını hoş karşılamayacaktı.

Ötekiler ise Alyoşa'nın o tepede kalması gerektiğini düşünüyorlardı. Ne de olsa, Sovyet ordusunun ülkeyi faşistlerden kurtarmış olduğu ve Rus askerlerinin ölüp burada gömüldükleri tartışılmaya-

cak bir gerçekti; bundan başka, o vakitler ve daha sonra birçok kişinin Alyoşa'ya ve yoldaşlarına minnet besledikleri de bir gerçekti. Olduğu yerde kalmasına niye izin verilmesindi ki? İnsanın her anıtla görüş birliği içinde olması gerekmezdi ki! Mısırlı kölelerin çektikleri ıstıraplar düşünülerek, bu bir suçtur diye piramitler yıkılmamıştı.

* * *

Bir sabah saat dokuz otuzda, Petro Solinski ofisindeki masasının yanında ayakta durmuş, dört beş metre ötedeki kitaplığın bir köşesini sessiz sakin sorguluyordu. Günlük işlerine bu yöntemle hazırlanıyordu. Bir soruşturma olmaktan çok, üstü kapalı bir ahlâki suçlamayı da içeren bir varsayım olduğundan, yasal kuralları birazcık zorlayan bir sorunun tam yarısına gelmişti ki telefon rahatsız edici bir şekilde bir ziyaretçisi olduğunu bildirdi. Solinski, terleyen ve alnını suçlu suçlu silen kitaplığı bir an için rahat bıraktı ve dikkatini, Ulusal Güvenlik Kuvvetleri (eski İç Güvenlik Şubesi) Başkanı Yorgi Ganin'e yöneltti.

Bugünlerde Ganin, işinin tehditten uzak, sivil bir iş olduğunu vurgulamak için takım elbise giyiyordu. Ama daha birkaç yıl önce, o gün, bir talih eseri üne kavuştuğunda, o etli butlu vücudu ile bir teğmen üniforması içindeydi ve omuzundaki şeritler onun Kuzeybatı İli Askeri Komutanlığı'nın bir mensubu olduğunu ilan ediyordu. Yirmi milis birlikte Sliven'in bölgesel başkentine, kendi aralarında önemsiz bir gösteri yürüyüşü olarak nitelenen bir ayaklanmayı denetim altına almaya gönderilmişti.

Gerçekten de küçük çaplı bir mitingdi bu: Yöredeki üç yüz kadar Yeşiller Partisi üyesi ve muhalif, kaldırım taşlarıyla döşeli eğimli bir meydanda, başka bir şey yapmak için olduğu kadar üşümemek için de ayaklarını yerlere vuruyorlar ve ellerini çırpıyorlardı. Komünist Parti merkezinin önünde, normalde kendi başına bile yeterli bir koruma oluşturacak olan, hacimli bir kirli kar barikatı yükseliyordu. Ne var ki iki etken, durumu farklı kılmaktaydı. Bunların ilki, henüz hiçbir güvenlik dosyasına girmemiş bir öğrenci örgütü olan Devinski Komando'nun varlığıydı. Bu da pek şaşırtıcı sa-

yılmazdı, çünkü son zamanlarda öğrencilerin davranışları üzerine bilgi edinmek güçleşmişti; ve zaten, Devinski Komando da, kayıtlarda bir edebiyat derneği olarak geçiyordu, adını, çeşitli dekadan ve biçimci eğilimlerine karşın 1941 faşist istilası sırasında bir yurtsever ve bir dava şehidi olduğunu kanıtlamış yöresel şair İvan Devinski'den almıştı. İkinci etken ise, yöreden kiraladıkları arabaları önceki gün bozulmuş olan ve şimdi de kendilerine olağan bir taşra uyuşmazlığını filme çekmekten başka bir meşgale bulamamış bir İsveç TV ekibinin orada rastlantı eseri bulunmasıydı.

Güvenlik polisi Devinski Komando'yu araştırmış olsaydı, şairin bir yergici ve provokatör olarak ünlü olduğunu da ortaya çıkarabilirdi; tabii, "Teşekkür Ederim, Majesteleri" başlıklı "sadakat sonesi"nin 1929'da onu, dosdoğru üç yıllık bir Paris sürgününe göndertmiş olduğunu da. Devinski Komando'nun üyeleri kimliklerini, Genç Öncüler'in kırmızı keplerini giyerek ortaya koyuyorlardı: Ya gülünç bir biçimde gerilmiş ya da bir kız arkadaşın saç tokasıyla, alaycı bir biçimde, başın tepesine bağlanmış on yaşındaki çocuk başlıklarıydı bunlar. Güvenlik güçleri gibi öteki protestocular da Devinski Komando'nun adını hiç işitmemişlerdi ve komünizm yanlısı sızmacılara benzeyen bu grup karşısında rahatsız olmuşlardı. Devinskiciler, üzerinde, BİZ, SADIK ÖĞRENCİLER, İŞÇİLER VE KÖYLÜLER, HÜKÜMETİ DESTEKLİYORUZ, yazan bir pankart açınca da kuşkuları doğrulandı.

Devinski Komando grubu, gösterici topluluğunun önlerine doğru ilerleyerek, kirli kar yığınına yakın bir yerde konumlandılar ve slogan atmaya başladılar. "YAŞASIN PARTİ. YAŞASIN HÜKÜMET. YAŞASIN PARTİ. YAŞASIN HÜKÜMET. BÜTÜN ONUR STOYO PETKANOV'UN. YAŞASIN PARTİ."

Bir iki dakika sonra, balkona bakan uzun pencereler açıldı ve yerel parti şefi, bu karşıdevrim günlerinde az rastlanan bir destek gösterisine gözleriyle tanık oldu. Öğrenciler hemen slogan repertuarlarını genişlettiler. Yumruklarını yurtsever bir edayla kaldırarak ve kırmızı kepleriyle birbirlerine son derece bağlı bir topluluk oluşturarak, Sliven'in gülümseyen patronunu selamladılar:

"FİYAT ARTIŞLARI İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"YİYECEK SIKINTISI İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"BİZE EKMEK DEĞİL İDEOLOJİ VERİN."

Öğrenciler iyi eğitilmişlerdi ve sesleri yüksek çıkıyordu. Yumruklarıyla havayı dövüyorlar ve bir slogandan ötekine geçerken hiç duraksamıyorlardı.

"FİYAT ARTIŞLARI İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"GÜVENLİK POLİSİNİ GÜÇLENDİRİN."

"YAŞASIN PARTİ."

"ONUR STOYO PETKANOV'UN."

"YİYECEK SIKINTISI İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"BİZE EKMEK DEĞİL İDEOLOJİ VERİN."

Birdenbire, sessiz bir çağrı almışlar gibi, kalabalığın geri kalanı da onlara katıldı. "YİYECEK SIKINTISI İÇİN TEŞEKKÜRLER," sloganı öfkeyle meydanın çevresinde yankılanmaya başladı, parti şefi pencereleri güm diye kapattı ve gösteri birdenbire, Ganin'in tehlikeli olduğunu bildiği histerik bir havaya büründü. Ganin'in adamları binanın yan tarafına sıralandılar ve şimdi Devinski Komando grubunun dikkatini üzerlerine çektiler. Öğrenci taburu üç kez milislere doğru on beş-yirmi metre kadar ilerledi ve sloganlarını sürdürdü:

"MERMİLER İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"DAVA ŞEHİTLİĞİ İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"MERMİLER İÇİN TEŞEKKÜRLER."

"DAVA ŞEHİTLİĞİ İÇİN TEŞEKKÜRLER."

Yeşillerin ve muhaliflerin bu bağırışlara uymamayı yeğlemeleri ve onlara tekrar katılmak için Devinski Komando grubunun bir kez daha fiyat artışları ve yiyecek sıkıntısı lehinde slogan atmaya başlamalarını beklemeleri dikkat çekiciydi. TV ekibi bu ana kadar yerlerini almış, olan biteni filme çekiyordu.

Ganin, ansızın parti merkezinin yan kapısından çıkmış olan deri ceketli bir yabancıdan buyruk almıştı; bu yabancı önce ona bir ad ve güvenlik makamının adını söylemiş, sonra, doğrudan parti şefinden gelen, gösteri yapanların başları üzerine ateş açtırması, eğer bu da onları dağıtmıyorsa, ayaklarına ateş etmeleri talimatını vermişti. Adam mesajını iletir iletmez, yeniden binaya girerek gözden kayboldu; ama bu öğrencilerin gözünden kaçmamıştı.

"LÜTFEN GÜVENLİK GÜÇLERİNE KATILMAMIZA İZİN VERİN," diye bağırıyordu öğrenciler, sonra da, "MERMİLER İÇİN TEŞEKKÜRLER. LÜTFEN GÜVENLİK GÜÇLERİNE KATILMAMIZA İZİN VERİN," diye.

Ganin adamlarını yirmi metre ileriye yürüttü. Devinski Komando grubu, onlarla karşı karşıya geldi. Ganin, kalabalığın başları üzerine ateş açma emri verirken kendinden emin gözükmeye çalışıyordu, ama birkaç şey onu ürküttü. İlkin, almış olduğu talimatın otoritesi ürküttü. İkinci olarak, budala bir erin daha aşağıya doğru nişan alabileceği düşüncesi ürküttü. Ve üçüncü olarak, her milisin yalnızca tek mermilik bir fişekliğe sahip olduğunu bilmesi. SIKINTILAR İÇİN TEŞEKKÜRLER sloganı, yankısını ordu içinde de bulan bir haykırıştı.

Bölüğüne durmaları için elini kaldırarak, Devinski Komando grubuna doğru yürüdü Ganin. Aynı anda da, her biri bir kulağının üzerinde, iki tane Genç Öncü kepi giymiş olan bir delikanlı öğrenci topluluğu arasından sıyrıldı. İsveç Televizyonu bu iki kişinin, kulaklarının üzerinde kocaman kepler olan sakallı öğrenci ile, soluğu soğuk havada donan, yusyuvarlak görünüşlü ve pembe yanaklı ordu subayının bu tarihi karşılaşmasını yakalayıverdi. Kameraman cesaretle onlara daha da yaklaşmış, ama ses teknisyeninin aklına birdenbire Karlstad'daki ailesine ilişkin düşünceler gelmişti. Bu an genç teğmen açısından iyi de olmuştu. Eğer aşağıdaki konuşma kaydedilmiş olsaydı, teğmenin üst makamlara terfisi daha da yavaş olabilirdi.

"Demek, subay yoldaş, hepimizi öldüreceksiniz, öyle mi?"

"Hadi gidin. Dağılın, biz de ateş açmayalım."

"Ama burayı seviyoruz biz. Şu anda hiç dersimiz yok. Parti Şefi Krumov'la görüş alışverişinde bulunmaktan hoşlanıyorduk. Belki de sadık güvenlik subayınıza, saygıdeğer patronunun verimli tartışmalarımızı niçin engellediğini sorabilirsiniz."

Ganin gülümsememek için çaba harcayarak, "Sizlere dağılmanızı emrediyorum," dedi.

Ne var ki öğrenci, itaat etmek yerine, kolunu teğmenin koluna dolayarak daha da yaklaştı. "Peki, subay yoldaş, kaçımızı öldürme

emri aldınız? Yirmi mi? Otuz mu? Hepimizi mi?"

"İçtenlikle söylüyorum," diye yanıt verdi Ganin, "bu mümkün değil. Yeterince mermimiz yok. Kısıtlamaları da göz önünde tutarsak."

Öğrenci kahkahalarla gülmeye başladı ve birdenbire Ganin'i iki yanağından öptü. Pembe yüzlü teğmen de, yüzü İsveçli kameramanın merceğini doldurarak, güldü. "Bakın," dedi bir sır veriyormuşçasına, "eminim ki her şeyi hale yola koyabiliriz."

"Elbette koyabiliriz, subay yoldaş." Öğrenci döndü ve gruba doğru bağırdı. "ASKERLERE DAHA FAZLA MERMİ."

Devinski Komando topluluğu, kırmızı kepleri havada uçuşarak ve KAHROLSUN KISITLAMALAR, ASKERLERE DAHA FAZLA MERMİ sloganlarını art arda atarak ilerlerken, Ganin tüfeklerini indirmeleri için adamlarına endişeli endişeli el kol işaretleri yaptı. Askerler kaygılı bir tavırla tüfeklerini indirdiler ve öğrencilerin her biri bir asker seçip de, o askeri canla başla kucaklamaya girişince, pek mutlu olmuş görünmediler. Ne var ki görüntü, mükemmel denecek kadar dramatikti ve sesin olmayışı seyircilere kaçınılmaz olarak daha soylu bir diyalog hayal etme olanağını veriyordu. İşte bu anda Ganin, korkak olmasa bile kararsız denebilecek küçük rütbeli bir subaydan bir sağgörülülük simgesine, uzlaşma ve orta yolun temsilcisi olma nitelikleri taşıyan bir kişiye dönüşüverdi. Bu arada, kaldırım taşlı meydandaki kirli bir kar barikatının önünde cereyan eden solukların birbirine karıştığı bu kısa ve sessiz kucaklaşma, eğer ordu, halk ile parti arasında bir seçim yapmak zorunda kalırsa, desteğini halktan yana kullanacağı yolunda bir işaret olarak yorumlanmıştı büyük ölçüde.

Bu olaydan sonra Ganin'in yükselişi o denli hızlı olmuştu ki, karısı Nina, Ganin'in üniformasının üzerine yeni rütbe şeritleri dikmeye yetişememişti; her yükselişiyle birlikte eski şerit geçersizleşiveriyordu. Kocası sivil giysilere geçtiğinde memnun oldu; ancak onun bu keyifli gönül rahatlığı vakitsizdi. Yorgi'nin katılmak zorunda olduğu akşam yemekleri, takım elbiselerinde de düzenli değişikliklerin yapılması gerektiği anlamına geliyordu. Ve Yorgi, şimdi Solinski'nin ofisinde ayakta duruyordu: Merdivenleri tırman-

maktan yüzü kıpkırmızı olmuş, ceketinin orta düğmesi Nina'nın kullandığı çift katlı ipliğe karşın gerilmiş, etli butlu bir memur görünümündeydi. Beceriksiz bir tavırla, başsavcıya karton bir dosya uzattı.

"Bana bundan söz et," dedi Solinski.

"Savcı yoldaş..."

"Sayın savcı demen yeter," diyerek gülümsedi Solinski. "Tuğgeneral."

"Sayın savcı bey. Biz Ulusal Güvenlik Kuvvetleri'ndekiler sizi çalışmanızda desteklemeyi arzu ediyor, dikkat ve titizliğinizin ödüllendirileceğine güveniyoruz."

Solinski yine gülümsedi. Eski hitap biçimlerinin ortadan kalkması biraz zaman alacaktı. "Dosyada ne var?"

"Sanığın bütün suçlamalardan hüküm giyeceğine inanıyoruz."

"Evet, evet."

"Böylesi bir hüküm UGG'ye, yeniden yapılanma sürecinde büyük ölçüde yardımcı olacaktır."

"Şey, bu mahkemenin karar vereceği bir mesele."

"Ve kanıtları da ortada olan bir mesele."

"General..."

"Elbette, efendim. Bu, Anna Petkanova davası üzerine bir ön rapor. Ne yazık ki esas dosyalar ortadan kaldırılmış."

"Hiç de şaşırtıcı değil."

"Evet, efendim, değil. Ancak esas dosyalar imha edilmiş olsa bile, çoğu şey de yurtseverlik örneği olarak kurtarıldı. Bazı evraklara ulaşmak ve bunların ne olduğunu ortaya çıkarmak her zaman kolay olmasa bile."

"?.."

"Evet. Sizin de göreceğiniz gibi, İç Güvenlik Şubesi'nin Anna Petkanova davasına karıştığını belgeleyen bazı ön kanıtlar var."

Solinski, Ganin'in söylediklerıyle pek ilgilenmiyordu. "Her taşın altından bir pislik çıkıyor," diye yanıt verdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, ülkenin son elli yıldaki kamusal yaşamında, iyi incelendiğinde, İç Güvenlik Şubesi'nin her şeye karıştığına bir ön kanıt oluşturmayacak pek az şey vardı.

"Evet, efendim." Ganin hâlâ dosyayı ona uzatmış halde tutuyordu. "Sizi olaylar hakkında bilgilendirmeye devam etmemizi arzu ediyor musunuz?"

"Şayet..." Solinski dosyayı neredeyse dalgın dalgın kabul etti. "Şayet uygun olduğunu düşünüyorsanız." Hımmm. Eski konuşma biçimlerine nasıl da kolaylıkla geri dönüveriyordu! *Şayet uygun olduğunu düşünüyorsanız.* Peki niye, *Her taşın altından bir pislik çıkıyor,* demişti? Böyle konuşmazdı ki. I Numaralı Ceza Davası'ndaki savunma makamının tonuna benziyordu bu. Belki de ona da bir şeyler bulaşmıştı. *Evet* ya da *Hayır* ya da *Bu aptalca*, yahut *Hadi gidin* diyebilmenin alıştırmasını yapmalıydı.

"Size davanızın devamında iyi şanslar diliyoruz, sayın savcı, efendim."

"Evet, teşekkür ederim." Hadi gidin. Bir askeri sivil yap, cümleleri iki misli uzasın. "Teşekkür ederim." Hadi gidin.

* * *

Vera, son kırk yıl içinde, Stalingrad Meydanı, Brejnev Meydanı, hatta meydanı adlandırma sorununa kestirme bir çözüm bulmak için çok kısa bir süre Sosyalizm Kahramanları Meydanı adı da verilmiş olan Şehit Aziz Vassili Meydanı'nı geçti. Meydan şimdi birkaç aydır bir isimsizliğe bürünmüştü. Çıplak ve bodur madeni direkler kış uykusuna yatmış olan atkestanesi ağaçlarına öykünüyorlardı. Hepsi de baharı bekliyorlardı: Ağaçlar yapraklarına kavuşmak ve direkler de ad levhalarını yeniden taşımak için. O zaman kent bir kez daha bir Şehit Aziz Vassili Meydanı'na sahip olmuş olacaktı.

Vera hoş olduğunu biliyordu. Çıkık elmacık kemiklerinden ve birbirinden ayrık kahverengi gözlerinden hoşnuttu, bacaklarını beğeniyordu, giydiği parlak renklerin kendisine yakıştığını hissediyordu. Ne var ki her sabah saat onda yaptığı üzere Aziz Vassili Meydanı'ndaki belediye parkından geçmek onu esrarengiz bir biçimde rüküş bir kadına çeviriyordu. Bu durum aylardır böyle devam ediyordu. Parkın batı kapısında toplanmış yüz kadar erkekten teki bile kafasını çevirip ona bakmıyordu. Ya da baksalar bile, bacaklarını inceleme zahmetine bile katlanmadan, boynuna doladığı

şifon fulara bile gülümsemeden, başlarını hemen çeviriyorlardı.

Değişiklikler'den önce, sekizden fazla kişinin bir araya gelmesinin resmi olarak kaydedilmesi gerekiyordu ve kayıt prosedürü de bayağı özel olabiliyordu; deri ceketli adamlar ad ve adresleri öğrenmeyi talep ediyorlardı. Değişiklikler'den beri, böylesi manzaralar, yavaş yavaş kıpırdanan insan dalgalanmaları, çok görülür olmuştu. Yoldan geçen bazı kişiler belki birkaç yumurta ya da yarım kilo havuç bulurum diye dükkân önlerindeki kuyruklara girer gibi, böylesi kalabalıklara da otomatik olarak katılıveriyorlardı. Bu kalabalığın tuhaf yanı, çoğunluğu on sekiz ile otuz yaş arasındaki erkeklerden oluşmasıydı: Başka bir deyişle, kendisine her zaman bakmış olan türden erkekler. Ne var ki böyle yapmak yerine, birer birer, belli belirsiz fark edilebilen maymunsu bir devinim halinde, topluluğun dış kenarından ortasına doğru adeta emilip çekiliyorlar ve derken, birkaç dakika sonra, topluluğun dışına atılıveriyorlardı. Bazıları istediklerini elde etmiş gözüküyor ve parkın batı yönündeki kapısından geçerek dosdoğru oradan uzaklaşıyordu; geriye kalanlar ise ortalığa amaçsız bir şekilde dağılıyordu.

Vera'nın olan bitenlere getirdiği ilk açıklama pornografik dergiler oldu. Üzerinde kötü basılmış birtakım dergilerin sergilendiği tersine çevrilmiş bir bira sandığının çevresinde toplanmış heyecanlı ve meraklı erkek toplulukları olurdu. Ya da bazen sandığın üzerinde duran bir şişe yabancı malı alkollü içki ve birkaç küçük bardak oluyordu; şişe normal olarak bir turist otelinin çöp tenekesinden alınmış ve evlerde üretilen zehirle yeniden doldurulmuştu. Ya da, karaborsa da söz konusu olabilirdi. Belki de parkın batı kapısından geçip giden talihli kişiler ellerindeki mallarla kaçakçılık yapacaklardı. Yahut bu da söz konusu değilse, bunlar muhtemelen dinle, ya da monarşist partiyle, ya da astrolojiyle, nümerolojiyle, kumarla, yahut Moony tarikatıyla ilgiliydi. Böylesi koşuşturmalı ve ateşli topluluklar yeni demokratik yapılanmalarla, çevre kirliliğiyle ya da toprak reformu problemleriyle hiç ilgilenmiyordu. Hep yasadışı, kaçak, ya da olsa olsa eski kafalı bir ilerleme anlayışıyla ilgiliydi bu toplanmalar. *Ve* tabii ona bakmamışlardı.

* * *

Stefan'ın büyükannesi davayı seyretmeyi reddediyordu ve öğrenciler önceleri onun varlığının rahatsızlık duyarak farkındaydılar. Birkaç metre ötede mutfakta, kendisine hiç kimsenin indir demeye cesaret edemediği, V. İ. Lenin'in çerçevelenmiş küçük, renkli bir resminin altında oturuyordu. Kısa boylu, top gibi bir kadındı; kaybettiği birkaç diş ağzının aşağıya dönük keskinleşmiş çizgilerini daha da belirgin kılmıştı ve her zaman, evin içinde bile giydiği el örgüsü başlık onu iyice yusyuvarlak gösteriyordu. Birçok sorunun yanıt gerektirmediğini düşündüğünden bugünlerde az konuşuyordu. Başını hafifçe sallamakla, omzunu silkmekle, bir tabağı uzatmakla, arada sırada da gülümsemekle yetiniyordu: Bunlar, meramını anlatması için yeterliydi onun için. Özellikle de Stefan ve genç arkadaşlarıyla uğraşırken. Nasıl da gevezelik ediyorlardı! Televizyonun etrafında toplanmış çene çalarken, birbirlerinin sözlerini keserken, birbirlerinin dediklerine bir saniye bile dikkat etmezlerken onları dinliyordu. Bir yuva dolusu ardıçkuşu gibi bıcır bıcır sesler çıkarıyorlardı. Tabii beyinleri de ardıçkuşlarınınki kadardı.

Kız ona makul bir kibarlıkla davranıyordu, ama öteki ikisi, özellikle de şu yüzsüz olanı, Atanas, acaba o... İşte gene karşısındaydı, gagasını kapının arasından sokmuş, ufak kuş gözlerini başının üzerindeki bir noktaya dikmişti.

"Merhaba, ninecik, ilk kocan mı o senin?"

Yanıt vermesini gerektirmeyen bir başka soruydu bu.

"Hey, Dimitri, nineciğimizin erkek arkadaşının bu resmini görmüş müydün?"

Yuvadaki ardıçkuşlarından bir ikincisi göründü ve portreyi gereğinden de uzun inceledi.

"Pek neşeli görünmüyor, ninecik."

"Ve senin için de biraz yaşlı gibi."

"Ben olsam onu bırakırdım, ninecik. Hiç de eğlendirici gözükmüyor."

Bunların hiçbiri yanıt gerektirmiyordu.

Önceki akşam yünlü şapkasının üzerine yünlü bir atkı sarmış, resmi duvardan indirmiş ve nereye gittiğini söylemeden evden ay-

rılmıştı. Küstah otobüs sürücüleri ne derlerse desinler hâlâ eski adını kullanmayı sürdürdüğü Antifaşist Mücadele Meydanı'na giden bir tramvaya binmiş ve bir köylüden üç kırmızı karanfil satın almıştı; köylü ilkin, onun mitinge gittiği, dolayısıyla bir komünist ve şu anki sıkıntılarla dolu hayatının sebebi olduğu gerekçesiyle ondan iki kat fazla para almaya kalkışmıştı. Ne var ki kadının bu söylenenler karşısındaki ender feveranı köylüyü utandırmış ve ondan normal fiyatı almasına yol açmıştı. Yaşlı kadın, kendisi gibi birkaç yüz eski rejim yandaşıyla birlikte meydanda dururken, parti üyesi olmadıkları açıkça belli olan bazı kendinden emin kişiler, toplanan kalabalığın çevresinde devriye gezmişlerdi. Parti yeniden yasaklanıp yeraltına inmek zorunda bırakılana kadar ne kadar zaman geçecekti acaba? Faşistler yeniden ortaya çıkıp, gençler çatı katlarında Demir Muhafız büyükbabalarının rengi solmuş yeşil gömleklerini aramaya başlayana kadar mı? Yaşlı kadın, ileride işçi sınıfının baskı altında tutulmasına kaçınılmaz dönüşü, siyasal birer silah olarak kullanılan işsizliği ve enflasyonu görüyordu. Ama aynı zamanda, bunların da ötesinde, erkeklerle kadınların silkinip yeniden ortaya çıkacakları, hakları olan saygınlıklarını yeniden kazanacakları ve devrimin görkemli döngüsünü bir kez daha başlatacakları anı da görüyordu. Hiç kuşkusuz o zamana kadar ölmüş olacaktı ama yine de bunların gerçekleşeceğinden kuşku duymuyordu.

* * *

Petro Solinski, kendisine güvenlik şefi tarafından verilmiş olan dosyayı incelemek için ancak hafta sonunda vakit bulabildi. Anna Petkanova 1937-1972. Dosyaya tarihlerin de eklenmiş olması ilginçti, böylelikle adeta ezbere biliyordu onları. Posta pulları üzerindeki, Anna Petkanova Kültür Sarayı'nın dışında bulunan heykelinin üzerinde, anısına çakılmış plaket üzerinde, konser programlarında ad ve tarihler. Başkan Stoyo Petkanov'un tek çocuğu. Gençlik Önderi. Kültür bakanı. Anna Petkanova'nın, başında kırmızı beresiyle gamzeli bir Genç Öncü olarak, gözünü mikroskoba dayamış ciddi yüzlü bir kimya öğrencisi olarak, yabancı ülkelere yaptığı gezilerden dönüşünde havalimanında çiçek buketleri alan, fazla kilo-

lu genç bir kültür elçisi olarak fotoğrafları. Ülkenin her bir köşesindeki bütün kadınlara örnek bir kişi. Sosyalizmin ve komünizmin ruhunun ta kendisi, bu ruhun geleceğinin cisimleşmiş hali. Şimdi anısına adı verilen Kültür Sarayı için yapılan planları teftiş eden genç bakan. Senfoni orkestrasının konserlerinde başkanlık locasında dikkatli dikkatli otururken, folk dansçılarından çiçekler alan daha kilolu bakan. Yazarlar Sendikası'nın toplantılarında, elinde sigara, ileriye doğru uzanmış ve eleştirel bir dikkatle dinler konumda kesinkes şişman bir bakan. Fazla kilolu olma halini biraz daha aşmış, evlenmemiş, sigaraya ve şölenlere düşkün, otuz beşinde ölmüş olan Anna Petkanova. Ülkenin yasını tuttuğu kız. En modern tekniklere karşın ülkenin en usta kalp uzmanlarının bile bir şey yapamamaları. Kızının külleri etrafa saçılırken krematoryumun dışında saygı duruşunda bulunan, keçemsi karın içindeki çıplak başlı, yaşlı babası. Ve duvardaki plakette yinelenen ad ve tarih: Anna Petkanova 1937-1972.

Ganin'in raporunun sayfalarını karıştırırken, "Gerçekten de önemsiz bir şey bu," diye düşünüyordu Solinski. İç Güvenlik Şubesi'nin başkanın kızı üzerine bir dosya hazırlattırması, Kültür Bakanlığı'na yerleştirilmiş birinin aydan aya rapor vermesi, ya da bakanın Balkan Oyunları'nda gümüş madalya kazanmış bir jimnastikçiyle ilişkisinin yakından izlenmiş olması onu şaşırtmamıştı. Anımsadığına göre, jimnastikçi, Anna Petkanova'nın ölümünden birkaç hafta sonra verilen bir yemekte çevresini rahatsız edecek kadar sarhoş olmuş ve kısa bir süre sonra da yurtdışına gitmesine izin verilmişti; her sürgüne gönderilene yapıldığı gibi gün doğarken uyandırılmış ve üstünü bile değiştirmeden apar topar havaalanına götürülmüştü.

Stoyo Petkanov, kızının ölümü üzerine bir haftalık ulusal yas ilan etmişti. Birbirlerine çok yakındılar. Kültür bakanı olarak atanmasından sonra kızı gitgide daha çok babasının yanında görülüyor, besbelli ki kent dışındaki ikametgâhlarından birinde kalmayı yeğleyen sakat annesinin yerini alıyordu. Petkanov'un, kızını, kendisinden sonra yerini alması için yetiştirdiği söylentileri yayılmıştı. Bundan başka başkanın kızının çok şişmanlamış olduğu, çünkü ül-

ke dışına yaptığı gezilerden birinde Amerikan hamburgerlerine çok alıştığı ve Başkanlık Sarayı'ndaki aşçılara bu hamburgerleri yapma talimatı verdiği, ne yazık ki bu girişimi başarısız kalınca, Amerikan hamburgerlerini yurtdışından getirtmeye başladığı da dillerde dolaşıyordu. Diplomatik çantaya tanınan ayrıcalık çerçevesinde, toptan getirtilen donmuş hamburgerler.

Bu söylentilerin hepsi de, başkanın karısının, son yıllarında, doğduğu köydeki küçük ahşap kiliseye gizli ziyaretler yaptığı ve sakatlığına büyük ölçüde votkanın yol açmış olduğu ayrıntısıyla birlikte, Tuğgeneral Ganin'in dosyası tarafından az çok doğrulandı. Ancak bütün bunlar şimdi tarihe karışmıştı. Anna Petkanova 1937-1972 ölmüştü. Annesi de öyle. Stoyo Petkanov şu sıralar kendisine yöneltilen çeşitli suçlamalar karşısında ulusuna yanıt veriyordu, ne var ki papaz öpen ayyaş bir karısı olmak bu suçlamalar arasında değildi. Peki ya jimnastikçi? Solinski'nin anımsayabildiği kadarıyla, jimnastikçi bir süre Paris'te yaşamış, kariyerini orada ilerletememiş, sonra da Amerikan'ın ortabatısındaki bir kentte bir antrenörlük işi bulmuştu. Bir gece, yine sarhoşken, bir kamyonun önüne çıktığı ve öldüğü söyleniyordu. Yoksa bu, bir başkası mıydı?

Bütün bunlar uzun yıllar önceydi. Başsavcı dosyayı kenara itti ve bakışlarını yukarı kaldırdı. Güneş batmaya başlamış, ışınları Kurtarıcı Kızıl Ordu'ya Sonsuz Minnet Heykeli'ndeki askerin süngüsünün üzerine düşmüştü. Evet, elbette ilk kez orada görmüştü Anna Petkanova'yı. Bir mayıs günü, gözünü mikroskoba dayamış ciddi yüzlü kimya öğrencisi çelenk koymak üzere babasına oraya kadar eşlik etmişti. Hatırında tıknaz bir endam, ciddi, buldok köpeğini andıran bir çehre ve başının üzerinde ip gibi dürülmüş saçlar kalmıştı. O zamanlar, elbette gözüne hayal edemeyeceği kadar ihtişamlı gözükmüştü, onun için ölebilirdi.

* * *

Bir bakıma, dava, burada son kırk yıl içinde görülmüş diğer pek çok dava gibiydi: Mahkeme başkanı, başsavcı, savunma makamı ve sanık –en çok da sanık– bir suçluluk yargısından başka bir şeyin mahkemenin yüce otoritesi tarafından kabul edilemez olduğunu bi-

liyordu. Bununla birlikte, bu sonucu belirleyen kesinliğin dışında, izlenecek hiçbir sabit nokta, hiçbir yasal gelenek de yoktu. Eski monarşi günlerinde arada sırada bir bakanın mahkeme huzuruna çıktığı olmuş ve birkaç başbakan da görevlerinden hiç de demokratik olmayan suikast yöntemleriyle uzaklaştırılmıştı, ancak makamından edilen bir önderin böylesine sonu belirsiz, halka açık bir duruşmaya çıkarılması daha önce hiç olmamıştı. Sanığın mahkum olmadan paçayı kurtarma olasılığını en aza indirmek için belirli suçlamalar sıkı sıkıya tarif edilse de, mahkeme başkanı ile iki danışmanı, neredeyse milli görev olarak, üstü kapalı bir biçimde isteyecekleri iznin duruşmaları uzatacağına inanıyorlardı. Gösterilecek kanıtların uymak zorunda olduğu kurallar ve kabul edilebilirlik ölçütleri uzun uzadıya yorumlandı; tanıklar her an çağırılabilecekti; mahkeme kuruluna yasal gerçeğe uygunluğun normal sınırları ötesinde varsayımlar ortaya koyma izni verildi. Atmosfer, bir kilise atmosferinden çok bir pazar atmosferi gibiydi.

Eski at tüccarı Stoyo Petkanov aldırış etmiyordu. Zaten, kılı kırk yaran bu inceliklerle pek de ilgilenmezdi. O, genel savunmayı ve hatta daha da genel bir toplu karşı suçlamayı yeğliyordu. Başsavcının da sorgulamalarında ve genel us yürütmelerinde geniş ölçüde kullanabileceği benzer güçleri vardı; mahkeme yargıçlarının bütün yapması gereken, yeni hükümetin bu temsilcisinin eski başkan tarafından belirgin biçimde aşağılanmamasını sağlamaktı.

"Peki, 1976 yılının 25 Haziran günü, adı geçen Milan Todorov'a, Tan sitesinin Altın kesiminde üç odalı bir daire bağışladınız mı, ya da bağışlanması talimatını verdiniz mi, yahut bağışlanması için izin verdiniz mi?"

Petkanov hemen yanıt vermedi. Bunun yerine, yüzüne eğlendiğini dışavuran bir usanç ifadesi yayıldı. "Ne bileyim? Siz on beş yıl önce iki kahve yudumu arasında ne yaptığınızı anımsıyor musunuz? Söyleyin bana."

"O zaman şunu söyleyeyim. Diyorum ki siz, konut meselesinde devlet memurlarının davranış kurallarını doğrudan hiçe sayan böyle bir emir verdiniz ya da böyle bir emrin verilmesine izin verdiniz."

Petkanov homurdandı; bu normal olarak bir saldırı hazırlığını haber veren bir sesti: "Sizin güzel bir daireniz var mı?" diye soruverdi birdenbire başsavcıya. Solinski düşünmek için duraksadığında, onu acele ettirdi. "Hadi, hadi, bunu biliyor olmalısınız, güzel bir daireniz var mı?"

["Benim boktan bir dairem var. Düzeltiyorum. Ben boktan bir dairenin yüzde yirmisine sahibim."]

Solinski duraksamıştı, çünkü gerçekten de güzel bir daireye sahip olduğunu düşünmüyordu. Maria'nın, oturdukları daireden hoşnut olmadığını kesinlikle biliyordu. Öte yandan, insanın yaşadığı yeri açık açık kötüleme fikri de ona ters geliyordu. Bu yüzden sonunda şöyle dedi: "Evet, güzel bir dairem var."

"Güzel. Kutlarım. Peki sizin güzel bir daireniz var mı?" diye sordu, panik içinde bakışlarını yukarı kaldıran mahkeme stenosuna. "Peki ya sizin, sayın mahkeme başkanı, umarım göreviniz gereği güzel bir daireniz vardır? Peki ya sizin? Peki ya sizin?" Stoyo Petkanov yardımcı yargıçlara sordu, devlet savunma avukatları Milanova ile Zlatarova'ya sordu, şef milis subayına sordu ve hiçbirinden bir yanıt gelmesi için beklemedi. Mahkeme salonunun içini işaret ederek sağa, sola, "Peki ya sizin? Peki ya sizin? Peki ya sizin?" demeyi sürdürdü.

"Yeter!" diye emretti sonunda mahkeme başkanı. "Burası Politbüro değil. Burada budalalar gibi söylev dinlemek için bulunmuyoruz."

"O zaman budalalar gibi davranmayın. Bu entipütfen suçlamalar da oluyor? On beş yıl önce mesleğinde yükselmek için mücadele eden bir aktöre bir değil de iki odalı bir daire verilmiş olması kimin umurunda? Eğer beni suçlu bulacağınız şeylerin hepsi bundan ibaretse, o zaman bu otuz üç yıl içinde ülkenin lideri olarak çok fazla yanlış yapmış değilim demek ki."

["Yine 'lider' dedi. Sanırım boğulacağım. "Atanas, sigara dumanını Stoyo Petkanov'un üzerine tükürdü.]

"Bu ülkenin ırzına geçilmesi ve yağmalanmasıyla, ekonomik tahripkârlıkla suçlanmayı yeğlerdiniz, öyle değil mi?" diye sordu Solinski, kendini baskı altında hissetmeyerek.

"İsviçre'de banka hesabım yok benim."

["O zaman bir başka yerde olmalı."]

"Soruya yanıt verin."

"Bu ülkenin dışına asla hiçbir şey çıkarmadım. Irza geçmeden ve yağmalamadan söz ediyorsunuz. Sosyalizm rejiminde biz, Sovyet yoldaşlarımızın zengin hammadde stokundan yarar sağladık. Şimdi sizlerse Amerikalılarla Almanları ırza geçmek ve yağmalamak için davet ediyorsunuz."

"Onlar yatırım yapıyorlar."

"Ha, öyle mi! Daha büyük bir miktarı dışarıya çıkarabilmek için ülkemize küçük bir tutarda para koyuyorlar. Kapitalizmin ve emperyalizmin yolu bu işte. Buna izin verenler de yalnızca hain değil, aynı zamanda ekonomiden anlamayan birer budala."

"Verdiğiniz ders için teşekkürler. Ama bize hâlâ neyle suçlanmayı yeğlediğinizi söylemediniz. Hangi suçlarınızı kabullenmeye hazırsınız?"

"Sizler için suçlardan söz etmek ne kadar kolay! Bazı yanlışlar yaptığımı kabul ediyorum. Milyonlarca yurttaşım gibi, ben de çalıştım ve hata yaptım. Çalıştık ve hata yaptık ve ülke ilerledi. Tek tek olgular, bir devlet başkanını suçlamak için çağın, zamanın bağlamı dışında değerlendirilemez. Bu yüzden burada ben yalnızca kendimi değil, bütün bu yıllar boyunca özveriyle çalışmış olan milyonlarca vatanını seven yurttaşımı da savunmuş oluyorum."

"O zaman belki de mahkemeye, kabullenmeye tenezzül ettiğiniz, ama öyle görünüyor ki, birer suç oluşturmayan bu 'hatalar'dan söz edersiniz?"

"Evet, söz edeceğim," dedi Petkanov, savcıyı şaşırtarak. Solinski eski başkanın ağzından böylesi yalın bir sözün çıkabileceğini düşünmemişti. "12 Ekim bunalımı öncesinin sorumluluğunu yükleniyorum ve ne kadar sorumlu olduğumun da ortaya çıkarılmasına hazırım. Sanırım, belki de," sözünü devlet adamlarına yakışır bir tonda sürdürdü, "sanırım, belki de ülkenin dış borçları için yargılanmalıyım."

"Aa, hiç olmazsa bir şeyden sorumlusunuz demek. Gerçekten de anımsadığınız bir şey var ve aynı zamanda da bundan sorumlu-

luk duyuyorsunuz. Peki, iktidara yapışmak için son bir çaba harcayarak ülkenin dış borçlarını yükselten biri için en uygun hükmün ne olabileceğini düşünüyorsunuz? Öyle ki şimdi bu borçlar ülkedeki her erkek, kadın ve çocuk için iki yıllık maaşa denk düşüyor."

"Bunun çoğu sizin eseriniz," diye yanıt verdi Petkanov, hiç tınmadan, "çünkü bildiğim kadarıyla şu anda enflasyon oranı yüzde kırk beşlerde seyrediyor, oysa sosyalizm döneminde enflasyon yoktu, çünkü biz onunla mücadele etmek için bilimsel yöntemler uyguluyorduk. Tabiatıyla 12 Ekim bunalımı öncesinde, partinin ve devletin başta gelen ekonomik uzmanlarına danışmıştım, onların yazılı raporlarına güvendim, ama bana düşen sorumluluğun açığa çıkmasını da istiyorum. Ve tabii," sözünü daha belirgin bir gönül okşayıcılıkla sürdürdü, "halkın değerlendirmesine kalmış bir mesele bu."

"Sayın savcı," dedi mahkeme başkanı, "sanırım daha acil sorulara geçmemizin vakti geldi."

"Pekâlâ. Şimdi, söyleyin, Bay Petkanov, 1976 yılının 25 Haziran günü, adı geçen Milan Todorov'a, Tan sitesinin Altın kesiminde üç odalı bir daire bağışladınız mı, bağışlamadınız mı, ya da bağışlanması için talimat ya da izin verdiniz mi, vermediniz mi?"

Petkanov yerine oturdu ve bırakın bunları dercesine elini salladı. "Güzel bir daireniz var mı?" diye sordu özellikle herhangi bir kimseyi kastetmeyerek. "Peki ya sizin? Ya sizin? Ya sizin?" Sert sandalyesi üzerinde döndü ve arkasında ayakta duran anaç tavırlı kadın muhafıza yöneldi: "Peki ya sizin?"

["Benim harap bir dairem var," dedi Dimitri, "Gerçekten boktan bir dairenin yüzde yirmisine sahibim."

"Ne bekliyordun? Başkan Bush'a iki yıllık maaş borçlusun. Çingenelerle birlikte yaşamadığın için talihlisin."

"Çalıştık ve hata yaptık. Çalıştık ve hata yaptık."

"Kesinlikle hata yaptık."]

* * *

Maria Solinska otobüse binebilmek için bir saat Dostluk 1 sitesinin önünde bekledi. Hayır, benim güzel bir dairem yok, diye düşündü. Ben, Anjelina için daha geniş olan, elektriklerin iki saatte bir kesil-

mediği, musluklarından bu sabah olduğu gibi tıss sesi gelmeyen bir daire istiyorum. Bütün kent felce uğramış gibiydi. Arabaların çoğu benzin yokluğundan kullanılamıyordu. Doğalgaza çevrilmiş arabalar bile şimdi plastik kefenler altındaydı, çünkü doğalgazın kullanımı yalnızca evlerin tüketimiyle sınırlandırılmıştı. Otobüsler, bir tanker mazot getirdiğinde, araba tamircileri onları iterek çalıştırdıklarında, onları kullanan haydutlar karaborsa dolar işleriyle uğraşmayı bir yana bırakıp da sürücülük yapmaya tenezzül ettiklerinde işliyorlardı.

Kırk beş yaşındaydı. Petro'nun arada sırada beliren enerjisinden kesin bir sonuca varamasa da, hâlâ çekiciyim, diye düşündü. Değişiklikler sırasında insanlar ya sevişemeyecek kadar meşgul ya da yorgundular: Kötüye gitmiş olan şeylerden biri de buydu. Ve daha sonraları, seviştiklerinde de, sonuçlarından korkar olmuşlardı. Yapılan son istatistiklere göre, hem çocuk aldırma hem de ölüm sayısı canlı doğum sayısını aşmıştı. Bu rakamlar size bir ülke hakkında neler söylüyordu?

Gerçekten de, başsavcının karısının işine giderken otobüse binmesi ve otobüste koca koca şişman köylü kıçlarıyla çevrili olarak yolculuk etmesi beklenemezdi. Kendisine öyle geliyordu ki, o her zaman çok çalışmış ve elinden geleni yapmıştı. Babacığı Antifaşist Mücadele'nin bir kahramanıydı. Büyükbabası partinin ilk üyelerinden biri olmuş, partiye Petkanov'dan bile önce katılmıştı. Maria onunla hiç karşılaşmamıştı ve yıllardır da adı pek az anılmıştı, ancak Moskova'dan mektup geldiğinden beri onunla yeniden gurur duyabilmişlerdi. Petro'ya belgeyi gösterdiğinde, huysuz huysuz homurdanmış, iki yanlışın bir doğru etmediğini söyleyerek sevincini paylaşmayı reddetmişti. Son zamanlarda ondan tam da beklenebilecek bir davranıştı bu; sessiz sakin, bir zafer kazanmışlığın verdiği kendini beğenmiş hava içinde görünerek.

Onunla yirmisinde evlenmişti. Ve neredeyse hemen ardından Petro'nun babası aptalca bir şey yapmıştı; insanlar onun yalnızca dışarıya sürgüne gönderilmekle kalmasının talihli olduğunu söylüyorlardı. Ve derken, neredeyse aynı yaşlarda, Petro, aptalca, provoke eder gibi, ona fikrini bile sormadan, partiden ayrılmıştı. Petro'da

dengesiz bir yan vardı, tıpkı babasının aradığı gibi başına bela arayan bir yan. Ve derken Stoyo Petkanov'un davasında savcılık yapmak üzere başvurmuştu! Kahramanlık rolü oynamaya hevesli orta yaşlı bir profesör! Acınası bir durumdu doğrusu. Petro eğer davayı kaybederse, aşağılanmış olacaktı; ve kazansa bile, halkın yarısı ondan yine nefret edecek, öteki yarısı ise, daha fazla şey yapması gerekirdi diyecekti.

* * *

Tuğgeneral Ganin, daha önceki gibi, karton kapaklı bir dosyayı yüklenmiş olarak geldi. Belki de böyle uyanıyordu ve bu durumdan kurtulmasının tek yolu gelip başsavcıyı görmekti.

"Duruşmanın gidişatının aynen beklediğiniz gibi ilerlediğine inanıyoruz, efendim."

"Teşekkür ederim. Bana dosyadan söz et." Solinski uzandı ve güvenlik şefini yorum yapmaya yönlendirerek, dosyayı aldı.

"Evet. Reskov Caddesi'ndeki Özel Teknik Şube'de yapılan işin araştırma raporu. Esas olarak 1963-1980 dönemini kapsıyor, bu noktada Teknik Şube, kuzeydoğu kesimine aktarılmış. Reskov Caddesi'nden gelen raporların birçoğu zarar görmeden kalmış."

"Araştırmalarından gurur mu duyuyorlar?"

"Kim bilebilir, sayın savcı?" General, önünde, ülkenin yeniden yapılanmasında anahtar bir kişi olmaktan çok, taşralı bir teğmen gibi kaskatı ve kaygılı bir tavırla duruyordu.

"General, bir başka mesele üzerinde..."

"Evet, efendim?"

"Acaba şeyi biliyor musunuz... Konuyla ilgisi yok aslında, sizi karda öpmüş olan şu sakallı öğrenciye ne olduğunu merak ettim yalnızca."

"Kovaçev. Doğrusunu söylemek gerekirse, biliyorum. Amerikan Konsolosluğu önündeki vize kuyruğunu organize ediyor."

"Amerikalılar için mi çalışıyor demek istiyorsunuz?"

"Hayır, hayır. Onları görmediniz mi, Şehit Aziz Vassili Meydanı'ndaki şu adamları? Amerikan Konsolosluğu için kuyruğa giriyorlar."

"Anlamıyorum."

"Sokakta, binanın dışında durmak istemiyorlar. Utanıyorlar, ya da insanların onaylamayacaklarından, yahut başlarının belaya girmesinden korkuyorlar. Öyle bir şey işte. Bu yüzden kendi kuyruklarını belediye parklarında, batı kapısının yanında organize ediyorlar. Kovaçev yürütüyor bu işi. Size bir numara veriliyor ve her sabah kuyruğun başına erişip erişmediğinizi anlamak için geliyorsunuz. Eğer erişmemişseniz, ertesi gün yeniden geliyorsunuz. Hiç kimse hile yapmıyor. Herkes itaat ediyor ona. Tam bir örgütçü."

"Ona bizim saflarımızda gereksinimimiz var."

"Gelmez. Denedim ben. Bunları aldığımda bana bir kartpostal gönderdi." Ganin, karısı sivil takım elbisesinin üzerine iki altın yıldız dikmiş gibi, otomatik olarak omzuna dokundu: "BİZE EKMEK DEĞİL, GENERALLER VERİN," yazıyordu.

Petro Solinski gülümsedi. Bu Kovaçev yaman bir adama benziyordu. Ağırkanlı generaliyle hiçbir benzerliği yoktu. "Peki nerede kalmıştık?"

Ganin yeniden o kaskatı haline büründü. "Düzmece hastalık belirtilerinin yaratılması konusunda elde edilen sonuçlarla ilgili olduğu için Reskov Caddesi'nde yürütülen araştırmamızın özetiyle ilgilenirdiniz herhalde."

"Özel olarak mı?"

"Özel olarak, ağızdan ya da damardan verilen ilaçlarla kalp krizi semptomlarının yaratılması."

"Başka bir şey?"

"Başka bir şey mi?"

"Bu araştırma çalışmasının tek tek durumlarda özel olarak kullanıldığını belgeleyen herhangi bir kanıt?"

"Hayır, efendim. Bu dosyada yok."

"Pekâlâ, teşekkür ederim, general."

"Teşekkür ederim, sayın savcı bey."

* * *

Hiçbir yere varamayarak bir başka uzun öğleden sonra geçirmişlerdi. Bir süngeri sıkmak gibiydi bu: Çoğunlukla sünger kuruydu, ama

kuru olmadığı ender durumlarda, su parmaklarınızın arasından akıp gidiyordu. Eski başkanın sınır tanımaz açgözlülüğü, utanmazlığa varan mal mülk hırsı, kleptomanisi ve zimmetine çılgınca para geçirmesi, birkaç milyon tanığın gözleri önünde sürüp giden bu açık mahkemede ortadan kayboluyor gibiydi. Kuzeybatı ilindeki şu çiftlik? Devlet başkanı olarak atanmasının yirminci yıldönümünde, ulusun minnet duygusunu yansıtan bir doğum günü hediyesiydi, ama zaten sadece yaşamı süresince kullanılma kaydıyla verilmiş bir hediyeydi ve oraya pek ender gidiyordu, gittiğinde de yabancı ülkelerin devlet büyüklerini ağırlamak ve böylelikle de sosyalizm ve komünizm davasını ileri götürmek için gidiyordu. Karadeniz'deki şu ev? Edebiyata yaptığı hizmetlerin ve *Toplu Konferanslar, Yazılar ve Belgeler* (32 cilt, 1982) adlı yapıtından alacağı telif ücretinin yarısından feragat etmesinin karşılığı olarak ona Yazarlar Sendikası ve Lenin Yayınevi tarafından verilmişti. Batı tepelerindeki şu av köşkü? Başkanın parti kartı alabilmek için başvurusunun kırkıncı yıldönümü dolayısıyla Komünist Parti'nin cömertçe verme kararı aldığı... ve böyle daha niceleri, daha niceleri.

Dava ilerledikçe, Petkanov'un davranışları daha az değil, daha fazla öngörülmez oluyor gibiydi. Başsavcı, bir oturumun başında, Petkanov'un utanmaz bir saldırganlıkla mı, neşeyle mi, sıradan felsefeyle mi, duygusallıkla mı, yoksa inatçı bir suskunlukla mı yanıt vereceğini asla bilemiyordu, nerede kaldı ki bu hallerden birinden ötekine ne zaman ve niçin geçeceğini bilecekti. Bu, tuhaf bir stratejik tuzak mıydı, yoksa derinden derine dengesiz bir kişiliğin mi göstergesiydi? Yanında yüzeysel suçlamalarla dolu yazılı ifadelerin dosyası ile arabasında Adalet Bakanlığı'na giderken, Petkanov'u tanıma, hareketlerini daha iyi öngörme planının şu ana değin pek az ilerleme kaydettiğini düşünüyordu Petro Solinski. Acaba bu adamın karakterini bir gün kavrayabilecek miydi?

Altıncı kata vardığında eski başkanı, sanki ruh durumunu kasten kendisini rahatsız etmek için seçmişçesine, son derece coşkun bir halde buldu. Sonuçta Stoyo Petkanov, normal bir yaşam sürmüş, normal bir kişiliği olan, normal birinden başka neydi ki? Ve bu durumu, onu, niye şen şakrak biri yapmasındı ki?

"Petro, biliyor musun, aklıma geldi de. Çocukluğumda, Komünist Gençlik Birliği ile gezilere giderdim. Rikoşa Dağı'na ilk tırmanışımızı anımsıyorum. Ekimin sonlarıydı, kar yağmıştı bile, bulutlardan ötürü insan kentten dağın doruğunu göremiyordu."

"Şimdi bütün yıl boyunca göremiyorsunuz," diye yorumda bulundu Solinski. "Hava kirliliği yüzünden. Böyle ilerlemeler kaydettik."

"Ve bütün sabah tırmandık." Petkanov sözünün kesilmesinden rahatsız olmamıştı; öyküsünü aynı minvalde sürdürüyordu. "Ayağımızın altındaki zemin engebeliydi, çevrede çok sayıda kaya vardı, sonra izlediğimiz yol da her zaman belirgin değildi, birkaç kez kaya nehirlerinden geçmek zorunda kaldık. Jeolojik bir şey... Adına ne diyorlar bilmiyorum. Sonra buluta girdik, belli bir süre nereye gittiğimizi göremedik, ancak yolun açıkça belirgin kılınmış olması, bizden önce birilerinin bu yoldan gitmiş olmaları bizi memnun etti.

"Acıkmaya başlamıştık ve yoldaşlardan teki bile şikâyet etmese de biraz cesaretimiz kırılmıştı; çizmelerimiz ıslanmış, kaslarımız ağrımaya başlamıştı ki, birdenbire bulutun içinden çıkıverdik. Ve orada, bulut çizgisinin üzerinde, güneş pırıl pırıl parlıyordu, gökyüzü maviydi, kar erimeye yüz tutmuştu ve hava tertemizdi. Kendiliğinden, önceden hiç plan yapmaksızın, hepimiz birden 'Kızıl Patikayı Adımlıyoruz' marşını okumaya başladık ve kol kola girip marş adımlarıyla yürüyerek dağın tepesine kadar hep birlikte bu marşı söyledik durduk."

Petkanov, ziyaretçisine doğru baktı. Onyıllar boyunca bu hikâye, dinleyenlerde onay gösteren iç çekmelere ve silinen gözyaşlarına neden olmuştu; oysa Solinski'nin bütün tepkisi gözü kara bir kavgacılık oldu.

"Bu ucuz benzetmelerinizi kendinize saklayın," dedi başsavcı. Tanrım, bütün ömrü boyunca onları dinlemişti, meselleri, tembihleri, beylik ahlâk derslerini, köylü bilgeliği kırıntılarını. Rastgele aklına gelen birini söyledi: *"Ağaç dikmek için, önce bir çukur kazmalısın."*

"Doğru," diye yanıt verdi Petkanov, yumuşak bir tavırla. "Hiç çukur kazılmadan bir ağacın dikildiğini gördün mü?"

"Hayır, muhtemelen hiç görmedim. Öte yandan şu Allahın belası ağaçları dikmeyi unuttukları bir sürü kazılmış çukur da gördüm."

"Petro. Eski dostumun oğlu. Benim hiçbir şey bilmediğimi düşünmek yanlış olurdu. Ben, insanların, senin ucuz benzetmeler dediğin şeyle yaşadıklarını biliyorum."

"Bunu söylediğinize memnun oldum. İçinizin derinliklerinde insanları küçümsediğinizi, onlara asla güvenmediğinizi her zaman biliyorduk. İşte bu nedenle onları hep gözaltında tuttunuz."

"Petro, Petro, benim sesime aşina olabilirsin, ama gerçekten ne söylediğimi işitmek için çaba göstermen lazım. Bu, sana, başsavcı olarak bu kudretli rolünde her şeyden daha yararlı olabilir."

"Yani?"

"Yani dediğim şu ki, insanların *senin* ucuz *dediğin* benzetmelerle yaşadıklarını biliyorum. Böyle yaptıkları için onları küçümseyen ben değilim, sensin. Baban bir süre teorilerle uğraştı. Bugünlerde arılar üzerine güzel teorileri var mı? Sen bir entelektüelsin, bunu herkes anlayabilir. Ben yalnızca halktan bir kişiyim."

"Toplu konferansları ve yazıları otuz iki cilde varan halktan bir kişi."

"O zaman, çok çalışkan halktan bir kişi, diyelim. Ama ben onlarla nasıl konuşacağımı, onları nasıl dinleyeceğimi biliyorum." Solinski söylenenlere karşı çıkmaya bile kalkışmadı. Gitgide bir yorgunluk hissetmeye başlıyordu. Yaşlı adam gevezelik edip dursundu, nasıl olsa artık mahkeme salonunda değillerdi. Petkanov'un söylediği hiçbir şeye inanmıyordu ve söylediklerine eski başkanın da inandığından kuşku duyuyordu. İkiyüzlü monoloğun horgörü dolu bir suskunlukla karşılandığı böylesine tek yanlı bir konuşmayı ifade eden bir retorik terimi var mıydı acaba? "Bu da şu demek ki, ben halkın ne istediğini biliyorum. Halk ne istiyor, Petro, sen bana söyleyebilir misin bunu?"

"Bugün uzmanlığa soyunmuş gözüküyorsunuz."

"Evet, gerçekten de, uzmanım ben. Peki halk ne istiyor? Halk istikrar ve umut istiyor. Biz onlara bunları verdik. Yaşananlar mükemmel olmamış olabilir, ama sosyalizmde halk, her şeyin bir gün

mükemmel olabileceğini hayal edebiliyordu. Siz... siz onlara yalnızca istikrarsızlık ve umutsuzluk verdiniz. Bir suç dalgası. Karaborsa. Pornografi. Fahişelik. Yeniden papazların önünde abuk sabuk konuşan aptal kadınlar. Kendini ulusun kurtarıcısı olarak ortaya atan sözde veliaht. Bu ani başarılardan gurur duyuyor musunuz?"

"Suç her zaman vardı. Bu konuda yalan söylediniz."

"İlk Önder'in anıtmezarının basamaklarında açık saçık şeyler satıyorlar. Bunun komik mi olduğunu düşünüyorsunuz? Bunun akıllıca bir şey mi olduğunu düşünüyorsunuz? Bunun ilerleme mi olduğunu düşünüyorsunuz?"

"Şey, İlk Önder içerde bunları okumak için yatmıyor."

"Bunun ilerleme mi olduğunu düşünüyorsunuz? Hadi, söyle bana, Petro."

"Sanıyorum ki," diye yanıt verdi Solinski, duyduğu usanca karşın bir avukatın karşılık verme içgüdüsünü koruyarak, "sanıyorum ki, yerindedir bunlar." Petkanov ona sert sert baktı. "Pornografide uzmanlaşmış İlk Önder, demek istiyorum."

"Karşılaştırılacak şeyler değil bunlar."

"Aa, ama benzeyen noktalar var, hem de tıpı tıpına. İnsanlara umut verdiğinizi söylediniz. Hayır, sizin onlara verdiğiniz fantezilerdi. Koca koca memeler, devasa kamışlar ve sonsuza dek birbirini düzen insanlar, İlk Önderinizin sattığı şeyler bunlardı, bunların politik karşılığı yani. Sosyalizminiz de yalnızca böyle bir fanteziydi. Gerçekte, birden çok fanteziniz vardı. Bugünlerde anıtmezarın basamaklarında sattıkları şeylerde en azından bir gerçek var. O çirkefte bir gerçek var."

"Şimdi ucuz benzetmelere kim başvuruyor, Petro? Sonra başsavcının pornografiyi savunduğunu işitmek de ne hoş! Hiç kuşku yok ki sizler aynı zamanda enflasyondan, karaborsadan, sokaklardaki fahişelerden de gurur duyuyorsunuz, öyle mi?"

"Güçlükler var," diye itiraf etti Solinski. "Bu bir geçiş dönemi. Istıraplı bazı düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Ekonomik yaşamın gerçeklerini anlamamız gerek. İnsanların satın almak istedikle-

ri mallar üretmemiz gerek. İşte o zaman refaha kavuşabiliriz."

Petkanov zevkle kıkırdadı. "Pornografi, sevgili Petrocuğum. Memeler ve kamışlar. Sana da memeler ve kamışlar."

* * *

"Ne düşündüğümü biliyor musunuz?"

"Artık seyretmeye son vermemiz gerektiğini düşünüyorsun, Dimitri."

"Evet, ama şimdi niçin öyle düşündüğümü biliyorum."

"Bira, lütfen."

"Böyle işte. Okulda eğitim gördük ve gazetelerden, televizyondan, ana babalarımızdan, ya da bunların bazılarından, sosyalizmin her şeyin yanıtı olduğunu düşünmeyi öğrendik, öyle değil mi? Demek istiyorum ki, sosyalizmin doğru, bilimsel olduğunu, bütün eski sistemlerin denendiğini ve yürümediğini ve bu sistemin, yalnızca içinde yaşadığımız için talihli olduğumuz bu sistemin... doğru olduğunu."

"Bunu hiç kimse düşünmüyordu, Dimitri, gerçekten de düşünmüyordu."

"Belki de düşünmüyordu, ama çoğunun yalnızca rol yaptığını öğrenene, ortaya çıkarana dek öteki insanların böyle düşündüklerini düşünüyorduk, öyle değil mi? Ve sonra da sosyalizmin karşı çıkılamaz bir siyasal gerçek olmadığını, her sorunun iki yanı olduğunu da kavradık, değil mi?"

"Bunu daha ağzımız süt kokarken kavramıştık."

"Evet, her zaman iki şey arasında bir seçim vardır."

"Çok komik, Atanas."

"Yani, bu davayı günbegün izlerken, iddia makamını, savunma makamını dinlerken, yargıçların karar vermelerini beklerken, demeye çalıştığım şu ki, bu dava şey oluyor... onun için çok fazla iyi geçiyor."

"Çünkü suçlamalar son derece entipüften."

"Hayır, hayır, hiç de böyle değil. Çünkü bütün olan bitenler gerçeği yansıtmıyorlar. Çünkü her sorunun artık iki yanı değil, yalnızca bir yanı olduğu bir nokta geliyor. Ağzından bütün çıkanlar sade-

ce yalan, ikiyüzlülük ve meseleyle ilgisi olmayan zırvalar. Bunlara kulak bile asılmamalı."

"Bir ahlâk davası mı olması gerekirdi?"

"Hayır, böyle bir şey söz konusu değil hiç. Yalnızca şunu söylememiz gerekirdi: Bu, başka bir yanı olmayan bir soru. Bir dava *açmak* bile onun lehine bir şey, aslında ona yalan da olsa inanmak, bu davada, davaların bu en kötüsünde bile, olayın başka bir yanı olduğunu kabullenmek demek. Olayın başka bir yanı yok. Nokta. Bazı sorularla birlikte, yalnızca tek bir yanı var. Nokta."

"Bravo, Dimitri. Ona bir bira verin."

Bir süre sustular. Sonra Vera, "Yarın Stefanlardayız. Her zamanki saat," dedi.

* * *

"Tuğgeneral, herkes sizin eski başkanla ilgili, 'suçlu değildir' hükmü verilmesi için çalıştığınızı düşünecek."

"Sayın savcı?" Ulusal Güvenlik Kuvvetleri başkanının kafası karışmıştı.

"Şey, siz de hep ben sorularımı hazırlarken geliyorsunuz."

"Daha sonra geleyim."

"Hayır, hayır. Söyleyin yalnızca."

"1970 ile 1975 arasındaki merkezi politika ile ilgili notlar."

"Bu konuda notlar olduğunu bilmiyordum."

"O dönemde dile getirilen çok hoşnutsuzluk vardı... Hayır, yani demek istiyorum ki, o dönemin ilk yarısında kültür bakanının icraatı ve gerçekleştirmek istedikleri konusunda dile getirilen çok hoşnutsuzluk vardı."

Solinski elinde olmadan gülümsedi. Gerçekten de bu asker, kendini çok başarılı bir biçimde bir bürokrata dönüştürmüştü. "Güvenlik güçleri bazı Prokofiev senfonilerini onaylamadılar mı?"

"Hayır. Doğrusu, tam olarak böyle yapmadılar, gerçi İkinci Uluslararası Caz Kongresi'nin programına pek çok eleştiri yöneltildi."

"Ben, partinin cazı, uluslararası kapitalizmin baskısı altında ıstırap çeken halkın gerçek sesi olarak onaylandığını sanıyordum?"

"Onaylıyorlardı. Bu, birkaç kez yinelendi. Ne var ki baskı altında tutulan bir icracının kendine özgü bireyciliği kültür bakanının icrasının refahı için hissettiği kişisel ilgiyle de birleştirilince, sosyalizmin geleceği açısından zararlı görüldü."

"Anlıyorum." Belki de bu yuvarlaklaşmış takım elbisenin altında körelmiş bir mizah duygusu da vardı. "Ama zaten?"

"Ama zaten. Kültür bakanının kişisel hırslarının tehlikeli ve sosyalizm karşıtı olduğu düşünülüyordu. İthal kişisel eşyalara düşkünlüğü ahlâken düşük ve sosyalizm karşıtı olarak yorumlanıyordu."

"Peki ithal kişisel müzisyenler?"

"Onlar da. Ve başkanın kızıyla ilgili hırsları ve arzuları da, henüz gün ışığına çıkmamış olan son bir rapor için yapılan ön çalışmalara göre, devletin çıkarları açısından zararlı görüldü."

"Öyle mi?" İşte ilginçti bu. I Numaralı Ceza Davası ile pek az ilgisi vardı, ama açık seçik ilginçti. "İç Güvenlik Şubesi'nin, kızı öldürdüğünü mü söylüyorsunuz?"

"Hayır."

"Ne yazık!"

"Elimde bunu söyleyebilecek kanıt yok."

"Ama şayet kanıt bulsanız?"

"Doğal olarak size verirdim onları."

"General, o günlerde İGŞ'nin ne dereceye kadar kontrol altında olduğunu söylerdiniz?"

Ganin bir süre düşündü. "Aşağı yukarı her zaman olduğu kadar derdim. Her zaman kontrol altındaydı, demek istiyorum. Bazı bölgelerde sıkı kontrol ve rapor etme mekanizması vardı. Öteki bölgelerde, genel operasyon onayları söz konusuydu ama ayrıntılı rapor etme yoktu. Ve özel bölgelerde de İGŞ devletin güvenlik çıkarları bakımından en iyi gördüğü biçimde hareket ediyordu."

"Yani, insanları ortadan mı kaldırıyordu demek istiyorsunuz?"

"Kesinlikle. Bilebildiğimiz kadarıyla, çok fazla değildi. Ve zaten birkaç yıldır da bu işler olmuyordu."

"Hiç kuşkusuz parmak izi sıkıntısı vardı."

"Kesinlikle."

Solinski başını yavaşça salladı. Ortadan kaldırılan raporlar. Si-

linen parmak izleri. Uzun zaman önce krematoryuma gitmiş cesetler. Herkes nelerin olup bittiğini biliyordu, herkes bunları o zaman da biliyordu. Ne var ki, kendisi gibi kimseler bütün bu işleri yürüten adama karşı bir dizi suçlama yöneltmeye çalıştığında, sanki bu türden hiçbir şey olmamış gibiydi. Ya da daha doğrusu olan bitenler sanki bir bakıma normalmiş gibiydi ve bu yüzden de neredeyse bağışlanabilirlerdi. Çılgın zamanlarda bile normalliğin suçortaklığı söz konusuydu.

Ve herkes olan biteni bildiği için, herkes dile dökülmemiş bir biçimde bu olan biteni onaylamıştı da. Yoksa her şey çok mu karmaşıktı? Herkese suç yakıştırmak bir başka yaygın suçortaklığı mıydı? Hayır, insanlar büyük ölçüde korkudan konuşmamışlardı. Tümüyle haklı bulunabilir bir korkuydu bu. Ve şimdi görevinin bir bölümü de, her gün televizyonda, bu korkuyu söküp atmaya yardımcı olmak, insanlara bu korkuya bir daha asla kapılmayacakları konusunda güven vermekti.

* * *

Stoyo Petkanov, Halk Mahkemesi'nin basamaklarında Zil marka arabaya binerken kıkır kıkır gülüyordu. Yıllardır bu arabalara binmemişti. Zaten son yıllarda, hep Mercedes kullanmıştı. Ona vermiş oldukları Çayka, süspansiyonları biraz ağır olsa da, şu ana değin idare etmişti. Derken bu sabah, bir gerekçe uydurarak, 1960'lardan kalma bu boktan Zil'in limuzin modelini göndermişlerdi. Doğrusu, bundan ötesi de olabilirdi. Bir cip göndermiş olabilirler ve kendisi yine de keyifli olabilirdi. Önemli olan mahkemede olan bitenlerdi. Ve bir güzel gün daha geçirmişti. Karşısına çıkardıkları o sıska, patlak gözlü entelektüel her saat daha da kelleşiyordu. İhtiyar tilki onlara neşeli bir oyun oynuyordu.

Arabanın hiç alışık olmadığı sertlikteki arka koltuğuna yerleşti ve bu düşüncesini kendisine eşlik eden kişiyle paylaşmaya koyuldu.

"İhtiyar bir tilki olmak şu ki," diye başladı, "şu ki..."

Dışarıda bulvardaki bir tramvay tiz mi tiz bir fren sesi çıkararak durdu. Araba konvoyu da durdu. Ha, gördün mü işte, her şeyi bo-

zuyor onlar. Otobüsleri bile çalıştıramıyorlar. Zikzak şeklinde beceriksizce yerleştirilmiş bariyerlerin arkasındaki kalabalığı dikkatle inceledi. Eskisinden daha fazla yaklaşmalarına izin veriyorlar, diye düşündü; en azından Mercedes'e bindiği zamankinden daha yakın.

Petkanov, en yakın bariyerin arkasındaki birkaç genç sokak serserisinin kendisine doğru yumruklarını salladığını fark etti. Şu ayakkabıları ayaklarınıza ben giydirdim, diye içinden sessizce yanıt verdi onlara, doğduğunuz hastaneyi ben inşa ettirdim, okulunuzu ben yaptırdım, babalarınıza emekli aylığını ben bağladım, ülkeyi istilalardan korudum ve bir de şu halinize bakın, Allahın belası haytalar, pençelerinizi bana öyle sallamaya cüret ediyorsunuz. Ama onlar şimdi bundan da fazlasını yapıyorlardı. İki bariyerin arası açılmıştı ve bazı serseriler arabaya doğru koşuyorlardı. Allah kahretsin! Allah kahretsin! Bok herifler. İki taraflı oynayan ispiyoncular. Kendisine Zil'i bunun için vermişlerdi demek, böyle halletmeye karar vermişlerdi, tam da ortalıkta, yolun... derken yüzünün arabanın aşınmış kırmızı halısına yapıştığını hissetti, bir milis, ağırlığıyla üzerine abanmış, onu orada tutmaya çalışıyordu. Gök gürültüsünü andıran metalik bir taraka sesi işitti ve Zil birdenbire hızlanıp da durmuş olan tramvayın çevresinde kulak tırmalayıcı bir sesle direksiyon kırınca, araba halısı yüzünü yakar gibi oldu. Adalet Bakanlığı'nın (eski Devlet Güvenlik Dairesi) alçak avlusuna dönene kadar da yüzünü yerden ayıramadı.

"Aman Tanrım!" dedi asker onun üstünden kalkarken, "Büyükbaba altına yapmış." Güldü. Sürücü ile öteki milis de kahkahalarına katıldılar.

"Boklar şimdi öteki pantolon paçasında," diye yorum yaptı sürücü.

Sonra onu, altıncı kata kadar, bütün dönüş yolu boyunca aşağıladılar, en dolambaçlı yollardan götürüyorlar, önlerine çıkan herkese sergiliyorlar, her seferinde yeni bir ifade bulmaya uğraşıyorlardı: "Amca donuna fena halde doldurdu," diyorlardı. "Başkanın kaka yapma vakti," diyorlardı. Ne kadar zayıf olursa olsun, her farklı ifade, onları daha da güldürüyordu. Sonunda onu odasına götür-

düler ve üstünü başını temizlemesine izin verdiler.

Yarım saat sonra Solinski geldi. "Güvenlikteki bir anlık aksama için özür dilerim."

"Berbat ettiler her şeyi. Cesedimi şimdiye kadar Amerikan medyasına sergilemiş olmanız gerekirdi." Gazetelerdeki manşetleri hayal ediyordu. Çavuşeskuları, onların delik deşik olmuş cesetlerini anımsadı. Takip edilip ele geçirilmişler ve gizli bir duruşmadan sonra da çabucak kurşuna dizilmişlerdi. Vampirlerin kalplerine kazık çakın, çabuk, çabuk. Nikolay'ın vücudu, birçok devlet töreninde kucakladığı bu vücut, şimdi cansızdı. Yakası ve kravatı hâlâ düzgün, şu dudaklarda, onun, Stoyo Petkanov'un havalimanında birçok kez öpmüş olduğu dudaklarda yarı ironik, yarı gülümseyen bir ifade vardı. Gözleri açıktı, bu ayrıntıyı anımsıyordu. Çavuşesku ölmüş, cesedi Rumen televizyonunda gösterilmişti, ama gözleri hâlâ açıktı. Hiç kimse cesaret edememiş miydi onları kapamaya?

"Düşündüğünüz gibi değildi," dedi Solinski. "Sadece arabanızın tepesine vurmak istemiş olan birkaç velet. Silahları falan yoktu."

"Bir dahaki sefere. Bir dahaki sefere silahlı olmalarına izin vereceksiniz." Yaşlı adam suskunlaştı. Solinski eski başkanın altına kaçırdığını işitmişti. Neredeyse ilk kez, önünde yarısı yenmiş yoğurt kâsesiyle masada oturmuş yaşlı bir adam gibi, büzülmüş, boynu bükülmüş gözüküyordu.

"Beni seviyorlardı," dedi hiç beklenmedik bir anda. "Halkım beni seviyordu."

Solinski, eski başkanın bu söylediğine bir karşılık verip vermemek gerektiğini tarttı. Ama niye vermeyecekti ki? Sırf bu zorba pantolonuna pislediği için mi? O her zaman başsavcıydı, bunu hatırından çıkarmamalıydı. Bu yüzden yavaşça ve sözlerinin üzerine basa basa yanıt verdi, "Sizden nefret ediyorlardı. Sizden korkuyorlar ve sizden nefret ediyorlardı."

"Bu çok kolay bir açıklama olurdu," diye karşı çıktı Petkanov. "Bu sizin için çok uygun bir açıklama olurdu. Sizin yalanınız bu."

"Sizden nefret ediyorlardı."

"Beni sevdiklerini söylediler. Birçok defa."

"Eğer birini sopayla döver, ona sizi sevdiğini söylemesini em-

rederseniz ve bu arada da onu dövdükçe döverseniz, er geç size işitmek istediğiniz şeyi söyleyecektir."

"Böyle değildi. Beni seviyordu onlar," diye yineledi Petkanov. "Bana, Halkın Babası diyorlardı. Ben hayatımı onlara adadım ve onlar da bunu takdir ettiler."

"*Siz* kendinize Halkın Babası diyordunuz. Güvenlik polisi pankartlar astırıyordu, hepsi bu. Herkes sizden nefret ediyordu."

Eski başkan Solinski'nin dediklerine aldırmayarak ayağa kalktı, yatağına doğru gitti ve uzandı. Kendi kendine, tavana, Solinski'ye, sağır dilsiz milise doğru, "Beni seviyorlardı. Katlanamadığınız bu. Hiçbir zaman kabul edemeyeceğiniz bu. Anımsayın," dedi. Sonra gözlerini kapattı.

Dinlenir konumda metanetini ve inatçılığını yeniden kazanmış gözüküyordu; eti kat kat gevşemiş, ancak kemikleri daha da sertleşip, daha belirginleşmişti. Petro Solinski gözlerini öteye çevirmek üzereyken, gözü alçak karyolanın altındaki toprak tabağa ilişti; içinde döşeme boyunca dal budak sarmış bir bitki vardı. Demek söylenti doğruydu. Stoyo Petkanov gerçekten de yatağının altında yabani bir sardunyayla uyuyor, boş inançlara kapılarak bunun kendisine sağlık ve uzun bir yaşam getireceğini hayal ediyordu. Tam da bir diktatörün budalaca kaprislerine yakışan bir şeydi, ne var ki o anda bu durum savcıyı dehşete düşürdü. Sağlık ve uzun bir yaşam. Petkanov hem babasının hem de büyükbabasının yüz yaşına kadar yaşamış olmalarıyla övünmekten hoşlanıyordu. Bundan sonraki yirmi beş yılda ona ne yaparlardı? Petro birdenbire eski başkana gelecekte eski haklarının geri verilmesini mide bulandırıcı bir görüntüyle gözlerinin önüne getirdi. Bir televizyon dizisi görüyordu: *Stoyo Petkanov: Yaşamım ve Dönemim,* başrolde doksanlık bir dâhi. Kendisine, bu dizide, kötü adam rolü verilmiş olduğunu görüyordu.

Eski başkan horlamaya başladı. Bu davranışında bile ne yapacağı önceden tahmin edilemiyordu. Horlamasında hiçbir zaaf, hatta gülünç bir yan bile yoktu; tam tersine, zorlayıcı, neredeyse buyurgandı bu horlama. Başsavcı itaatle odadan ayrıldı.

* * *

Ötekiler hayal kırıklığına uğratmışlardı kendisini. Tabanları yağlayıp kaçarak, ölerek, hasta düşerek hayal kırıklığına uğratmışlardı. İyi bir köylü gibi hastalığı küçümsüyordu o. Onlar yumuşamış, yaşlanmışlardı. Varkova'da öğrendiği şu dizeler neydi? Bir dayanıklılık sınavı olan. Ağır çalışma, muhafızlardan yedikleri dayaklar ve yeşil gömlekleri ve yıldırım hızında silahları olan faşistlerle sürekli yüz yüze gelme korkusu. Hapishane görevlileri iskambil oynarlarken bir Demir Muhafız komandosu altı yoldaşı hücrelerinde öldürüvermişti. Varkova'nın zorlu okulunda eğitim görmüş olan o, Stoyo Petkanov, sosyalizm ve komünizm davasından asla vazgeçmeyeceğini söylemekten hoşlanıyordu. Ve orada geçirdiği ilk hafta, talim sahasında bir yoldaş kulağına ne fısıldamıştı?

Duvarların yankılarının söylediği
Ruhların değil taşın çürüdüğüdür

İnancını korumuştu. Ülkesi, ihanetler ve zayıflıklar başlayana değin bir sosyalizm modeli, Sovyetler Birliği'nin en sadık müttefiki olmuştu. Henüz kısa bir zaman öncesine kadar ne kadar da güçlü, ne kadar da bütünleşmiştiler! Dünya onlara ne kadar da saygı göstermiş, onlardan nasıl da çekinmişti! 1968'in kesin ve kararlı kardeşçe eylemleri bunu dünyaya göstermişti. Faşist Amerika, Vietnam'da giriştiği emperyalist serüvenlerinde onurunu yitirip aşağılanıyor, sosyalizm ise Afrika'da, Asya'da, Avrupa'da dünyanın her yanında yeni yandaşlar kazanıyordu. Önderlerin gururla omuz omuza verdikleri büyük bir umut zamanıydı bu.

Şimdi ise bir bakın onlara. Erich, Şili Elçiliği'nde bir sıçan gibi delik açarak Moskova'ya kaçıyor, Kuzey Kore'ye gidebilmek için bir uçağın gelmesini bekliyor. Kadar, sınırlarını açış ihanetinden sonra ölüyor: Bir Macara asla güvenemezsiniz. Husak da vücudu kanser tarafından kemirilerek ölüyor, cüppeli bir papazın son günah çıkarma ayinlerini anlaşılmaz mırıl mırıl bir sesle kabul ederek, ömrü boyunca içeri tıktırması gereken o yazar müsveddesine yenilerek son nefesini veriyor. Jaruzelski öteki yana katılarak, şimdi ka-

pitalizme inandığını söyleyerek yakasını kurtarıyor. Çavuşesku, o en azından dövüşerek devriliyor, tabii kaçmaya ve bir infaz mangası tarafından kurşuna dizilmeye dövüşmek denebilirse. Nikolay hep kudurmuş bir domuz olmuştu, ortaya karşı her iki yandan da olduğu rolünü oynayarak, 1968'in kardeşçe eylemlerine katılmayı reddederek iktidar şansı aramıştı kendisine; ama hiç olmazsa birazcık yürekliliği vardı ve sonuna kadar da dağılmamaya uğraştı.

Ve sonra, hepsinin en kötüsü, başının üstüne sanki kuş pislemiş gibi görünen, Kremlin'deki şu zayıf budala vardı. Reagan ile bir reklam düellosuna girişmişti. Lütfen biraz daha SS-20 sökeyim – şimdi beni *Time* dergisinin kapağına koyacak mısınız? diyordu. Yılın Adamı. Yılın Kadını, diye düşünüyordu Petkanov. Ruslar bugünlerde bir votka dükkânı bile işletecek halde değillerdi. Şu başarısızlığa uğrayan darbe girişimlerine baksanıza. Bu darbenin kurbanı olmak Gorbaçov'un acınası yanıydı. Belli şeyleri yapamamak, radyoyu, televizyonu, gazeteleri, parlamento binalarını ele geçirememek, tehlikeli odakları ortadan kaldıramamak rejim yanlılarının acınası halleriydi. Peki ne yapmışlardı? Şu faşist Yeltsin'in kendini kahraman yapmasına olanak tanımışlardı. Ruslar bile bir darbeyi örgütleyemezken bütün şu tarih derslerine ne olmuştu?

Ve geriye o kalmıştı. Darbenin gelişini görmüştü, COMECON 1983'te petrol fiyatlarını yükselttiğinden beri, en azından bir darbe olasılığını görmüştü. Derken Gorbaçov dolar ve iyi niyet arayarak Batı dünyasında afra tafrayla dolanmaya başlamıştı. Ve şimdi her şey mahvolmuştu. Gorbaçov'un defteri dürülmüştü – Amerika Birleşik Devletleri'nde profesörlük yapmaya gittiği söyleniyordu, bahşişini de alarak, teşekkür ederiz Sayın Bay Başkan. Sovyetler Birliği'nin de işi bitmiş, küçük küçük parçalara bölünmüştü, DAC'ın hesabı görülmüştü, Çekoslovakya bir havuç gibi çat diye ortasından ikiye ayrılmıştı, Yugoslavya'nın baştan aşağı içine edilmişti. DAC'ın bakın neler gelmişti başına: Kapitalistler içeri girmişler, her şeyi iflas ettirmişlerdi, ekonomiyi atıl ilan edip herkesi işten atmışlardı, bütün eski güzel evleri ikinci birer ev olarak kendilerine ayırmışlar, bütün yasaları kapitalist düzene uydurmuşlar ve olan olmuştu işte, DAC'ın hesabı görülmüştü. Atletizm şampiyonlukları

kazanan şu sarışın kancık koşucu kız, DAC'tan bütün geriye kalan oydu işte. Doğulular, dördüncü sınıf yurttaşlar; küçümsenen, işsiz, küçük arabalarıyla dalga geçilen yurttaşlar. Hayvanat bahçesinde sergilenen hayvanlar.

Ve geriye o kalmıştı. "Duvarların yankılarının söylediği/Ruhların değil taşın çürüdüğüdür." Daha önce de hapishaneye girmişti, her şey orada başlamıştı ve ruhu o zaman çürümemişti. Şimdi de çürümüş değildi. Asla bir papaz önünde el etek öpüp Husak gibi ölmeyecek ya da Erich gibi gizli gizli Kremlin'e kaçmayacaktı. Bitki-seven faşistlerden oluşan yeni hükümet onu mahkemeye çıkarmak istemişti. Tam da neye gereksinim duyduklarını biliyorlardı: Suçlarını itiraf eden, yaşamının bağışlanması karşılığında her konuda suçlu olduğunu kabullenecek, zayıf yaşlı bir adam. Ve ilk sorgulamalarda bu rolü çok iyi oynamıştı. Onlarla işbirliği yapmayı reddetmiş, otoritelerini tanımadığını söylemiş, burjuva adaletlerini şiddetle eleştirmiş ve bütün bu zaman boyunca da tek arzusunun kent dışındaki evine çekilmek ve son günlerini huzur içinde geçirmek olduğunu usanç getiresiye durmadan yinelemişti. Bunu günbegün yapmıştı, ta ki onlar tek bir şeyden kesinkes emin olana kadar, yani onu mahkemeye çıkarmak için yanıp tutuştuklarını iyice anlayana kadar.

Başına gelenlere aldırış etmiyordu, ama inancına olanları gerçekten önemsiyordu. İlk Önder'in anıtmezarının basamaklarında pornografik dergiler satıyorlardı. Papazlar masaların üzerinde dans ediyorlardı. Yabancı kapitalistler kızışmış köpekler gibi, ülkede para kokusu arıyorlardı. Gazetelerin ona geri verdikleri unvanla, Veliaht, gözünü aile saraylarına çeviriyor ve ülkesine elbette bir monark olarak dönmeyeceğini ve niyetinin yalnızca, eğer izin verilirse, bir işadamı olarak ülkesine yardım etmek olduğunu söylüyordu. Ve derken karısını kendinden önce ülkesine göndermiş ve karısı ülkesinde bir futbol maçına gittiğinde, oyunu hiç kimse seyretmemişti. Ve sanki bu konu yıllar önce kararlaştırılmamış gibi, halkın monarşinin geri gelmesi konusunda bir referandum isteyip istemediği hakkındaki bütün şu konuşmalar. Her zamanki numaralar. Gazeteler, Veliaht'ın üç amcasının Demir Muhafız üniformaları içindeki

şu fotoğrafını niye yayımlamamışlardı?

Ve geriye o kalmıştı, Stoyo Petkanov, İkinci Önder, ülkenin lideri, sosyalizmin savunucusu. O arıcık Gorbaçov her şeyi mahvetmişti, her şeyi berbat etmişti. Buraya o krallara özgü ziyaretinde iki küçük sözcüğünü havaya savurarak herkesin kendisini alkışlamasını beklemişti. Bize, aynı zamanda, ne yazık ki, artık petrol karşılığında verdiğimiz paramızı kabul edemeyeceğini söylüyordu. Yalnızca sağlam yabancı para istiyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi başkanının, en sadık sosyalist müttefikinin önderinden ısrarla Amerikan doları istemesindeki kara mizah apaçık ortadaydı. Kendisine ülkenin elinde çok az dolar olduğu söylendiğinde Gorbaçov, dolar elde etme çaresinin ülkeyi daha açıklıkla yeniden yapılandırmak olduğu yanıtını vermişti.

Bundan sonra olan bitenlerden gurur duyuyordu. "Başkan yoldaş," demişti. "Bir önerim var, ben size kendi yeniden yapılanma modelimden söz etmek istiyorum. Sebeplerini her ikimizin de çok iyi bildiği gibi, ülkem şu sıralar bazı geçici güçlüklerle karşı karşıya. Her ikimizin ülkesi de sosyalist çizgiyi izleme yolunda her zaman bir arada çok büyük çaba harcadı. 1968'de karşıdevrimci güçlere muhalefet ederek sizin sadık müttefikiniz olduk. Ancak siz buraya gelip artık paramızın sizin için geçerli olmadığını, ülkelerimizin birbirinden bağımsız olması gerektiğini ilan ediyorsunuz. Bu bana zorunlu, ya da daha doğrusu şöyle dememe izin verirseniz, kardeşçe gelmiyor. Benim size önerilecek farklı bir fikrim var, geleceğe farklı bir bakış. Büyük dağa tırmanırken karşılaşmış olduğumuz şu taş nehrini geçerken, ülkelerimizin her birinin kendi kızıl patikasında ilerlemesi yerine, birbirlerine daha fazla yakınlaşmasını öneriyorum ben."

Gorbaçov'un ilgisinin tamamen uyandığını görebiliyordu. "Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu Rus.

"Devletlerimiz arasında tam bir siyasal bütünleşmeyi öneriyorum."

Gorbaçov bunu beklemiyordu. Başlangıç anlaşmalarında yoktu bu. Meseleyi nasıl ele alacağını bilemiyordu. İkinci Önder'e ülke-

sinde ne yapması gerektiğini söylemeye gelmiş, eski kafalı budala bir yoldaşla, dünyanın nasıl döndüğünü anlamayan biriyle karşı karşıya geleceğine karar vermişti önceden. Ama *o*, Stoyo Petkanov, bir planı olan oydu ve Rus bundan hoşlanmamıştı.

"Düşüncelerinizi açıklayın," demişti Gorbaçov.

Düşüncelerini açıklamıştı. Ülkenin sosyalizm yolundaki sürekli ve sadık çabasından, enternasyonalizmden ve barıştan söz etmişti. Halkının tarihi mücadelesine ve devam edegelen özlemlerine atıfta bulunmuştu. Eğer onlar soruşturulmaz ve parti ve devlet tarafından amaçlı bir eyleme girişilmezse ortaya çıkabilecek ve toplumsal yapılanma çıkarlarına zarar verebilecek olan çelişkilerden içtenlikle dem vurmuştu. Bu arada, ama yine birincil önemde bir şeyden söz ediyormuşçasına, yeniyetmelik dönemlerindeki şu Rikoşa Tepesi'ne tırmanış serüvenlerini anlatmıştı. Sonuç olarak, gelecekten, geleceğin zorluklarından ve fırsatlarından heyecanla söz etmişti.

"Anladığım kadarıyla," demişti sonunda ziyaretçisi, "siz ülkenizin on altıncı cumhuriyet olarak SSCB'ye katılmasını öneriyorsunuz."

"Aynen öyle."

* * *

Mahkeme salonu kapılarındaki üzücü olaydan sonra, savunma makamına bir günlük erteleme önerildi. Eski başkanın hiç beklenmedik şekilde küçük meseleler üzerinde danışmaya başladığı devlet savunma avukatları Milanova ile Zlatarova bu önerinin lehindeydi; ne var ki Petkanov onlara baskın çıktı. Ve ertesi sabah, başsavcı onu yeniden dillere destan olmuş kişisel açgözlülüğü konusunda sıkıştırırken yumuşak huyluydu ve her yanından masumiyet akıyordu.

"Ben sıradan bir adamım. Az şeye ihtiyacım var. Ülkenin başında önder olarak bulunduğum bütün şu yıllar boyunca, kendim için asla çok şey istemedim."

["Budala çok şey ister, ama ona bunları veren daha da budaladır."]

"Basit zevklerim var. Çok şeye gereksinim duymuyorum."

["Bütün ülkeye sahip olduktan sonra daha neye gereksinim duyabilirsin?"

"Ülkeden de fazlasına. Bize de. Bize."]

"İsviçre bankalarında hiç hesabım yok."

["O zaman başka bir yerde olmalı."]

"Topraklarımda Trakya altını bulduklarında, altınları seve seve Ulusal Arkeoloji Müzesi'ne verdim."

["Demek gümüşü yeğliyor."]

"Ben, kendilerini yurttaşlarına halktan basit kişiler olarak tanıtan, ama sonra işlerinden zengin olarak ayrılan Birleşik Devletler'in emperyalist başkanları gibi değilim."

["Bize sahipsin. Bize."]

"Birçok uluslararası onurla ödüllendirildim, ama bunları her zaman parti ve devlet adına kabul ettim. Ülkenin yetimhanelerine sık sık para verdim. Lenin Yayınevi, kitaplarımın satışından gelen telif ücretini almamda ısrar ettiğinde, çünkü yazarlar başka türlü bu ücreti kendileri istemeye cesaretlendirilmiyorlardı, her zaman aldığım telifin yarısını yetimhanelere verdim. Bu da her zaman basına yansımadı."

["Biz yetimiz."]

"Müteveffa karım asla Paris modasına göre giyinmezdi."

["Keşke giyinseydi! Yağ tulumu."

"Raisa! Raisa!"]

"Benim kendi takım elbiselerim de, doğmuş olduğum köye yakın komünal bir üretim merkezinde dokunmuş kumaşlardan yapılmıştır."

Solinski usanmıştı. Sabahki oturumun başında, her şeyi sessiz sakin kendi yoluna bırakmaya hazır olabilirdi. Ne var ki hoşgörüsü günden güne azalıyor, hissettiği yorgunluk duygusuna bir de mide bulantısı karışıyordu. "Sizin takım elbiselerinizden söz etmiyoruz." Ses tonu emredici ve alaycıydı. "Kendinizi bir erdem timsali olarak gördüğünüzü duymak istemiyoruz. Biz sizin yolsuzluklarınızı soruşturuyoruz. Bu ülkenin kanını son damlasına kadar sistematik olarak nasıl emdiğinizi, onu nasıl ölümle yüz yüze getirdiğinizi soruşturuyoruz."

Mahkeme başkanı da yorgunluk duymaya başlıyordu. "Lafı uzatmayın," diye zorlayıcı bir tonda konuştu. "Burası sırf karşılıklı ağır suçlamaların yöneltildiği bir yer değil. Bunu, halk meydanlarındaki konuşmacılara bırakabilirsiniz."

"Evet, efendim."

"Peki ama yolsuzluk nedir?" Solinski'nin deminki öfkeli patlayışı yalnızca bir teşvik olmuşçasına, Petkanov tartışmayı bıraktığı yerden tatlı tatlı yeniden ele aldı. "Peki takım elbiselerden niye söz etmeyelim?" Ellerini önündeki parmaklığa dayamış öylece duruyordu, kafası omuzlarına gömülmüş, burnu mahkeme salonu havasını koklamak üzere kalkmış, tıknaz bir gövde. O gün enerjik olan tek kişi o gibiydi; duruşmayı yürüten kişi oydu. "Yolsuzluk bakan gözde değil midir? Size bir örnek vereyim." Her zamanki inkârları ve unutkanlıkları bir yana bırakılırsa, gerçeklere dayanan bu bilgi verme önerisinin dikkat çekeceğini tahmin ederek duraksadı. "Siz, sözgelişi, başsavcı, sizi İtalya'ya gönderdiğimizi gayet iyi anımsıyorum. Yetmişlerin ortalarıydı, değil mi? O zamanlar partinin sadık bir üyesi, iyi bir komünist ve gerçek bir sosyalisttiniz, ya da en azından öyle olduğunuzu iddia ediyordunuz. Sizi bir ticaret delegasyonuyla Torino'ya göndermiştik, anımsayacaksınız. Size aynı zamanda her yerde geçerli bir miktar yabancı para da vermiştik, bir ayrıcalıktı bu biliyorsunuz, yurttaşlarınızın alın teriydi. Ama size yine de bir miktar vermiştik."

Solinski Yargıçlar Kurulu'na doğru baktı. Neyin gelmekte olduğunu bilmiyordu – ya da en azından, neyin geldiğini bilmediğini umuyordu. Mahkeme başkanı niye müdahale etmemişti ki? Bu da sırf suçlama değil miydi? Ne var ki yargıçların üçü de, Petkanov'un masalına aşırı bir ilgi göstererek, oldukları yerlerde hallerinden hoşnut öylece oturuyorlardı.

"Mahkeme şunu sorabilir, nasıl olur da iyi bir komünist ülkesinde işçilerin ve köylülerin alın teriyle kazanılmış yabancı parayı harcayabilir? İtalyan meslektaş kardeşlerimizin yazdıkları sosyalist kitapları, incelenmeye değer kitapları mı satın almaktadır? Belki de yörenin yetimhanelerine bir miktar para vermektedir? Yoksa olabildiğince tasarruf yapıp bunu ülkesine getirmekte ve partiye geri mi

vermektedir? Hayır, hayır, hayır, bunların hiçbiri de değil. Bu paranın bir kısmını, ülkesine döndüğünde öteki yoldaşlardan daha şık görünebilmek için, güzel bir İtalyan takım elbisesine harcamıştır. Bir kısmını viskiye harcamıştır. Ve gerisini de..." Petkanov, yaşlı kötü aktörlerin numaralarının yutulduğunu yıllar önce anlamış bir başka yaşlı kötü aktör gibi, gene duraksadı. "Gerisini de, oralardan bir kadını pahalı bir restorana götürerek harcamıştır. Size şunu soruyorum, yozlaşma bunun neresinde?"

Burnu havada, gözlüklerinin kenarları TV ışıklarında parlayarak bekledi ve tam da birisi söylediklerine yanıt vermeden önce, sözünü sürdürdü. "Daha sonra kadın, başsavcının otel odasına gitmiş, geceyi nerede geçirdiğini ise, sanırım söylemeye gerek yok."

["Vay anasına."

"Aldın mı babayı. Aldın mı babayı."

"Zavallı Solinskicik. Aldın mı işte babayı."]

Savcı ayağa kalkmıştı, mahkeme başkanı yanındaki yargıçlara danışıyordu, ne var ki Stoyo Petkanov rakibine veryansın etmeyi sürdürüyordu. "İnkâr etmeyin sakın bunu. Fotoğrafları gördüm. Kadın bayağı alımlıydı. Sizi kutlarım. Fotoğrafları gördüm. Söyleyin bana şimdi, yozlaşma bunun neresinde? Sizi kutlarım. Fotoğrafları gördüm."

Yargıç oturumu alelacele kapattı, TV yönetmeni 1 numaralı kameraya, savcının telaşlı yüz hatlarını göstermeye devam etmesi talimatını verirken, *öğrenciler bir an suskunlaşmışlardı,* televizyon boş oturma odasında çalışırken Stefan'ın büyükannesi kendi kendine mutfakta kıkır kıkır gülüyordu. Petro Solinski, öfkeli ve ihanete uğramış bir halde eve döndüğünde, kendisi için çalışma odasında bir yer yatağı yapılmış olduğunu fark etti. Dava bitene kadar, yanında kendisine eşlik edecek uzaklardaki Alyoşa ile, orada yatacaktı.

* * *

Ve başına kuş pislemiş şu zayıf amcık ağızlı nasıl da ikiyüzlünün biri çıkmış, sosyalizme nasıl da ihanet etmişti! Gorbaçov, en eski ve yakın müttefiklerine, Sam Amca'nın güçlü ve geçerli dolarlarının bir kısmı kendisine ödenmedikçe, onları çöp tenekesinin dibine

atacağını bildirmek üzere bir acil görüşmeler turuna çıktığında, ona ülkenin siyasal tarihindeki en gözü pek pazarlığı önermişti.

"Başkan yoldaş," demişti, "ben ülkelerimizin tam bir bütünleşmesini öneriyorum." Ne darbeydi ama! Felaket habercisi dedikodu yayıcıların ve kapitalist basının uşaklarının sosyalizmin olası çöküşü hakkında gitgide daha çok iftiralar yaydığı bir zamanda, tam da o anda: Bakın, sosyalizm büyüyor ve gelişiyor, iki büyük sosyalist ülke yazgılarını nasıl da birleştiriyorlar, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği on altıncı üyesine nasıl da sahip olabiliyor, diyebilmek! İftiracıları nasıl da şaşırtırdı!

Ne var ki Gorbaçov, durumu düşünüp taşınma inceliğini bile göstermeden önerisini geri çevirmişti. Aynı öneriyi on yıl önce Brejnev'e de yapmış ve Leonid hiç olmazsa, üzüntüsünü kardeşçe dile getirmeden önce, önerisini birkaç ay düşünmüştü. Oysa Gorbaçov küçümsemişti. "Yeniden yapılanmadan anladığımız bu değil bizim," diye yanıt vermişti, Petkanov'un devrimci planına petrol faturasını ödemekten kaçınma arzusunun yol açtığını ima etmeyi sürdürerek.

Şimdi dünya, o değeri kendinden menkul budalanın yeniden yapılanmaktan ne anladığını görebiliyordu. SSCB'nin –Lenin'in inşa ettiği, Stalin ile Brejnev'in savundukları– kendini mahvetmesine izin vermeyi kastetmişti bu sözcükle. Cumhuriyetlerin, canları ne zaman isterse siktir olup gitmelerini kastetmişti. Kızıl Ordu'yu kardeş ülkelerin topraklarından yurda geri getirmeyi kastetmişti. *Time* dergisinin kapağında görünmeyi kastetmişti. Sheraton Oteli'nin lobisindeki bir fahişe gibi dolar avına çıkmayı kastetmişti. Reagan'ın matrakukasını ağzına almayı ve sonra da Bush'unkini emmeyi kastetmişti. Ve cumhuriyetler ona burun kıvırdıklarında, Sovyetler Birliği'nin ve uluslararası sosyalizm davasının şu götü boklu Baltık devletleri tarafından aşağılanmasına izin verdiğinde, Birlik'i savunmak, partiyi ve Devrim'i kurtarmak, şu lanet olasıca tankları Allah rızası için oralara göndermek söz konusu olduğunda, son şansı da buyken, o ne yapmıştı? Pazar filesinin deliğinden patateslerinin döküldüğünü gören yarım akıllı bir *babuşka** gibi davranmıştı. Aa, bir tane daha düştü, neyse önemi yok, nasıl olsa daha çok

* (Rus.) Nine. (ç.n.)

var. Aa, yine bir tane düştü, yok yok, o da önemli değil, o küçümencik de zaten gitmek istiyordu. Ve hop, bir tane daha, işe yaramaz küçük bir patatesçik, zaten ben de aç değildim, öyle değil mi? Ve yaşlı budala *babuşka* eve vardığında pazar filesi boştur. Ama önemli değildir, çünkü *deduşka*'nın* yıllardır ona elini kaldıracak gücü yoktur. "Hepsi de gitti," der ona. "Akşam yemeği için yine su kaynatalım." "Dün de böyle yapmıştık," der *deduşka* şikâyetçi bir tavırla. "Buna alışacaksın," diye yanıt verir *babuşka*, musluğu açarak. "Zaten, patateslerin çoğu çürüktü."

Ve Kremlin'deki o amcık ağızlı nasıl da ikiyüzlü davranmıştı! Tabii Petkanov önermiş olduğu siyasal birliğin, anında, hiç tartışılmadan, ekonomik etkenler tümüyle göz önünde tutulmadan gerçekleşebileceğini söylüyor değildi. Zaten önerisi bu aşamada, esas olarak bir dayanışma, bir iyi niyet ifadesiydi. Oysa Gorbaçov sanki esas amacı kısa dönemli ekonomik bir kazanç elde etmekmiş gibi, sanki o gözüpek planları ülkesinin borçlarının iptal edilmesi amacından başka bir şey değilmiş gibi davranmıştı.

Ve bu sırada neler olmaktaydı? Gorbaçov, DAC'ı Federal Cumhuriyet'e satmakla meşguldü. Doğu'yu Batı'ya *satıyordu*. On altı milyon sosyalist yurttaş, tüm toprakları, evleri, hayvanları ve işleriyle birlikte insanlık tarihindeki en büyük köle açık artırmasıyla karşı karşıyaydı. Niçin hiç kimse *bunu* protesto etmiyordu? Erich'in önderliğinin son günlerinde, durumundan hoşnutsuz birkaç kişi ve sokak serserisi, yolculuk etme hakkına getirilen zorunlu sınırlamalar için ağlayıp sızlanmışlardı. Ama hiç kimse, bir çiftçi pazarında domuzlar gibi satılmaktan yakınıyor muydu hiç? Otuz dört milyar Alman markı karşılığında on altı milyon Demokratik Alman Cumhuriyeti yurttaşı – sosyalizmin tarihindeki en iğrenç ve en kara işlerden birinde, Gorbaçov'un Kohl'le yaptığı pazarlık buydu işte. Ve sonra, sonunda, Gorbaçov Kohl'den ekstradan bir yedi milyar Alman markı daha sızdırmış ve budala *babuşka*'nın teki olduğu için yurduna kendinden çok hoşnut dönmüştü. Kırk bir milyar Alman markı bugünlerde ihanetin fiyatıydı, sosyalizmin otuz gümüş parası. Ve bunu yapmasına izin vermişlerdi. Ordu, KGB, Po-

* (Rus.) Dede. (ç.n.)

litbüro aralarında, yüze göze bulaştırılmış zayıf bir darbe yapmaya kalkışmışlardı. Onun bunu yapmasına, her şeyi dağıtmasına izin vermişlerdi.

"Duvarların yankılarının söylediği/Ruhların değil taşın çürüdüğüdür!" Ne var ki son zamanlarda Rusya Ana'dan yayılan koku, çürüyen ruhların pis kokusuydu.

* * *

"Sanırım şimdi bir fıkra dinlemek isterdiniz," dedi Atanas.

"Her ihtiyacımızı önceden nasıl da tahmin ediyorsun!"

"Öyle mi yapıyorum?"

"Fıkranı anlatmaya başlamazdan önce bana bir bira daha uzatmayı da düşünürsün böylece."

"Sende, ülkenin iki yıllık borcunu sırtında taşıyan birinin tembelliği var."

"Hadi başla anlatmaya, Atanas."

"Bu; Ghele, Voute ve Gyore adlarını vereceğim üç adamı ilgilendiren bir hikâye. Özellikle de kendi biralarını gidip alamayanlar için ibret alınacak bir hikâye. Bir gün, bu üç değerli köylü İskur Nehri'nin yanında tembel tembel oturmuş, bu tür hikâyelerde insanların hep yaptıkları üzere, aralarında dereden tepeden konuşuyorlarmış.

"'Söylesene, Ghele,' demiş, ötekilerden biri, 'eğer bir kral olsaydın ve bir kralın bütün kudretine de sahip olsaydın, en çok ne yapmak isterdin?'

"Ghele bir süre düşünmüş ve sonunda şöyle demiş: 'Şey, hileli bir soruya benziyor bu. Sanırım ben kendime biraz yulaf çorbası yapar ve içine de istediğim kadar domuz yağı koyardım. O zaman başka bir şeye gereksinim duymazdım.'

"'Ya sen, Voute?'

"Voute Ghele'den daha da uzun bir süre düşünmüş ve sonunda şöyle demiş: 'Ne yapacağımı biliyorum ben. Kendimi bir saman yığını içine gömer ve orada istediğim kadar yan gelip yatardım.'

"'Peki ya sen, Gyore?' demiş öteki ikisi. 'Eğer bir kral olsan ve bir kralın bütün kudretine de sahip bulunsan, ne yapardın?'

"Gyore ötekilerden de daha uzun bir süre düşünmüş. Başını kaşımış, nehrin kıyısında dolanıp durmuş, ağzına bir çiçek sapını alarak çiğnemiş ve bu arada düşünmüş de düşünmüş ve düşündükçe de kafası iyice karışmış. Sonunda, şöyle demiş: 'Allah kahretsin! Siz ikiniz zaten en iyi şeyleri seçtiniz. Bana bir şey kalmadı.'"

"Atanas, Değişiklikler sonrası dönemden mi, komünizmin karanlık günlerinden mi, yoksa faşist monarşinin daha erken döneminden mi bu fıkra?"

"Bu, bütün çağlar ve bütün insanlar için bir fıkra. *Bira* getirin."

* * *

"General?"

"Buyrun sayın savcı bey. Önce, şunu ifade etmek isterim ki..."

"Bırak. Zahmet etme, general. Bana yalnızca şunu söyle."

"En önemli belge, efendim. İlk ağızda."

Solinski dosyayı açtı. İlk evrakın başlığı yalnızca MEMORANDUM'du ve evrak 16 Kasım 1971 tarihliydi. Üstte herhangi bir devlet bakanlığını ya da güvenlik şubesini gösteren bir işaret yoktu. Altında iki imzayla birlikte daktilo edilmiş yarım sayfalık bir bildiriydi yalnızca. Hatta imza bile değil, adların baş harfleriydi. Başsavcı, yazı jargonunu otomatik olarak safdışı ederek, kâğıdı yavaş yavaş okudu. Sosyalizm rejiminin insana öğrettiği birkaç hünerden biri de buydu işte: Dilin bürokratik çarpıklıklarını süzüp atma yeteneği.

Memorandum iç uyuşmazlık ve dış iftiraların yol açtığı ortak problemlerle ilgiliydi. Yurtdışında, parti ve hükümet hakkında radyodan yalanlar yaymak için Amerikalıların para verdiği sürgünler vardı. Ve yurtiçinde de bu yalanları dinleyen ve sonra da bunları yaymaya girişen zayıf, kolay etki altında kalan kişiler vardı. Devlete karşı iftira, ceza yasası çerçevesinde bir sabotaj biçimiydi ve bu niteliğiyle cezalandırılması gerekirdi. Solinski'nin dikkati de işte bu noktada dağıldı. Sabotajcıların, "gerekli her türlü yöntemle cesaretlerinin kırılmaları zorunludur," diye yazıyordu.

"Gerekli her türlü yöntem şey anlamına mı geliyor?"

"En güçlü ifade," diye yanıt verdi Ganin. "'Gerekli yöntemler' teriminden çok daha güçlü bir ifade."

"Anlıyorum." Belki de generalin mizah duygusu gelişiyordu. "Peki bu belge nereden geliyor?"

"Eskiden Lenin Bulvarı'ndaki İç Güvenlik Şubesi'nin bulunduğu binadan. Ancak imzalar incelenmeye değer."

İki tane vardı bunlardan. Yalnızca adların ilk harfleri. KS ve SP. Daha sonraları bir merdivende boynu kırılmış olarak bulunan, İGŞ'nin başı Kalin Stanov ve Cumhurbaşkanı, Merkez Komitesi'nin Başkanı, Ulusal Savunma Kuvvetleri'nin başı Stoyo Petkanov.

"Stanov mu? Petkanov mu?"

General başını salladı.

"Nereden çıktı bu belge?"

"Dediğim gibi, Lenin Bulvarı'ndaki binadan."

"Ne yazık ki Stanov öldü."

"Evet, efendim."

"Petkanov'un imzası başka bir yerde de var mıydı?"

"Şimdiye değin bulabildiğimiz kadarıyla yok."

"Peki, 'her türlü gerekli yöntem' terimini anladığını gösteren herhangi bir işaret?"

"... Şeyle ilgili olarak mı, sayın savcı?"

"Özel durumlara, özel yetki vermelere, başkandan gelen herhangi bir talimata ilişkin herhangi bir kanıt, bu... bu var oldukları varsayılan sabotajcıların başlarına gelenler hakkında ona verilmiş olan herhangi bir özel rapor?"

"Şimdiye değin ele geçmedi."

"O zaman bunların bana yardımı dokunabileceğini nasıl düşünebiliyorsunuz?" Sandalyesini geriye itti; güvenlik şefine sert sert bakarken gözleri parlak zeytinleri andırıyordu. "Kanıtların uygun olması gereken kurallar vardır. Ben bir hukukçuyum. Bir hukuk *profesörüyüm*," diye vurguyla ekledi. Ancak tam o anda kendini özellikle bir hukuk profesörü gibi hissetmiyordu. Yıllar önce bir arkadaşı, biraz rüşvet ve biraz da tutmadığı sözler vererek, köylü bir kızı baştan çıkarmıştı. Baskıcı bir aileden gelen kız, sonunda onunla ormana gitmeye razı olmuştu. Sessiz sakin bir köşe bulmuşlar ve sevişmeye başlamışlardı. Kız bu deneyimden tamamen hoşlanır gözüküyordu, ama tam zevk anına yaklaşacağı sırada, birdenbire göz-

lerini açtı ve "Benim babam çok dürüst bir insandır," diye haykırdı. Solinski'nin arkadaşı bu laf üzerine kahkahalarla gülmemek için kendini zor tuttuğunu söylemişti.

"O zaman izin verin de sizinle bir saniye sanki hukuk profesörü değilmişsiniz gibi konuşayım," dedi Ganin. Zayıf yüzlü savcının masasının karşısında otururken, bugün her nasılsa daha da iriyarı gözüküyordu. "Dediğim gibi, biz Ulusal Güvenlik Kuvvetleri'ndekiler sizin I Numaralı Ceza Davası'ndaki dikkat ve titizliğinizden ötürü ödüllendirileceğinizi düşünüyoruz, gerçi... gerçi son zamanlarda bazı can sıkıcı ifşaatlar olsa da. Ülkenin iyiliği için bu davayı sürdürmek önemli. Sanığın suçlu bulunması da keza eş ölçüde önemli."

"Eğer suçlu ise," diye yanıt verdi Solinski otomatik olarak. Babam çok dürüst bir adamdır.

"Bundan başka, şu anda yargılandığı suçlamaların yargılanması gereken suçlamalar değil ama en çok suçlu bulunabileceği suçlamalar olduğunu biliyoruz."

"Normal bu."

"Bundan başka, birçok yüksek rütbeli parti memurunun ve çeşitli suçluların mahkemeye verilmemiş olduklarını, bu yüzden eski başkanın, onların mahkemede aynı zamanda, nasıl diyeyim, temsilcisi olduğunu biliyoruz."

"Keşke bir tek o olsaydı, onu içten çökertebilirdik."

"Aynen. Bu yüzden bilmeniz gereken şey –ve sizin de yaptığınız efendim– ülkenin bu duruşmadan, küçük bir zimmete para geçirme olayında verilecek teknik bir suçluluk hükmünden çok daha fazla bir şey beklemekte olduğudur. Siz de şu anda, çevrenizde saygı uyandırarak, bu doğrultuda ilerlemektesiniz. Kendini savunma konumunda olan kişinin, tüm tarihimizdeki en kötü suçlu olduğunun gösterilmesini bekliyor ülke. Göreviniz bu."

"Ne yazık ki bu, Ceza Kanunu içinde yer alan bir suçlama değil. Ama açıkça ifade edeyim ki, general, bana verilecek bazı tavsiyeleriniz var."

"Sanıyorum ki, size yalnızca bilgi vermek benim görevim."

"Pekâlâ, general, o zaman belki bana vermeyi düşündüğünüz

bilgiyi özetleyebilirsiniz." Solinski'nin ses tonu sakindi, ama kalbi küt küt atıyordu. Keyifle bir şeyleri yıkıp dökmenin, bir kötülük yapmanın eşiğine gelmişti. Bronz bir Stalin heykelinin tepesine tırmanmış, elinde çekiç ve keskiyle bıyığın üzerine çökmüştü.

"Şöyle söyleyeyim. 1960'ların son yıllarında İç Güvenlik Şubesi, kültür bakanının sosyalizme karşı tehlikeli bir etki oluşturduğuna ve babasının onu kendisinden sonra resmi olarak yerine geçirme niyetinin de devletin en hassas çıkarlarına zarar vereceğine inanır olmuştu. Reskov Caddesi'ndeki Özel Teknik Şube, kalp krizi semptomlarının yapay olarak yaratılması üzerinde çalışıyordu. 16 Kasım 1971'de başkan ile, İGŞ'nin başı, müteveffa General Kalin Stanov, iftiracılara, sabotajcılara ve devlet karşıtı suçlulara karşı her türlü gerekli yöntemin kullanılma yetkisini verdiler. Üç ay sonra Anna Petkanova, en iyi kalp uzmanlarımızın bile onu kurtaramadıkları bir kalp krizi sonucu öldü."

"Teşekkür ederim, general." Solinski, Ganin'in nezaketten uzak bir biçimde ansızın kaptırması karşısında şoke olmuştu. "Size şunu söyleyebilirim ki siz bir avukat olamazsınız."

"Teşekkür ederim, sayın savcı. Ben de size böyle bir hırsım olmadığını söyleyebilirim."

Ganin ayrıldı. Babam çok dürüst bir adamdır, diye yineledi Solinski. Babam çok dürüst bir adamdır.

* * *

I Numaralı Ceza Davası'nın otuz dördüncü gününde, Anayasa Mahkemesi'de, devlet savunma avukatları Milanova ile Zlatarova tarafından çağrılmış olan aşağıdaki kişilerin tanıklıkları dinlendi:

1. Eski başkanın özel bakıcısı, Devlet Güvenlik Binbaşısı Ognyana Atanasova. Eski başkanın bütün dünyevi mülkünün tek bir battaniyeden ibaret olduğuna tanıklık etti. "Sorumluluk sahibi bir insan olarak size şunu söyleyebilirim ki, Stoyo Petkanov parasını hiçbir zaman istediği gibi kullanamadı," dedi. "Onun gömlek yakalarını değiştirir, çoraplarını yamar ve moda değiştikçe de kravatlarını yenilerdim."

2. Eski başbakan yardımcısı Pavel Marinov. 1960'taki Mosko-

va Komünist ve İşçi Partileri Konferansı'nda, Başkan Mao'nun Petkanov'a ülkenin bir başka büyük lideri olacağını söylediğine tanıklık etti. "Çok enerjik birisiniz," dedi Mao, "ben de sizi Uluslararası Sosyalist Cumhuriyet'in başkanlığına aday göstereceğim."

3. Eski başbakan Yorgi Kalinov. Nomenklaturanın eski üyesi Stoyo Petkanov'un bir yağmacı olduğuna inanmanın kabul edilemeyecek bir şey olduğuna tanıklık etti. Kendisi de, konuştuğu anda, ancak yirmi Amerikan dolarına eşdeğer bir paraya sahipti ve bu parayı özelleştirme işine yatırmasının mı, yoksa onunla bir çift yeni ayakkabı mı satın almasının daha iyi olacağı konusunda bir karar vermeye çalışıyordu. Üç arabaya sahip olduğu için insanların onu tuzu kuru biri gibi düşündüklerini, oysa bu arabaları, üst kademe parti ve devlet görevlilerine hizmet sağlayan bir kurum olan Güvenlik Koruma Şubesi'nden cüzi denebilecek fiyatlarla satın aldığını açıkladı. Ne var ki kendini arabaların sahibi olarak görmüyordu, çünkü Güvenlik Koruma Şubesi, arabaların yeniden satılamayacağı konusunda açık talimatlar yayımlamıştı. Yeniden satışı engelleyen aynı koşulların sanığın sahip olduğu söylenen on sekiz motorlu araba için de geçerli olup olmadığı savunma avukatı Zlatarova tarafından sorulunca, eski başbakan Kalinov, bu koşulların onlara da uygulanacağından emin olduğunu söyledi.

4. Politbüro'nun eski üyesi, Ventsislav Boyçev. Eski başkan tarafından oğluna verilen dolarların eğitim amacına yönelik olduğunu, bu paranın genç adamın teknolojiye ilgisini özendirmek için verildiğini savundu. Oğlunun bu parayı niçin bir Kawasaki'ye ve bir BMW'ye harcadığı sorulduğunda ise, Bay Boyçev ülkenin savunma kapasitesini artırdıklarını, çünkü motosikletçiliğin hâlâ askeri hizmetlere elverişli bir spor olduğu yanıtını verdi. Oğlunun niçin yaygın olan Sovyet yapımı modellerden almadığı sorulduğunda, Bay Boyçev, kendisinin bir sürücü belgesine sahip olmadığını ve bu konuda daha fazla fikir yürütecek kadar bilgisi olmadığını söyledi. Bununla birlikte, şunu da eklemeyi çok arzu ediyordu; Değişiklikler'in 1968'de gerçekleşmemiş oluşuna kendi adına üzülüyordu ve ülkesi adına kızıl bir yıldız üzerinde çarmıha gerilmeye şahsen istekliydi.

5. Petkanov döneminde maliye bakanı olan Velko Ganev. Eğlenceye ayrılan paraların tamamen yasalara uygun olduğunu, bundan kesinkes emin olduğunu savundu. Bununla birlikte, yürütülen usul, "çok gizli" idi. Ayrıcalıklı muameleye hak kazananlar listesinin niçin imha edilmiş olduğu sorulduğunda, Bay Ganev bu listelerin birer bordro değil, makbuz oldukları yanıtını verdi. Hukuk anlayışı şöyleydi ki, bordroların elli yıl muhafaza edilmeleri gerekirken, aynı koşul makbuzlar için geçerli değildi.

* * *

Duruşmanın otuz yedinci gününde, Halk Mahkemesi'nin karşısındaki meydanda, üzerinde yapma yaprakların ve çiçeklerin asılı olduğu çıplak bir akasya ağacının altında, başkentin ikinci üniversitesinin Devinski Derneği, sabık başkana ait eşyaların pazarlık konusu edildiği, matrak bir açık artırma düzenledi. Açık artırmaya katılanların, tekliflerini yapmadan önce adlarını açıklamaları zorunluydu ve katılanlar arasında Erich Honecker, Saddam Hüseyin, İmparator Bokassa, George Bush, Mahatma Gandhi, Arnavutluk Komünist Partisi'nin tüm Merkez Komitesi, Josef Stalin ve Stoyo Petkanov'un gizli sevgilileri olduklarını iddia eden her iki cinsiyetten birkaç kişi bulunuyordu. Peylerin yalnızca güçlü bir yabancı parayla ödenmesi gerekiyordu. Açık artırmayı idare eden kişi tarafından Yoldaş Petkanov'un, "dünyadaki sahip olduğu tek şey" olarak tanımlanan battaniye, 55 milyon Amerikan dolarına Erich Honecker'e satıldı. İki çift yamalı çorap, artı Devlet Güvenlik Binbaşısı Ognyana Atanasova tarafından özel olarak takılmış yeni bir yakayla birlikte bir gömlek 27 milyon Amerikan dolarına gitti. Yoldaş Petkanov'un, Antifaşist Mücadele sırasında komuta ettiği direniş savaşçılarıyla ilk temasa geçtiği zamanlar giydiği domuz derisinden sandaletler 35 milyon Amerikan dolarına Mitoloji Müzesi'nin resmi bir görevlisine satıldı. Yoldaş Petkanov tarafından yine Antifaşist Mücadele sırasında giyilen ve arka tarafında büyük kahverengi bir leke olan pantolon satılmadı. İmparator Bokassa, eski başkanın üreme organlarını beş sente satın aldı ve onları akşam yemeğinde yiyeceğini söyledi. Başarılı satışları temsil eden çekler, satışlara

nezaret eden İkinci Önder'in büyük bir kuklasının ağzına yerleştirildi. Sonradan, boynundan akasya ağacının bir dalına asılan kukla, yüzünde mutlu bir ifadeyle gazetecilere satışların sonucundan çok memnun olduğunu ve elindeki bütün parayı daha şimdiden askeri hizmetlere elverişli motosikletçilik sporuna katılmak isteyen öksüzlere verdiğini söyledi.

* * *

Davanın otuz dokuzuncu günü, daha önce ne olduğu anlaşılamayan bir sinir rahatsızlığı yüzünden ifade vermekten kaçmış olan Vesselin Dimitrov, yedi kişilik bir aktör grubundan tanıklık eden son kişi oldu. Bir güney ilinin bölge sekreter yardımcısı olan babasının, başkanın kişisel dost çevresinden bir üyeye nasıl yaklaştığını ve ondan sanatı himaye etmesiyle tanınan Yoldaş Petkanov'a, sadık bir komünist ve Ulusal Halk Tiyatrosu'nun gayretli bir çalışanı olan ve kalacak yer bulma bakımından da birtakım geçici problemlerle yüz yüze bulunan oğlunun durumu hakkında bilgi vermesini nasıl rica ettiğini açıkladı. İki hafta sonra Tan sitesindeki üç odalı bir daire aktöre tahsis edildi ve aktör bu daireye taşınma olanağını buldu.

"Komünist Parti'ye öncelikle niçin katıldınız?"

"Çünkü ailemdeki herkes katılıyordu. İlerleme kaydetmenin yoluydu bu."

"Dairenizi aldığınızda insanlara ne dediniz?"

"Onlara talihli olduğumu söyledim. Birdenbire bir daire bulunabilmişti. Onlara işlerin bazen rast gittiğini söyledim."

"Dairenin fiyatı bir hayli indirilmişti. Bu nasıl açıklanıyordu?"

"Dairenin sanatçılara yapılan bir maddi destekle verildiği söylendi bana."

"Bu lütfu nasıl geri ödediniz peki?"

"Anlayamadım."

"Normalde beklenilen on, on beş ya da yirmi yılı bile beklemeden değerinin onda birine elde edilen bu üç odalı daireyi almanın karşılığında ne yaptınız?"

"Böyle bir şey yapmadım. Geriye hiç kimseye asla bir şey ödemedim."

"Sanık altmış beşinci doğum gününde sarayının dışına çıktığında, onu selamlamak için yapılan spontane mim gösterilerinde herhangi bir şekilde rol aldınız mı?"

"Evet, ama bu isteyerek verilmiş bir karardı."

"Başkan ve nomenklaturanın yüksek kademe görevlileri için özel gösteriler yaptınız mı?"

"Evet, ama her zaman isteyerek verilmiş kararlardı bunlar."

"Ulusal Halk Tiyatrosu'ndaki belli kişilerle ilgili İç Güvenlik Şubesi'nde temas kurduğunuz birine rapor verdiniz mi?"

"Hayır."

"Bundan kesinlikle emin misiniz? Elimize dosyalar geçtiği konusunda uyarırım sizi."

"Hayır."

"Yani emin misiniz?"

"Hayır, böyle bir rapor vermedim."

"Sizi duyamıyorum. Sesinizi biraz daha yükseltir misiniz?"

"Hayır, rapor vermedim."

"Teşekkür ederim. Kendi vermiş olduğu ifadeye dayanarak, Bay Dimitrov'un yolsuzluk, zimmetine para geçirme ve yalan yere yemin suçlarından yargılanmasını talep ediyorum, sayın başkan."

"Size daha önce altı kez açıkladığım gibi, sayın savcı, bu talep bu mahkemenin ele alacağı bir mesele değildir ve bu nedenle de reddedilmiştir."

["Aa, Tanrı aşkına." Atanas bu kez başsavcının yüzünü dumana boğarak üfürdü.

"Hadi, durduralım."

"Aktör bunlar yalnızca. Hepsi de aktör. Lanet olasıca bir komedi bu."

"Aktörler, daireler, motosikletler, öğle yemeği masrafları, gömlek yakaları."

"Stefan?"

"Hayır, ben seyretmek istiyorum. Seyretmemiz gerek."

"Seyretmemiz gerek. Tarihimiz bizim bu."

"Ama SIKICI."

"Tarih, olurken çoğu kez sıkıcıdır. Daha sonra ilginç olur."

"Amma da filozofmuşsun sen Vera! Ve bir tiran."

"Teşekkür ederim. Zaten, bir gün, ben başımda eşarbımla yaşlı bir goşist hipi ve sen de salyaları içtiği biranın içine akan yaşlı bir budala olacaksın ve torunlarımız da bize gelip, büyükanne, büyükbaba, o canavarı yargıladıklarında sizler hayatta mıydınız? diyecekler. Çok çok yaşlı olduğunuzu biliyoruz, bize bundan söz edebilir misiniz? diyecekler. Ve biz de söz edebileceğiz."

"Yani onlara aktörlerden ve motosikletlerden mi söz edeceğiz demek istiyorsun?"

"Bunlardan da söz edeceğiz. Ama onlara onun bizimle alay edişinden söz edeceğiz. Hep bunu yapmıştır, hâlâ da bunu yapıyor. Bizimle alay ediyor. Onlara niçin her şeyin aktörler ve motosikletlerle son bulduğunu anlatacağız."

"Tiran."

"Suss. Seyret."

"Kim o? Başka bir aktör mü?"

"Başkanlık hesabındaki bütün paranın orada yanlışlıkla bulunduğunu söyleyen bir bankacı."

"Ona yalnızca tek bir battaniye yaptıklarını söyleyen bir battaniye imalatçısı."

"Susun, çocuklar. Seyredin."]

* * *

Çalışma odasının döşemesinde iyi uyuyamayan Petro Solinski o gece, oturma odasına doğru yürüdü ve orada, duvarda asılı olan yeni çerçevelenmiş itibar iade sertifikasını fark etti. Kendisi ile Maria arasındaki uzaklığın bir başka kanıtıydı bu.

Her zaman dile getirdikleri gibi, Maria'nın büyükbabası Roumen Meçkov sadık bir komünist ve gayretli bir antifaşistti. 1930'ların başında, Demir Muhafızlar şiddetli temizlik hareketlerini yoğunlaştırırlarken, başta gelen öteki parti üyeleriyle Moskova'ya sürgün gitmiş ve burada Troçkist bir dönek, Hitlerci bir sızmacı, tahrikçi bir karşıdevrimci ve büyük olasılıkla aynı anda bunların üçü birden olduğu 1937'lerde bir vakte kadar, sadık bir komünist ve gayretli bir antifaşist olarak kalmıştı. Ortadan kayboluşu

hakkında hiç kimse soru sormaya cesaret edememişti. Roumen Meçkov yerel partinin resmi kayıtlarında gözükmüyordu ve elli yıl boyunca ailesi adını yalnızca fısıldamakla yetinmişti.

Maria SSCB Anayasa Mahkemesi'ne bir mektup yazmaya niyetli olduğunu açıkladığında, Petro bu fikre karşı çıkmıştı. Bulduğu herhangi bir şey kendisine yalnızca ıstırap verecekti. Zaten, hiç tanımamış olduğu büyükbabasını hayata geri de getiremezdi. Petro'nun pek açıkça ifade etmemekle birlikte kastettiği şey, ona göre yalnızca iki olasılık bulunduğuydu. Ya Meçkov inandığı büyük davaya ihanet etmişti, ya da bu dava içinde çok kötü bir biçimde aldatılmıştı. Büyükbabanın hangisi olmasını yeğlerdin Maria, suçlu bir dönek mi, yoksa safdil bir budala mı?

Maria kocasının tavsiyesine aldırmadı, maruzatını Anayasa Mahkemesi'ne postaladı ve neredeyse bir yıl sonra, SSCB Anayasa Mahkemesi üyesi A.T. Ukolov'dan 11 Aralık 1989 tarihli bir yanıt aldı. Ukolov, bazı araştırmalar yaptıktan sonra, kendisine bir maruzat mektubu göndermiş olan Maria'nın büyükbabası Roumen Aleksey Meçkov'un, 22 Temmuz 1937'de tutuklandığını ve Troçkist terör örgütünün bir üyesi olmakla, Komintern önderlerine karşı terörizm hareketlerine girişip SSCB'nin temellerini baltalamakla suçlandığını bildiriyordu. Meçkov, İç İşlerden Sorumlu Halk Komiserliği'nin Stalingrad (şimdi Volgograd) Bölge Şubesi'nde sorguya çekildikten sonra 17 Ocak 1938'de bir idam mangasının önünde kurşuna dizilerek ölüme mahkûm edilmiş ve hüküm aynı gün yerine getirilmişti. Davanın 1955'te yeniden ele alınması, aynı davaya karışmış öteki kişilerin birbiriyle çelişen ve kesin olmayan ifadelerinden başka Meçkov'a karşı hiçbir kanıt olmadığını ortaya koymuştu. A.T. Ukolov gömüldüğü yeri gösteren herhangi bir belgenin olmayışından ve kayıtlarda hiçbir fotoğraf ve kişisel evrakın muhafaza edilmemiş olmasından üzüntü duyduğunu belirtiyordu. Bununla birlikte, A.T. Ukolov, maruzatın konusu olan kişinin, 14 Ocak 1956 tarihinde itibarı iade edilmiş bulunan, aktif ve sadık bir komünist olduğunu da doğrulamış, mektubuna bu amaçla bir itibar iade sertifikası eklemişti.

Ve sen de bunu duvara astın, diye düşündü Petro. Büyükbaba-

nın yaşamını adadığı hareketin onu bir hain olarak katlettiğinin kanıtını. Aynı hareketin yirmi yıl sonra onun sonuçta bir hain değil, bir dava şehidi olduğuna karar verdiğinin kanıtını. Aynı hareketin otuz dört yıl boyunca hiç kimseyi bu önemli değişiklikten haberdar etmeyi düşünmediğinin kanıtını. Maria bunların mı kendisine anımsatılmasını istiyordu?

Sadık bir komünist, Troçkist bir terörist ve sonra yeniden sadık bir komünist oluyor. Kahramanlar hain, hainler dava şehidi oluyorlar. Esin sahibi önderler ve ülkenin liderleri elleri devletin kasasında yakalanan adi suçlular oluyorlar – ta ki, belki de, gelecekteki bir korku anında, TV'nin sohbet programlarında sevimli doksanlıklar olana değin. Petro Solinski perdesiz pencereye baktı ve onun karanlığının şu manşetlerle dolduğunu gördü: *Stoyo Petkanov: Bir Lider İtibarının İadesi.* Böyle bir revizyonizmin olup olmaması ise bir ölçüde onun, duruşmanın son haftasında oyununu nasıl oynadığına bağlı olacaktı.

Peki hukuk profesörleri, savcılık danışmanları, kocalar, babalar ne olurlardı? Onlara hangi yeni adlar verilecekti? Tarihin kırılan dalgasında onlara ne şans tanınacaktı?

* * *

"Bilgelik iddiasında bulunan bir adamın bir zamanlar bana dediklerini söyleyeceğim sana."

Başsavcı dinlemek istemiyordu. Bu adamdan tiksinir olmuştu. Önceleri, sade bir yurttaş olarak, ondan, tarafsız olarak, yararlı biçimde nefret etmişti. Petkanov'dan nefret etmek muhalifler arasında yapıcı, birleştirici bir güç olmuştu. Ne var ki onu yakından gördüğünden beri, onunla konuştuğundan ve çatıştığından beri duygusu değişmişti. Tiksintisi kişisel, öfkeli, snopça ve yıpratıcı olmuştu. Geçmişteki utanç, şu anki tiksinti, gelecekteki korku: Bu karışım savcıyı yiyip bitirmeye başlamıştı. Şimdi Petkanov'dan bir zamanlar karısını sevdiği kadar nefret eder gibiydi; önder şu anda evliliğinde var olan duygusal gevşekliğin tamamını ortadan kaldırmıştı. Ve şimdi de domuzumsu sabık başkanın gayretli bir emek kahramanından almış olduğu –ki bu kahraman da bunu muhtemelen domu-

zumsu sabık başkanın toplu konuşmaları, yazıları ve belgelerinden sadık biçimde aşırmıştı–, evet bu kahramandan almış olduğu basmakalıp bir sözü bekliyordu.

"Bir müzisyendi," dedi Petkanov. "Devlet Radyo Senfoni Orkestrası'nda çalıyordu. Kızımla birlikte gitmiştim. Kızım beni daha sonra müzisyenlerle tanıştırmaya götürdü. İcraları iyiydi, diye düşündüm, bu yüzden onları kutlayacaktım. Devrimci Konser Salonu'nda olmuştu konser," diye de ekledi; bir atsineğinin sokması gibi Solinski'yi her nedense rahatsız eden, ilginç bir ayrıntıydı bu. Bana bunları niye söylüyorsunuz, diye kendine sorup duruyordu Solinski. Allahın belası bilmem hangi konser salonunda müzikten etkilenmiş olduğunuz kimin umurunda? Kim aldırır, ne fark eder? Öfkesi içinde Petkanov'un hikâyesinin uzaktan, kalın perdeler arasında devam ettiğini işitiyordu. "Ve kısaca sanatın politik mücadeledeki gerekliliğinden, sanatçıların faşizme ve emperyalizme karşı nasıl büyük bir harekete girişip sosyalist geleceği nasıl inşa etmeleri gereğinden söz ettim. Kabaca neler dediğimi tasavvur edebilirsin," dedi, Solinski'nin fark etmediği ironik bir havayla. "Zaten, sonradan, orkestra üyelerinin arasından geçerken, yanıma genç bir kemancı yaklaştı ve 'Yoldaş Petkanov,' dedi, 'insanlar artık yüce şeylerden hoşlanmıyorlar, Yoldaş Petkanov. Yalnızca sosis seviyorlar.'"

Petkanov tepkisini görmek için başsavcıya baktı; ne var ki Solinski hiç de dikkatini vermiş gözükmüyordu. Sonunda, sanki dikkatini yeniden toplamış gibi, "Sanırım onu vurdurdunuz," dedi.

"Petro, çok eski kafalısın sen. Eleştirilerinde çok eski kafalısın. Tabii ki vurdurmadım. Biz insanları asla vurdurmadık." Bununla sonra ilgileneceğiz, diye düşündü savcı, tutuklu kamplarınızın avlularını kazacağız, otopsiler yapacağız, gizli polisinize hakkınızda bildiklerini söyleteceğiz. "Hayır. Ama diyelim ki bu içten görüş alışverişinden sonra orkestra şefi olabilme şansı biraz azalmıştı."

"Adı neydi?"

"Aa, gerçekten de bunu anımsamamı beklemiyorsun herhalde... Zaten, mesele şu. Bu oldukça alaycı genç adamla aynı görüşleri paylaşmıyordum. Ama aynı zamanda dediklerini de düşündüm.

Bu yüzden, daha sonraları, arada sırada kendime şunu yineler dururdum: Yoldaş Petkanov, halkın sosis *ve* yüce şeylere ihtiyacı var."

"Yani?" Devrimci Konser Salonu bilgeliği böyleydi işte. Kulisteki birkaç cesur protesto sözcüğü mırıldanırsınız, eğer vurulmazsanız o zaman düşünceniz şu küçük ve bayağı özdeyişe indirgenir...

"Yani, ben sadece yararlı tavsiyelerde bulunuyorum. Çünkü, görüyorsun, biz onlara sosis *ve* daha yüce şeyler verdik. Sizler yüce şeylere inanmıyorsunuz ve onlara sosis de vermiyorsunuz. Dükkânlarınızda hiç yok çünkü. Peki bunun yerine ne veriyorsunuz onlara?"

"Onlara özgürlük ve gerçek veriyoruz." Bu sözcükler ağzında gösterişli kaçıyordu, ama inandığı şeyler bunlarsa, ne diye dile getirmeyecekti ki bunları?

"Özgürlük ve gerçek!" diye yineledi Petkanov alaycı bir tavırla. "Demek sizin yüce şeyleriniz bunlar! Kadınlara mutfaklarından çıkma, parlamentonuzun üzerine yürüme ve size bu gerçeği söyleme özgürlüğünü veriyorsunuz – ve dükkânlarda şu Allahın belası sosisin zerresi yok. Onlar da size bunu söylüyorlar. Ve siz de buna ilerleme diyorsunuz, öyle mi?"

"O noktaya varacağız."

"Hımın. Hımın. Bundan kuşkuluyum. Bundan kuşkulanmama izin ver, Petro. Biliyor musun, köyümdeki papaz –korkarım, o da muhtemelen vurulmuştur, o zamanlar çevrede çok fazla suç vardı, böyle şeyler kolaylıkla olabiliyordu–, evet, ne diyordum, köyümdeki papaz şöyle derdi: Cennete ilk sıçrayışta ulaşamazsın."

"Aynen öyle."

"Hayır, Petro, beni yanlış anlıyorsun. Şu anda senden söz ediyor değilim. Sen ve senin gibiler daha önce birçok sıçrayış yaptı. Birçok yüzyıl ve birçok sıçrayış. Sıçrayış, sıçrayış, sıçrayış. Ben *biz*'den söz ediyorum. Biz şimdiye değin yalnızca bir tek sıçrayış yaptık."

* * *

Karakter. Belki de hatası o olmuştu, onun... evet, onun burjuva-liberal yanılgısı. Petkanov'u "tanıyabileceğini" safça umut etmek. İktidar kullanmanın bir bireyin karakterini yansıttığına ve karakteri incelemenin de bu yüzden gerekli ve yararlı olduğuna duyulan ısrarlı ancak aptalca inanç. Bir zamanlar kuşkusuz doğruydu: Napoléon için, sezarlar, çarlar, veliahtlar için doğruydu. Ama o zamandan beri her şey değişmişti.

Kirov'un öldürülmesi, anahtar tarih buydu. 1 Aralık 1934'te Leningrad Komünist Parti merkezinde bir Nagan silahıyla sırtından vurulmuştu. Stalin'in arkadaşı ve müttefiki, Stalin'in yoldaşı. Bu yüzden, eskiden saf saf söylediğimiz gibi, bu yüzden, bu işin yapılmasını emretmiş olmak şöyle dursun, dünyadaki bu işi muhtemelen arzu etmeyecek ya da ummayacak tek kişi Stalin'in kendisiydi. Bilinen bütün politik ve kişisel koşullar içinde olanaksızdı bu. Stalin'in Kirov'un öldürülmesini emretmiş olması, yalnızca "karakter dışı" bir şey olmakla kalmıyor, bizim karakter kavramından neler anladığımızın da ötesine gidiyordu. Esas nokta da tamı tamına buydu. "Karakter"in yanıltıcı bir kavram olduğu bir çağa girmiştik. Karakterin yerini ego almıştı ve karakterin bir yansıması olarak otoritenin kullanılması da, iktidarın mümkün bütün yollarla ve gerçeğe bütün uymazlıklarıyla psikopatça elde tutulmasıyla yer değiştirmişti. Stalin Kirov'u öldürtmüştü: Modern dünyaya hoş geldiniz.

Solinski, kuzeye bakan çalışma odasında sessiz sakin oturduğu, ya da bürosundaki kitaplığı sorguladığı sürece bu sonuç ile ikna olduğunu fark ediyordu; ne var ki Petkanov'u, kocaman bir boşluğun çevresinde dönen kötücül bir elektron burgacı olarak görme girişimi, onun önünde iki dakika sürmedi. Yaşlı adam, arkasında kadın muhafızıyla Solinski'nin önünde tartışarak, yadsıyarak, yalan söyleyerek ve anlamamazlıktan gelerek duruyordu; ve başsavcının başlangıçtaki duygularının hepsi de –merak, beklenti, şaşkınlık– anında geri gelmişlerdi. Yeniden karakter denilen şeyi, eski moda, açıklanabilir karakteri gözden geçirdi. Sanki yasanın kendisi bile mantıksal neden-sonuç bağıntısını ve sonuç olarak ortaya çıkan eylemi icap ettiriyor gibiydi. Mahkeme salonu ise böylesi amatörce

bir bağıntı kurma çabasını kabul etmeyi demir gibi bükülmez bir kibirle geri çeviriyordu.

I Numaralı Ceza Davası'nın kırk ikinci günü öğleden sonra bir vakit, Petro Solinski zamanın gelip çatmış olduğuna karar verdi. Ne var ki devlet petrolünün özel amaçlarla kullanımına ilişkin bir başka soruşturmanın ağız kavgaları ve unutkanlıklar içinde tavsayıp hızı kesilmişti. "Pekâlâ, öyle olsun," dedi, opera şarkıcılarına özgü uzun bir soluk alıp bir başka dosya seçerek. Öğle yemeği molası sırasında yüzüne su çarpmış ve saçını yeniden taramıştı. Aynada yorgun göründüğünü fark etmişti. Yorgundu; işinden, evliliğinden, politik kaygılardan, ama esas olarak da günbegün Stoyo Petkanov'un karşısında olmaktan yorulmuştu. Politbüro'nun şu dalkavuk üyeleri için Petkanov'la aynı görüşleri paylaşarak enerji harcamamak ne kadar cazip olmalıydı!

Şimdi karısını, Tuğgeneral Ganin'i, TV kameralarını ve dava başlamadan önce kendine verdiği bütün sözleri unutmaya uğraşıyordu. Gerçeği yalanın dişleri arasından bir karahindiba yaprağı gibi sabırla çekip alan onurlu bir hukukçu olmaktan usanmıştı. Belki böyle yapmaktan da yorulmuştu. "Pekâlâ, Bay Petkanov. Bu ceza davasının sürdüğü birkaç hafta boyunca sizin savunmanızla bir hayli içlidışlı olduk. Bütün suçlamalara ve ithamlara karşı savunmanızla. Şayet yasadışı bir şey yapılmışsa, siz bunu bilmiyordunuz. Ve bunu biliyor idiyseniz, o zaman bu otomatik olarak yasal demekti."

Savunma avukatları itiraz etmek için ayağa kalkarlarken Petkanov gülümsedi. Hayır, savcı denen bu nevrotik pezevengin yaptığı oldukça iyi bir özetti bu. Avukatlarına oturmaları için işaret etti. "Komünist Parti Merkez Komitesi'nin onaylamadığı hiçbir şey yapmadım," diye yüzüncü kez yineledi, "ve Bakanlar Kurulu'nun kararlarıyla onaylanmamış hiçbir şey yapmadım. Yaptığım her şey tümüyle yasaldı."

"Pekâlâ. O zaman şimdi 16 Kasım 1971'de yaptığınız şeyi düşünelim."

"Nasıl olur da..."

"Anımsayabileceğinizi beklemiyorum, çünkü sizin belleğiniz,

birçok kez kanıtlandığı gibi, yalnızca yasal olduğu varsayılan eylemleri anımsamak üzere çalışıyor." Solinski kendisine Ganin'in vermiş olduğu belgeyi eline aldı ve ona şöyle bir göz attı. "16 Kasım 1971'de iftiracılara, sabotajcılara ve devlet karşıtı suçlulara karşı her türlü yöntemin kullanılması yetkisini verdiniz. Lütfen şu 'her türlü yöntem' ifadesinden ne anlamamız gerektiğini açıklar mısınız?"

"Neden bahsettiğinizi anlamıyorum," diye sakince yanıtladı Petkanov. "Sabotajları ve devlete karşı suçları onaylar gözükmenizin dışında."

"O gün politik muhaliflerinizin ortadan kaldırılmasına yetki veren bir taslak imzaladınız. 'Her türlü yöntem' ifadesinden kastettiğimiz bu."

"Hangi belgeden söz ettiğinizi bilmiyorum."

"İşte bir kopyası ve mahkeme için de bir kopya. Bu sizin ve müteveffa General Kalin Stanov'un imzalarını taşıyan, İç Güvenlik Şubesi'nin dosyalarından alınma bir taslak."

Petkanov kâğıda yalnızca şöyle bir göz attı. "Ben buna imza demem. Bu yalnızca bir adın ilk harfleri, büyük ihtimalle de taklit."

"O tarihte, her türlü gerekli yöntemin kullanılması yetkisini verdiniz," diye yineledi Solinski. "Bu yetki hem İç hem de Dış Güvenlik Şubelerine yurtiçindeki ve yurtdışındaki politik muhaliflerinize karşı eyleme geçme olanağını verdi. 21 Ocak 1972'de Paris'te kalp krizinden ölen radyo yayıncısı Simeon Popov ile, aynı yılın 15 Mart'ında Roma'da kalp krizinden ölen gazeteci Miroslav Georgiev gibi muhalifler."

"Birdenbire, dünyanın her yanında kalp krizinden ölen yaşlı adamların ölümünden sorumlu tutuluyorum," diye neşeyle yanıt verdi Petkanov. "Onları korkudan mı öldürdüm yoksa?"

"1971 Kasım'ında vermiş olduğunuz infaz yetkisini önceleyen yıllarda, Reskov Caddesi'nde bulunan İGŞ'nin Özel Teknik Şubesi, ağızdan ya da damardan verildiğinde, kalp krizi semptomlarını yaratan ilaç üretimine yönelik birtakım deneyler yapmaktaydı. Bu ilaçlar kurbanın gerçekte bir zehirleme sonucu öldüğünü maskelemek için kullanılıyordu."

"Şimdi de ilaç imal etmekle mi suçlanıyorum? Benim kimya dalında fahri bir unvanım bile yok."

"Bu aynı dönemde," diye devam etti Solinski, içinde coşkun bir neşe ve çevresinde yoğun bir sessizlik oluştuğunu hissederek, "İç Güvenlik Şubesi, birçok nottan ve taslaktan da anlaşılacağı gibi, kültür bakanının yanlış davranışları ve kişisel hırsı konusunda gitgide artan bir korkuya kapılmıştı."

Solinski anın gelip çatmış olduğunu bildiğinden, kendine zaman tanıyarak durakladı. Zengin bir erdem ve tutku karışımıyla canlanmıştı. "Anna Petkanova," diye ekledi gereksiz olarak ve sonra, sanki onun heykelinin üzerindeki tarihleri okuyormuş gibi, "1937-1972," dedi. "İGŞ, sık sık, onun özel ve sosyal davranışlarının antisosyalist diye nitelendirdikleri türden olduğunu rapor ediyordu. Onların raporlarını hiç dikkate almıyordunuz. Dahası, kültür bakanını resmi halefiniz olarak atamayı düşündüğünüzü keşfettikleri için korkuya kapılmışlardı. Bunu," diye kayıtsız bir tavırla ekledi başsavcı, "başkanlık sarayınızın telefonlarını gizlice dinledikleri için keşfetmişlerdi. Anna Petkanova üzerine hazırladıkları dosyada, onun sizin üzerinizde sahip olduğu ve sahip olmaya devam edeceği etki konusunda duyulan gitgide artan kaygılar yer alıyor. İfade ettikleri biçimiyle, antisosyalist etki."

"Saçma," diye mırıldandı eski başkan.

"16 Kasım 1971'de politik muhaliflerinizin ortadan kaldırılması için yetki verdiniz," diye yineledi Solinski. "23 Nisan 1972'de, daha önceleri sağlığı mükemmel olan kültür bakanı, hiç beklenmedik bir biçimde ve şaşılacak kadar genç bir yaşta kalp krizinden ölüverdi. O zamanlar, ülkenin başta gelen kalp uzmanlarının vakit kaybetmeden çağırıldığı, onların ellerinden geleni yaptıkları, ama ne yazık ki onu kurtaramadıkları belirtildi. Onu şu basit nedenden ötürü kurtaramamışlardı: Çünkü Anna Petkanova'nın herhangi bir kalp rahatsızlığı falan yoktu. Şimdi, söyleyin Bay Petkanov," diye sözünü sürdürdü başsavcı, sesi şimdiden ayağa kalkmış olan savunma avukatlarını uyarmak için sertleşerek. "Tam olarak neyi bildiğinizi ve neyi bilmediğinizi bilmiyorum ve içtenlikle konuşmak gerekirse buna çok da aldırış etmiyorum. Ancak şunu kendi ağzınız-

dan öğrendik ki, yetki vermiş olduğunuz her şey, hazırlattığınız Yeni 1971 Anayasası koşullarında, otomatik olarak ve tamamen yasaldı. Bu yüzden, bu artık yalnızca size karşı kişisel bir çerçeve içinde yönelttiğim bir suçlama değil, başında bulunduğunuz tümüyle suçlu ve ahlâken zehirlenmiş sisteme karşı yöneltilmiş bir suçlama oluyor. Kızınızı öldürttünüz, Bay Petkanov ve burada önümüzde bir devlet başkanının, kendi bakanlarından birinin, söz konusu durumda Kültür Bakanı Anna Petkanova'nın ölümüne bile yetki vermesinin *tümüyle* yasal, evet çok yinelediğiniz kendi deyişinizle *tümüyle* yasal olduğu bir politik sistemin temsilcisi ve baş yöneticisi olarak bulunuyorsunuz. Bay Petkanov, kendi kızınızı öldürttünüz ve ben, mahkemeden, daha önce listeye kaydedilmiş bulunan suçlamalara cinayet suçlamasını da eklemesini rica ve talep ediyorum."

Petro Solinski, bir mahkeme salonunda rastlanmayacak ölçüde yüksek perdeden alkışlar, ayakların yere vurulması, sıralarda trampet çalınması, hatta boğuk ıslık sesleri arasında yerine oturdu. İşte bu onun anıydı, sonsuza değin onun anıydı. Dirgeni toprağa fırlatmış, çatalın her bir dişi boynun bir yanında kalmıştı. Bakın nasıl da hırlayıp kıvranıyor, nasıl da sağa sola tükürüp debeleniyordu! Orada herkesin görebilmesi için sorguya çekiliyor, ifadesi alınıyor, yargılanıyordu. Bu, *onun* anıydı, evet sonsuza değin onun anıydı.

TV yönetmeni, korkusuzca ekranı ikiye bölmüştü. Sol yanda, gözleri zafer edasıyla büyümüş, çenesi yukarıda, dudaklarında ağırbaşlı bir gülümsemeyle başsavcı oturuyordu; sağda ise, eski başkan öfkeden küplere binmiş bir halde, önündeki parmaklığa yumruklarıyla vurarak, savunma avukatlarına bağırıp çağırarak, parmağını kaldırıp gazetecilere tehditler savurarak ve mahkeme başkanı ile onun duygularını belli etmeyen, kara takım elbiseli danışmanlarına dik dik bakarak ayakta duruyordu.

* * *

Petro Solinski evrak çantası elinde daire kapısını kapatırken, Maria, "Tam da Amerikan televizyonuna layık!" diye yorumda bulundu.

"Hoşuna gitti mi?" Yaptığı ifşaattan, kopan gürültü patırtıdan, alkış tufanından sonra Solinski hâlâ kendini çok iyi hissediyordu. Her şeye dayanabileceğine inanıyordu. Bir zamanların güçlü bir diktatörünün öfkesini yenmişken karısının bu acı alayları da neydi? Her şeyi sözcüklerle yeniden biçimlendirebilir, ev yaşantısını yoluna koyabilir, Maria'nın bu ekşi kınayışlarını tatlandırabilirdi.

"Bayağı ve dürüstlükten uzaktı, hukuku hiçe saydın, bir pezevenk gibi davrandın. Sanırım sonradan soyunma odana kızlar gelmiş ve sana telefon numaralarını vermişlerdir?"

Petro Solinski küçük çalışma odasına doğru yürüdü ve dumanla karışık sisin içinden Sonsuz Şükran Heykeli'ne doğru baktı. Bu gece, yaldızlı süngüye düşen hiç güneş ışığı yoktu. Kendi kabahatiydi bu. Alevi su döküp söndürmüştü. Şimdi Alyoşa'yı bir arabaya koyup götürebilirler, ondan çay demliği ya da kalem ucu yapabilirlerdi. Ya da onu genç heykeltıraşlara verebilirler ve yeni özgürlüklere övgü olarak ondan yeni anıtlar çıkarmalarına olanak tanıyabilirlerdi.

"Petro." Karısı şimdi onun arkasında durmuş ve elini omzuna koymuştu. Bu jestin bir özür mü, yoksa bir teselli mi anlamına geldiğini bilemiyordu. "Zavallı Petro," diye ekledi Maria, böylelikle jestin özür olma olasılığını ortadan kaldırarak.

"Niçin öyle diyorsun?"

"Çünkü artık seni sevemem ve bugünden sonra sana saygı duyabileceğimden bile kuşkuluyum." Petro yanıt vermedi, karısının yüzünü görmek için dönmedi bile. "Ancak yine de, ötekiler sana daha fazla saygı duyacaklar ve kim bilir, belki de seni sevecekler. Anjelina bende kalacak, elbette."

"Adam bir tirandı, bir katildi, bir hırsızdı, bir yalancıydı, bir rüşvetçiydi, ahlâken sapık biriydi, ülkemizin tarihinde görülen en kötü suçluydu. Bunu herkes biliyor. Tanrım! Sen bile bundan kuşkulanmaya başlıyorsun."

"Eğer durum buysa," diye yanıtladı karısı, "televizyon için orospuluk edip, düzmece kanıtlar icat etmeden de bu işi kanıtlamak güç olmazdı."

"Ne demek oluyor bu?"

"Petro, sen gerçekten de ülkemizin tarihindeki en kötü suçlunun Ganin'in rastlantı eseri eline geçirmiş olduğu böylesine yararlı bir belgeyi imzalayabileceğini düşünüyor musun? Tam da savcılığın, umduğu başarıyı elde edemediği bir zamanda."

Doğal olarak bunu düşünmüştü ve savunmaya da hazırdı. Eğer Petkanov o taslağı imzalamadı ise, onun gibi bir şey imzalamış olmalıydı. Onun telefonda vermiş olduğu kuvvetle olası bir emri, biz yalnızca somut bir biçime sokuyoruz. Ya da bir el sıkışla, bir baş sallayışla, dolaylı bir onayla verdiği bir emri. Belge düzmece olsa bile gerçek. Gerçek değilse bile, gerekli. Her bahane daha zayıf, ancak aynı zamanda daha sertti.

Evlilik mutsuzluğunun asık yüzlü suskunluğunda, acı alayın önlenemez bir şekilde dudaklarına dek yükseldiğini hissetti. "Şey, hiç olmazsa bizim yasal sistemimiz 1937'lerde Stalingrad'daki NKVD'nin* biraz iyileştirilmiş bir şekli."

Maria elini kocasının omzundan çekti. "Bu, şov bir dava, Petro. Onun sadece modern biçimi. Bir şov dava, hepsi bu. Ama eminim ki çok memnun kalacaklar." Sonra Maria odadan çıktı ve Solinski dumanla karışık sisli havanın üzerinden, karısının hayatından da çıktığını gitgide daha çok kavrayarak, ötelere bakmaya devam etti.

* * *

Savcı denen o embesil oğlan neye karşı olduğunu bilmiyordu. En dayanıklı yoldaşlardan bazılarının bile Demir Muhafızlar'ın bir ziyareti düşüncesi karşısında pantolonlarını ıslattıkları bir zamanda, eğer Varkova'daki ağır çalışma koşulları belini bükemediyse, görev için beşinci tercih olan bu lahana beyinli acınası hukukçu tarafından da alaşağı edilmeyecekti. O, Stoyo Petkanov, oğlanın babasını hiç de zor olmadan başından sepetlemiş, onu bire karşı on oyla Politbüro'dan atmış ve sonra da onu arıcılıkla geçen sürgün yaşamında çok iyi gözaltında tutmuştu. Peki yüzünde budala bir gülümseme ve bir çanta dolusu düzmece kanıtla mahkeme salonunda boşu boşuna vakit geçiren onun bu taşaksız oğlunun ne şansı olabilirdi acaba?

Onların –hepsinin de– kazanmış oldukları gibisinden saçma bir

* Narodnıy Komisariat Vnutrennıyh Del: Stalin'in gizli polis örgütü. (ç.n.)

fikirleri vardı. Zira bir papaz osuruğundan daha anlamlı olmayan davayı değil, hükmü, suçlamalara karar verdikten iki saniye sonra oluşturmuşlardı; ama tarihsel mücadeleyi kazanmış oldukları gibisinden saçma bir fikirleri vardı. Ne kadar da az şey biliyorlardı! "Cennete ilk sıçrayışta ulaşamazsın." İşte bakın, onlar ve onlar gibiler yüzyıllar boyunca kaç sıçrayış yapmışlardı. Bulanık bir havuzdaki benekli bir kurbağa gibi sıçra, sıçra, sıçra. Ama *biz*, şimdiye değin, yalnızca tek bir sıçrayış yapmıştık ve bu ne muhteşem bir atılım olmuştu. Özellikle de bütün süreç Marx'ın öngördüğü gibi değil de, tersine yanlış ülkede ve yanlış zamanda, onu daha doğarken boğmak üzere sıralanmış bütün karşıdevrimci güçlerle birlikte başladığında. Sonra dünya ekonomik krizi ortasında Devrim'in inşa edilmesi, faşizme karşı kanlı bir savaşta savunulması, silah yarışı yapan Amerikan haydutlarına karşı bir kez daha savunulması gerekmişti; ancak... ancak yalnızca elli yılda dünyanın yarısını kendi saflarımıza katmıştık. Ne muhteşem bir ilk sıçrayıştı!

Şimdi de, kapitalist pislik ve gazete orospuları "komünizmin kaçınılmaz çöküşü" ve "sistemin iç çelişkileri" hakkındaki iftiralarını kusuyorlar, yıllar yılı kapitalizme yakıştırdıkları –hâlâ da yakıştırıyorlar– aynı değersiz sözleri birbirlerinden aşırırlarken pis pis sırıtıyorlardı. "Komünizmin çöküşünün kapitalizmin yeniden arınması anlamına geldiğini" ileri süren Fischer adlı bir burjuva iktisatçısını okumuştu. Öyle mi, göreceğiz bakalım, Bay Fischer. Olan biten şuydu ki, yalnızca çok kısa bir tarihsel an için eski sisteme o bulanık kurbağa havuzunda son bir ufak sıçrama olanağı veriliyordu. Ama sonra, kaçınılmaz olarak, sosyalizm ruhu yeniden silkinecek ve bundan sonraki *sıçrayışımızda* kapitalistleri çizmelerimizin altında son nefeslerini verene dek çamurun dibine bastıracağız.

Çalıştık ve yanılgıya düştük. Çalıştık ve yanılgıya düştük. Belki de gerçekte, toplumun yapısını ve bireyin doğasını, kısacası her şeyi bir iki kuşak içinde değiştirebileceğimizi düşünecek kadar çok hırslıydık. Kendisi, bu konuda ötekilerden her zaman daha az emin olmuş ve burjuva-faşist unsurların yeniden ortaya çıkışı üzerine sürekli olarak uyarılarda bulunmuştu. Ve son bir iki yıl içinde toplu-

mun bütün ayaktakımı yeniden su yüzeyine çıktığında, haklı olduğu kanıtlanmıştı. Ama eğer burjuva-faşist unsurlar –karşılaştırıldığında– sosyalizmin gelişinden sonra kırk yıl yaşayabiliyorlarsa, sosyalizm ruhunun ne denli güçlü olduğu tahayyül edilebilmeliydi.

Yaşamını adadığı bu hareket, birkaç oportünist, bir çuval dolusu dolar ve Kremlin'deki o amcık ağızlı tarafından sona erdirilemezdi. İnsan ruhu kadar eski ve güçlüydü bu hareket. Yeni bir güçle, yakında, çok yakında yeniden dönecekti. Farklı bir adı, farklı bir sloganı olabilirdi. Ama erkekler ve kadınlar her zaman bu patikadan yürümek isteyeceklerdi, taşlı bir nehirden ve nemli bir bulutun arasından geçilerek çıkılan o tuzaklarla dolu patika. Çünkü bu yolun sonunda parlak güneş ışığına çıkacaklarını ve dağın tepesini pırıl pırıl göreceklerini biliyorlardı. Erkekler ve kadınlar o anı hayal ediyorlardı. Yine kol kola gireceklerdi. Yeni bir şarkıları olacaktı – bu artık Rikoşa Dağı'na tırmanırken söyledikleri "Kızıl Patikayı Adımlıyoruz" marşı olmayacaktı. Ama bu yeni şarkıyı eski ezgiye göre söyleyeceklerdi. Bu ikinci büyük sıçrayışı gerçekleştirebilmek için bir araya toplanacaklardı. Sonra yer sarsılacak ve bütün kapitalistler ve emperyalistler, bitki-seven faşistler, pislikler, ayaktakımları, dönekler, lanet olasıca entelektüeller, oğlan savcılar ve kafalarına kuş sıçmış hainler son bir kez daha cart diye kendi altlarına pisleyeceklerdi.

* * *

"Ben Stoyo Petkanov'um."

Davasının kırk beşinci gününde, eski başkan mahkemeye savunmasını yapmak üzere hitap etti. Bir elini önündeki parmaklığa dayamış ayakta duruyordu; başını yukarı kaldırmış ve çene kaslarını germiş, renkli gözlük camları arkasından hangi kamerada olduğunu araştırmaktaydı; kısa, tıknaz yapılı bir vücudu vardı. Öksürdü ve daha metin ve daha anlaşılır bir sesle konuşmaya başladı.

"Ben Stoyo Petkanov'um. Ben Arjantin Cumhuriyeti'nden 'El Libertador' Büyük Nişanı'nı aldım. Avusturya Cumhuriyeti'nden Liyakat Nişanı Büyük Yıldızı'nı. Belçika'dan Leopold Nişanı Büyük Yakalığı'nı. Brezilya'dan Cruizeiro do Sul Ulusal Nişanı Bü-

yük Yakalığı'nı. Burundi Cumhuriyeti'nden Yiğitlik Nişanı Büyük Haçı'nı aldım."

["Buna inanmıyorum."]

"Ve aynı zamanda Burundi Cumhuriyeti'nden Büyük Ulusal Nişan Kuşağı'nı aldım."

["Karnını içerde tutabilmek için."]

"Kamerun'dan Değer Nişanı Büyük Haçı'nı. Çekoslovak halkının Mayıs Ayaklanması'nın 30. yıldönümü anısına verilen madalyayı. Orta Afrika Cumhuriyeti Liyakat Nişanı Büyük Haçı'nı. Kolombiya Boyaca Nişanı'nı. Kongo Halk Cumhuriyeti'nden Büyük Liyakat Haçı'nı. Küba Cumhuriyeti'nden Jose Marti Nişanı'nı. Kıbrıs'tan Makarios Büyük Nişan Kuşağı'nı aldım."

["Karnını içerde tutabilmek için."]

"Danimarka'dan Fil Nişanı'nı. Ekvador Merkez Üniversitesi'nden Doctor Honoris Causa unvanını. Mısır Arap Cumhuriyeti'nden "Nil Büyük Yakalığı" Nişanı'nı. Finlandiya'dan Beyaz Gül Büyük Haçı Nişanı'nı. Fransa'dan Légion d'honneur Büyük Haçı'nı. Ve aynı zamanda da Georges Pompidou Madalyası'nı. Aynı zamanda Nice Üniversitesi'nden Doctor Honoris Causa unvanını."

["Fransa'da kimi düzdü acaba?"

"Herkesi. De Gaulle'ü. Giscard'ı. Mitterand'ı."]

"Fransız Senatosu'nun yüzüncü yıldönümü anısına hazırlanmış olan Senato Altın Madalyası'nı ve Kutusu'nu. Gabon'dan Ekvator Yıldız Nişanı Büyük Haçı'nı. Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nden Karl Marx Nişanı'nı."

["Honecker'i düzdü."

"Karl Marx'ı düzdü."

"Kapayın çenenizi, siz ikiniz!"]

"Federal Almanya Cumhuriyeti Liyakat Nişanı Büyük Haçı'nı. Gana Yıldızı Şövalyelik Nişanı'nı. Yunanistan'dan Kurtarıcı Nişanı Büyük Haçı'nı. Atina Kenti Altın Madalyası'nı. Gine Cumhuriyeti'nden 'Halka Karşı Doğru Sözlülük' Ulusal Nişanı Büyük Haçı'nı."

["Halka karşı doğru sözlülük!"

"Gine sakinleri mizah duygularıyla tanınırlarmış, Dimitri."]

"İran'dan Pehlevi Nişanı ve Yakalığı'nı. İtalya'dan 'Cumhuriyet'in Büyük Liyakat Nişan Kuşağı'nı. Aynı zamanda Aldo Moro Altın Madalyası'nı. Aynı zamanda Barış için Simbo Ödülü'nü. Aynı zamanda Roma Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Leonardo da Vinci, birinci sınıf, Özel Altın Madalyası'nı. Aynı zamanda Piedmont Bölgesel Cuntası Altın Plaketi'ni. Fildişi Sahili Ulusal Nişanı Büyük Haçı'nı. Ürdün'den El-Hüseyin Bin-Ali Yakalığı'nı. Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nden, birinci sınıf, 'Cumhuriyet'in Bayrağı' Nişanı'nı. Kuveyt'ten Büyük Mübarek Yakalığı'nı. Aynı zamanda Kuveyt Üniversitesi Gümüş Plaketi'ni. Lübnan Liyakat Nişanı'nı. Liberya Cumhuriyet Öncüleri Büyük Nişanı Kuşağı'nı."

["Karnını içerde tutabilmek için."]

"Fas Muhammedi Nişanı Büyük Yakalığı'nı. Moritanya Ulusal Liyakat Büyük Kuşağı'nı. Mauritius'tan '20. Yüzyılın Dünya Barış Şampiyonu' Madalyası'nı. Meksika Aztek Kartalı Nişanı Büyük Yakalığı'nı. Mozambik'in bağımsızlığının beşinci yıldönümünde çıkarılmış olan Jübile Altın Madalyası'nı. Norveç'ten St. Olav Nişanı'nı. Belediye başkanı tarafından verilmiş Amsterdam Kent Madalyası'nı. Pakistan Devleti Nişanı'nı. Aynı zamanda Pakistan Kuaid-ül Azam Jübile Madalyası'nı. Peru'dan Güneş Nişanı Büyük Haçı'nı. Aynı zamanda Peru Ulusal Mühendislik Üniversitesi'nden Doctor Honoris Causa unvanını. Filipinler'den, birinci sınıf, Sikutana Nişanı'nı. Portekiz'den Santiago Nişanı Büyük Haçı'nı. San Marino'nun Binicilik Nişanı'nı. Senegal Ulusal Aslan Nişanı Büyük Haçı'nı. Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Emevilerin Büyük Kuşağı'nı."

["Ben hiçbir şey demedim."]

"Büyük Dizbağı Nişanı ile birlikte Somali Devleti Şövalyelik Nişanı."

["Püfff."]

"İspanya'dan Yakalık'la birlikte Sivil Liyakat Nişanı'nı. Sudan'dan Onur Nişanı Yakalığı'nı. İsveç'ten Serafim Kraliyet Nişanı'nı. Türkiye'den Büyük Bağımsızlık Nişanı'nı. Ankara Kenti'nin Onur Hemşerisi Diploması ve Altın Anahtarı'nı. Birleşik İngiltere Krallığı'ndan Bath Nişanı Büyük Haçı ve Şövalyeliği'ni."

["İngiltere Kraliçesi'ni düzdü."
*"Evet. Banyo'da."**
"Ülkesi için her şeyi yapar o."]
"SSCB'den Lenin Nişanı'nı."
["Şimdi konuşuyoruz ama. Gerçekten de düzdü Lenin'i."
"Nineciğin biliyor mu, Stefan?"
"Ve Stalin'i."
"Ve Kruşçev'i."
"Ve Brejnev'i."
"Birçok kez. Ve Andropov'u."
"Ve... şu öteki orospu çocuğu kimdi?"
"Çernenko mu?"
"Ve Çernenko'yu."
"Gorbaçov'u düzmedi."
"Gorbaçov onu düzmezdi. Bütün ötekilerle birlikte olduktan sonra düzmezdi. Neyi seçmiş olduğunu bir düşün."
"Muhtemelen onu İngiltere kraliçesine verdi."
"Hayır. Bunun için kraliçe ona bunu banyoda yaptırdı."]
"Aynı zamanda 'Büyük Yurtseverlik Savaşı'nda kazanılan zaferin Yirminci Yılı Anısına' Jübile Madalyası'nı. Aynı zamanda Lenin'in yüzüncü doğum yıldönümünde ihdas edilen Jübile Madalyası'nı. Aynı zamanda 'Büyük Yurtseverlik Savaşı'nda kazanılan zaferin Otuzuncu Yılı Anısına' Jübile Madalyası'nı. Venezuela'dan 'El Libertador' Nişanı'nı. Yukarı Volta Büyük Ulusal Nişanı Kuşağı'nı. Yugoslavya Büyük Yıldız Nişanı'nı. Aynı zamanda Belgrad Kenti'nin Andaç Plaketi'ni. Zaire'den Büyük Dizbağı Leopard Ulusal Nişanı'nı. Aynı zamanda Zambia'dan 'Özgürlüğün Büyük Dostu' Büyük Komutan Nişanı'nı. Aynı zamanda..."
["Aynı zamanda!"]
"Aynı zamanda Apimondia Jübile Madalyası'nı. Dünya Barış Konseyi Frédéric Joliot-Curie Altın Madalyası'nı. Dünya Birleşmiş Kentler Federasyonu Jübile Madalyası'nı. Birleşmiş Milletler'in 25. Kuruluş Yıldönümü için Gümüş Jübile Madalyası'nı. Norbert

* İngiltere'de bir kent olan Bath ile, "banyo" anlamına gelen aynı sözcük arasında cinas yapılıyor. (ç.n.)

Wiener Altın Madalyası'nı. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen Problemleri Enstitüsü'nün verdiği Altın Madalya'yı, Plaketi ve Kuşağı. Barış için verilen '1980 Yılın Adamı' unvanını aldım."

["Dünyayı düzdü."

"İsrail'i düzmedi. ABD'yi düzmedi."

"Fransa'yı çok düzdü."

"Fransa kendini herkese düzdürüyor."

"İngiltere kraliçesini düzdü. Bunu aklımdan çıkaramıyorum."

"Şu yakalıklar ve kuşaklar yüzünden. Kraliçe onların altındakinin kim olduğunu göremedi."

"Banyoya girebilmek için onları çıkarması gerekirdi."

"Belki de onları son ana değin çıkarmadı, sonra, vvvvvvvvvaaaafff, çok geç, Majesteleri."

"Dünyayı düzdü."

"Ve dünya da onu düzdü. Dünya bizi düzdü."

"Sizler budalasınız çocuklar. İşin kötüsü, haklısınız."

"Budala ama haklı, budala ama haklı."

"Ne demek istiyorsun, Vera?"

"Şu ikisi düzüldük deyip duruyorlar. İstemeden, tekrar tekrar düzüldük. Bütün ülke düzüldü. İhtiyacımız olan şey terapi. Bütün ülkenin terapiye kavuşacağını düşünüyor musun?"

"Bu işler böyle yürümez. Bunu yapmak yerine bundan sonra gelecek kişi tarafından düzülmeye hazır olmalısınız sadece."

"Evet, yıldızlı ve çizgili matrakukasıyla Sam Amca."

"Hiç olmazsa o size hediyeler verir. Paket paket Marlboro."

"Sonra da sizi düzer."

"Brejnev tarafından düzülmekten daha iyidir."

"Her şey ondan daha iyidir. Yatakta çizmelerini ayağından çıkarmayışı. Bir kızın ne kadar duyarlı olabileceğini bilememesi."

"Tanrım, siz oğlanlar ne kadar da alaycısınız!"

"Bizim terapiye ihtiyacımız var, Vera, sorunumuz bu."

"Ya da bir biraya daha."

"Suss. Şuna bakın."]

"Öksüz doğdum. Faşist monarşi rejiminde yetiştim. Komünist Gençlik Birliği'ne katıldım. Burjuvaların ve toprak sahiplerinin po-

lisi tarafından işkence gördüm. Cezamı Varkova hapishanesinde çektim. 'Varkova'nın zorlu okulunda eğitim görmüş kişi sosyalizm ve komünizm davasından asla vazgeçmeyecektir.' Antifaşist Mücadele sırasında ülkem için kan döktüm. Bu ülkenin otuz üç yıl boyunca lideri oldum. İşsizlik ortadan kaldırıldı. Enflasyon bilimsel yöntemlerle kontrol altına alındı. Faşistler bozguna uğratıldı. Sürekli barış sağlandı. Refah arttı. Benim kılavuzluğum altında bu ülke uluslararası konumda saygınlık edindi.

"Ve şimdi kendimi çok garip bir durumda buluyorum." 2 No.'lu kamerada kırmızı ışık yanıp söndü ve Petkanov, ulusa doğrudan hitap edebilmek için, aile içindeymiş gibi bir rahatlıkla döndü. "Kendimi mahkemede buluyorum. Bu ülkeye barış, refah ve uluslararası saygınlık getirmekle suçlanıyorum. Faşizmin kökünü kazımakla, işsizliği ortadan kaldırmakla, okullar, hastaneler, hidroelektrik santralları inşa etmekle suçlanıyorum. Bir sosyalist ve bir komünist olmakla suçlanıyorum. Her halü kârda, suçlu sayılıyorum, yoldaşlar."

Bu noktada bir an durakladı ve bakışlarını mahkeme salonunda gezdirdi. "Yoldaşlar," diye yineledi. "Evet, garip olan bir şey daha var. Çünkü bugünlerde nereye baksam eski yoldaşları görüyorum. Partiye sadakat yemini etmiş olanlar, gerçek komünist olduklarını ilan edenler, kariyerlerinde partinin desteğini istemiş olanlar, sosyalizm sayesinde eğitilmiş, beslenmiş ve giydirilmiş olanlar, ama şimdi şu andan beklendiği üzere, kendi kişisel çıkarları için, bir zamanlar göğüslerini gere gere sosyalist ve komünist olduklarını ileri sürenler, şimdiyse bunu inkâr etmeye kalkışanlar.

"Peki, o zaman ben de, yaşamımı büyük ulusumuzun işçilerinin ve köylülerinin yaşamlarını iyileştirmeye adadığım için suçluluğumu kabul ediyorum. Ve bu... Amerikan yayın şebekesi için yapılan bu televizyon şovunun başında da dediğim gibi, burada daha önce de bulundum ben. Konuşmamı kendi sözlerimle değil, ama başkalarının benim için yaptıkları tanıklıklarla sona erdireceğim. Mahkemenin huzuruna aşağıdaki demeçleri aynen sunuyorum:

"İngiltere Kraliçesi Elizabeth: 'Biz Büyük Britanya Birleşik Krallığı'ndakiler, bugün bu bağımsızlığı desteklemekte göstermiş

olduğunuz azimli kararlılıktan son derece etkilenmiş bulunuyoruz. Dünya çapında üne, deneyime ve nüfuza sahip bir devlet adamı olarak, şahsiyetiniz dünyanın her yanında kabul görmüştür, sayın başkan.'

"Büyük Britanya Başbakanı Margaret Thatcher..."

Solinski ayağa kalkmıştı. "Sayın mahkeme başkanı, biz gerçekten de..."

Petkanov, başsavcının babasını Politbüro'nun toplantılarında birçok kez susturduğu gibi şimdi onun da sözünü bir el hareketiyle kesti. Zorba bir kibarlıkla Yargıçlar Kurulu'na hitap etti. "Yüce gönüllülük göstererek bana bir saat tanıdınız. Bu konudaki anlaşmamızı belirtmeme gerek yok. Verilen zamandan daha uzun konuşmayı arzu etmediğimi söylemem gerekiyor. Bana bir saat tanıdınız. Bu süreyi kullanacağım."

"Tam da böylesi davranışlardan ötürü," diye yanıt verdi yargıç, "konuşmanıza bir sınır konulmuştur. Yasal maruzatınızı ve yasal açıklamalarınızı yapabilmeniz için bir saatiniz var."

"Ben de tam bunu yapıyordum. Büyük Britanya Başbakanı Margaret Thatcher..." Petkanov, kendisine usanmış bir ifadeyle hafifçe başını sallayan, sonra da kol saatini çıkarıp önüne koyan mahkeme başkanına saldırgan bir tavırla baktı.

"Margaret Thatcher: 'Başkanın kişiliğinden etkilendim ve aynı zamanda onun hakkında şu özel izlenimi de edindim ki, başkan, öteki ülkelerle işbirliği yapmaya istekli bir ülkenin lideridir.'

"Richard Nixon: 'Dünyanın başlıca problemlerini derinlemesine kavrayış gücüyle başkan, insanlığın en acil global problemlerinin çözülmesine katkıda bulunabilir ve bulunmaktadır da.'

"Başkan Jimmy Carter: 'Başkanın uluslararası arenada bir lider olarak nüfuzu dikkate değer. Başkanın istikrarlı konumu ve bağımsızlığı sayesinde ülkesi derinden farklı görüş açılarına ve çıkarlara sahip ülkeler arasında ve birbirleriyle görüşmek kendilerine zor gelen liderler arasında bir köprü işlevi görebilmektedir.'

"Andreas Papandreou: 'Başkan yalnızca büyük bir lider, Balkanlar'ın ve Avrupa'nın dikkate değer bir politikacısı olmayıp, aynı zamanda da dünyanın ön saflarda gelen kişiliklerinden birisidir.'

"İsveç Kralı XVI. Carl Gustav: 'Son yıllarda ülkenizde kaydedilen ilerlemenin bir simgesi oldunuz. Liderliğiniz altında ülkenizin, etkili bir ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmesine büyük bir ilgiyle tanıklık ediyoruz.'

"İspanya Kralı Juan Carlos: 'Siz, sayın başkan, birçok vesileyle, *détente** davasına aktif ve yorulmak bilmez bir kendini adamanın, ülkelerin kendi çıkarlarına en iyi hizmet eden yolda yürürken kendi yazgılarını da belirlemek gibi en devredilmez haklarını korumanın, kendi kaynaklarını egemenliklerine engel olacak yabancı müdahalelerden uzak olarak tam anlamıyla kullanmalarının canlı bir kanıtı oldunuz.'

"Valéry Giscard d'Estaing: 'Fransa, Avrupa'nın iki parçası arasındaki yaklaşma ve işbirliği politikasında önemli bir rol oynamış devlet başkanını kabul etmekten memnunluk duymaktadır.'

"Büyük Britanya Başbakanı James Callaghan: 'Üçüncü dünya ile ilişkilerin geliştirilmesine, azgelişmişliği ortadan kaldırmak için harcanan çabalara, büyük ölçüde sanayileşmiş ülkeler içinde geçerli olmak üzere bütün ülkelerin çıkarlarının gözetildiği ekonomik istikrara önemli bir katkıda bulunuyorsunuz.'

"Giulio Andreotti: 'Başkanın uluslararası yaşamdaki rolünün pozitif olmaya devam edeceği kanısındayım, çünkü başkan iyi niyeti ve barış arzusu sayesinde, ayrıca karşılıklı çıkarlara dayalı anlaşmalara katkıda bulunduğu için yüksek bir prestije ve evrensel bir saygınlığa sahip bir kişidir.'

"Franz Josef Strauss: 'Önder, keskin bir anlayış ve değerlendirme gücüne sahip bir açılım politikası, problemlerin açıklıkla değerlendirilmesi ve bilgece kararlar ve eylemler sayesinde, barışı korumaya önemli bir katkıda bulunmaktadır.'

"Leonid Brejnev: 'Sovyetler'in işçi sınıfı, Komünist Parti'nin güvenli liderliği altında, ülkenizin görünümünü değiştirmiş olan işçi sınıfınızın, işbirliği yapmasını seven köylülerinizin ve aydınlarınızın ülkenize getirdiği olağanüstü kazançları önemli derecede takdir etmektedir. Sosyalist Cumhuriyetinizin hızla gelişen bir ülke olduğunu, modern, gelişen bir sanayi ve iyi örgütlenmiş, işbirliğine

* (Fr.) Muhaliflerin anlaşması. (ç.n.)

açık bir tarıma sahip olduğunu görmekten memnunluk duyuyoruz. Sizin başkanlığınızda tüm partinizin etkinliği, ülkeyi sosyalist inşa hareketinin yeni doruklarına götürmektedir.'

"BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellaer: 'BM'nin bütün etkinlik alanlarında yapılan aktif, yapıcı ve enerjik katkılardan ötürü başkan gibi bir şahsiyete teşekkür etmekten büyük bir kıvanç duyuyorum.'

"Mario Soares: 'Kendi adıma, başkanın, Avrupa güvenliği, bütün halkların barışı ve bağımsızlığı, bazı ülkelerin diğer ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi yolunda harcadığı çabaları son derece takdir ediyorum.'

"Prens Norodom Sihanuk: 'Sizin sosyalist ülkeniz ve onun adalet, özgürlük, bağımsızlık, barış ve ilerleme fikirlerine kararlı bağlılığını olağanüstü bir biçimde uluslararası düzeyde simgeleyen çok sevgili önderi, her zaman baskı altında tutulan, saldırganlığın kurbanı olmuş ve bağımsızlıklarını geri almak için çarpışan halkların yanında olmuştur.'

"Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri Hu Yuobang: 'Siz devlet egemenliğini ve ulusal vakarı kararlılıkla korumaktasınız. Uluslararası platformda, güç yasasına karşısınız, dünya barışını ve insanlığın ilerleme davasını desteklemektesiniz.'

"Zimbabwe Başkanı Canaan Banana: 'İnsanlığın tümü emperyalizmin ve sömürgeciliğin zincirlerinden kurtulmadıkça bağımsızlığınızın tam olmayacağını anlamış bulunuyorsunuz. İşte bu nedenledir ki ülkeniz, bize ulusal bağımsızlık mücadelemizde yardım etmiş olanların ön saflarında gelmektedir. Bizlere sınavların bu en çetininde maddi ve manevi destek verdiniz.'

"Mısır Arap Cumhuriyeti Başkanı Muhammed Hüsnü Mübarek: 'Kendi adıma, ilişkimiz hakkında aynı sevinci yaşıyorum; açık görüşlü politik konumunuzu, bilgeliğinizi, cesaretinizi, geniş, her şeyi kucaklayan tarih görüşünüzü, sorumluluk yüklenmekte ve bütün olaylarda tarafsız kalmaktaki özel yeteneğinizi ve çağın gerçeklerine yaklaşımınızı derinden derine takdir etmemden kaynaklanan bir sevinç bu.'"

["Hepsini düzdü. Gerçekten de hepsini düzdü."
"Düzüşmek için iki kişi gerekir."]

"Bu iddiaları ben kendim ileri sürmüyorum," diye sözünü sürdürdü Petkanov. "Başkaları böyle diyorlar, değerlendirmede benden daha yetkin olan başkaları.

"Yıllar önce, buraya çıktığımda, Velpen'deki burjuva-faşist mahkemesinde, şimdi olduğu gibi, uydurma suçlarla itham edildim. Siz, profesör savcı, bu... bu şovun başında, Komünist Gençlik Birliği'nin on altı yaşında bir üyesi olarak mahkûm edilmiş olduğum suçların, mülkiyete ve bunun gibi şeylere zarar vermek olarak saptandığını anımsattınız bana. Ama herkes şunu biliyordu ki gerçekte bir sosyalist ve bir komünist olmak, işçi sınıfının ve köylülerin durumlarını iyileştirmeyi arzu etmek gibi büyük bir suçla itham edilmiştim. Herkes bunu biliyordu, burjuvaların ve toprak sahiplerinin polisi, savcı, mahkeme, kendim ve yoldaşlarım biliyordu. Ve herkes bunun için mahkûm edildiğimi biliyordu.

"Şimdi aynı şeyler yine oluyor. Herkes, bu mahkemede bulunan herkes ve bu şovun tanıkları bana karşı yapılan suçlamaların uydurmaca şeyler olduğunu biliyorlar. Ben otuz üç yıl boyunca bu ülkenin lideri oldum, bir komünisttim ve bütün yaşamımı halkıma adadım, bu yüzden bir zamanlar aynı sözleri verip aynı yeminleri eden, ancak şimdi bunlara ihanet eden şu kişilerin gözünde bir suçlu olmam gerekiyor. Ama hepimizin bildiği gibi, gerçek suç, benim bir sosyalist ve komünist olmam ve ben bir sosyalist ve bir komünist olmaktan gurur duyuyorum. Bu yüzden lafı ağzımızda gevelemeyelim, eski yoldaşlarım. Bu gerçek suçu kabul ediyorum. Şimdi beni daha önce neye karar verdiyseniz ona mahkûm edin."

Kendini suçlayanlara doğru son ve meydan okuyan bir bakışla, Stoyo Petkanov aniden sandalyesine oturdu. Mahkeme başkanı saatine göz attı. Bir saat yedi dakika olmuştu.

* * *

Şubat ayının sonlarına doğru son yasal iddialar yapılmaktaydı. Güneş, kentin üzerindeki dumanla karışık sisi delmeye başlıyordu. Mart Nine çok geçmeden burada olacaktı. Onun kaprisli, memnun

edilmesi çok zor yaşlı bir kadın olduğu biliniyordu, ama gülümsedi mi de size iyi hava vaat ediyordu.

Petro Solinski iki tane *martenitsa* satın almıştı: Her biri yarı kırmızı ve yarı beyaz, yünlü püsküllerdi bunlar. Kırmızı ve beyaz kötülüğü uzaklaştırıyor, iyi şans ve sağlık getiriyordu. Ancak bu yıl Maria onları asmak istemiyordu.

"Onları geçen yıl astık. Her yıl asıyoruz."

"Geçen yıl seni seviyordum. Geçen yıl sana saygı duyuyordum."

Petro Solinski taksi çağırmak için telefon etti. Doğrusu, eğer böyle olacaktıysa... Hiç olmazsa önde gelen bir antifaşist kahramanın kızıyla evli olmak konusunda yalandan minnet göstermek zorunda kalmamak elde edilen yeni özgürlüklerden biriydi. Mahkemedeki performansını acı acı eleştireceğine, onu bir TV hukukçusu diye adlandıracağına *Maria*'nın *ona* minnettar olması gerekirdi. Mahkeme sonuçta verdiği hükme cinayet suçunu eklemeye yanaşmamış olsa da, o başarılı olmuştu, hem de çok. Herkes ona böyle söylüyordu. Yarattığı *coup de théâtre** kamuoyunun durumu algılamasını kesin bir biçimde değiştirmişti. Gazetelerde çıkan karikatürler onu ejderi öldüren Aziz Yorgi olarak resmediyorlardı. Hukuk fakültesi onun onuruna bir akşam yemeği vermişti. Kadınlar şimdi ona gülümsüyorlardı, hatta hiç tanımadığı kadınlar bile. Onu tek eleştirenler Maria, *Gerçek* gazetesinin başyazarları ve bir de geçen gün aldığı imzasız bir kartpostalın yazarı olmuştu. Kartpostalın üzerinde eski Komünist Parti'nin Sliven'deki merkezinin resmi vardı ve sadece şunlar yazıyordu: BİZE ADALET DEĞİL İNANÇ VERİN!

Taksi sürücüsünden onu kuzeydeki tepelere götürmesini istedi.

"Allahaısmarladık mı diyorsunuz, şef?"

"Allahaısmarladık mı?" Maria ile az önce kavga ettiğini gösteren bir hali mi vardı acaba?

"Alyoşa'ya. Duyduğuma göre onu taşıyorlarmış."

"Sizce bu iyi bir fikir mi?"

"Yoldaş şef." Taksi şoförü bu sözcükleri belirgin bir ironiyle

* (Fr.) Beklenmedik olay. (ç.n.)

söylemişti. Hafifçe yolcusuna doğru döndü, ama Solinski'nin bütün görebildiği kuruyup kararmış bir ense, buruşmuş bir kep ve yarı içilmiş bir sigaranın profili oldu. "Yoldaş şef, şimdi hepimiz özgür olduğumuza ve aklımızdakileri söyleyebildiğimize göre, size şunu belirtmeme izin verin; şöyle ya da böyle olmuş bana vız geliyor tırıs gidiyor."

Taksi park etti ve onu bekledi. Solinski belediye parkının içinden geçerek yukarıya doğru yürüdü ve granit basamakları çıktı. Çok kısa bir süre daha Alyoşa, pırıldayan süngüsünü kaldırmaya ve geleceğe doğru umutla ilerlemeye devam edecekti; kaidesinin çevresindeki makineli tüfekliler savunmaya konuldukları mevkii tutmayı sürdüreceklerdi. Ya sonra? Alyoşa'nın yerine başka bir şey dikilecek miydi? Yoksa anıtların devri kapanmış mıydı?

Petro Solinski aşağıdaki çıplak atkestanelerine, ıhlamur ağaçlarına, kavaklara ve cevizlere baktı, hepsinin de yapraklanmasına daha haftalar vardı. Batıya doğru Rikoşa Dağı'nı görebiliyordu, Petkanov'un yeniyetmelik dönemi rapsodisinin (ya da bayağı uydurmasının) geçtiği yeri. Güneyde dumanla karışık sislere bürünmüş ve iç surlarıyla korunan kent uzanıyordu. Dostluk 1, Dostluk 2, Dostluk 3, Dostluk 4... Belki de Maria'nın önerdiği gibi, yaşayacak yeni bir yer bulmalıydı. Kendisi gibi Yeşiller Partisi'nin ilk üyelerinden olan konut iskân bakan yardımcısına bu konuyu açabilirdi. Sırf Maria kendisiyle gelmiyor diye berbat bir fare deliğinde yaşaması gerekmiyordu. Altı odalı olurdu belki de? Bir başsavcının kimi zamanlar evinde önem taşıyan yabancı konukları da ağırlaması gerekirdi. Ve sonra, tabii, ömür boyu bekâr kalacak değildi.

Burada küçük bir çocukken babasının yanında sırtını dimdik tutarak, bandoyu dinleyerek, Sovyet büyükelçisinin anıta bir çelenk koyup selam duruşunu seyrederek duruşunu anımsadı. İktidarla donanmış Stoyo Petkanov'u anımsadı. Anna Petkanova'yı da: Buldok suratını, örgülü saçlarını. Bu anı izleyen on yıl boyunca, ya da daha fazla bir süre, Gençlik Önderi için uzaktan heyecan ve arzu duymuştu. Magazinlerde çıkan fotoğraflar onu şık gösteriyorlar ve kız cazla ilgileniyordu. Gerçekten de öldürülmüş müydü? Ülke bu denli mi aşağılanmıştı? Herhangi bir kimse herhangi bir sebeple her-

hangi bir şey yapar mıydı? Bunu kim bilebilirdi? Stalin Kirov'u öldürtmüştü: Modern dünyaya hoş geldiniz.

Granit basamakları inerek, yağmurluğunun cebinden iki *martenitsa*'yı çıkardı Petro Solinski. Bakımsız bir çimli yoldan geçti ve yaşlı üç belediye bahçıvanının onaylayan bakışları altında, yünlü püsküllerini büyük bir taşın altına sokuverdi. Yılın bu vaktinde bu ülkede bunu yapardınız. Birkaç gün sonra *martenitsa*'ları bırakmış olduğunuz yere geri dönecektiniz. Eğer taşın altında karıncalar varsa, o yıl çiftliklerde kuzular çok olacaktı; solucanlar ve böcekler at ve sığır olacağı anlamına geliyordu; örümcekler ise eşeklere işaret ediyordu. Kımıldayan her canlı şey size bir verimlilik, yeni bir başlangıç vaat ediyordu.

* * *

"Hafta sonun nasıl geçti, Petro? Bir şey oldu mu? Zihinsel özürlüler yeni anayasayı protesto ettiler mi?"

Bu adam yorulmak bilmez biriydi. Onu anlayamıyordunuz çünkü sizi tüketip duruyordu. Durmadan yediği şu yoğurttan ötürü olmalıydı. Ya da yatağının altındaki yabani sardunyadan. İyi sağlık ve uzun yaşam: Yüz yıl yaşayanların bitkisi. Belki de Petkanov'un odadan bir dahaki ayrılışında milise çiçeği pencereden dışarı atmasını emretmeliydi.

Başsavcının içinden artık dövüşmek gelmiyordu. Verilecek hüküm dışında dava tamamlanmıştı ve kazanmıştı. Anna Petkanova ile ilgili iddialardan sonra eski başkanın ona hiç kötü niyet –ya da en azından fazladan kötü niyet– göstermemesi garipti. Ya da belki de bunun da bir anlamı vardı.

"Babamı görmeye gittim," diye yanıtladı Petro Solinski.

"Peki nasıl durumu?"

"Size söylediğim gibi, ölüyor."

"Şey, görünürde hiç alakası falan yok ama. Gerçekten de, üzüldüm. Görüş farklılıklarımız ne olursa olsun..."

Solinski, ailesinin geçmişine ilişkin grotesk ve duygusal bir başka sapkınlık işitmek istemiyordu. "Babam sizden söz etti," dedi iğneleyici bir tonda. Petkanov bir şeyler söylemesini beklercesine

baktı, zira dalkavukluklara alışık bir önderdi o. Ne var ki savcının zayıf, sert ifadeli ve daha yaşlanmış yüzünü inceledikçe beklentisi giderek azalmaya yüz tuttu. Hayır, artık ona bir oğlan çocuğu diyemezdi. "Babamın söylenecek çok sözü kalmamıştı, ama söylediklerini dinlememi istiyordu. Siz gençken, her ikiniz de gençken, sizin gerçek bir inançlı olduğunuzu söyledi. Ama iktidar için çıldırdığınızı, ama bunun gerçek bir inançlı olmakla bağdaşmaz şeyler olmadığını da söyledi. İnancınızı hangi noktada yitirdiğinizi merak ettiğini söyledi. Bunun ne zaman ve nasıl olduğu onu kaygılandırıyordu. Belki de kızınızın ölümünde, ama belki de, uzun, uzun yıllar önce, diye düşünüyordu."

"Babana benim sosyalizme ve komünizme hâlâ gerçekten inanan biri olduğumu söyleyebilirsin. O yoldan hiç sapmadım."

"O zaman, tam ayrılmadan önce, babamın bana söyledikleriyle de ilgilenirsiniz. Dedi ki: 'Senin için bir bilmecem var, Petro. Hangisi daha kötüdür: Gözlemlenebilir gerçekliğin bütün kanıtlarına karşın inanmaya devam eden gerçek inanç sahibi mi, yoksa böyle bir gerçekliği kabul eden ama yine de gerçek bir inanç sahibi olduğunu iddia etmeyi sürdüren kişi mi?'"

Stoyo Petkanov ilk kez iyice usanmış olduğunu göstermemeye çalıştı. Tıpkı, hep Allahın belası entelektüel rolünü oynamaya çalışan yaşlı Solinski gibiydi. Orada, önlerindeki ekonomik programı onaylamanın son aşamalarında bakanlarla birlikte endişeli endişeli otururlar ve seçilen hedefler konusunda, ya da hasat vaktindeki yağmurlar, Ortadoğu'da patlak veren bir krizin Rusya Ana'nın ham petrol arzı üzerindeki etkisi konusunda kaygı duyarlardı; ve bu arada yaşlı Solinski, elindeki piposuyla oynar, sandalyesini geri iter ve ahkâm kesen bir edayla yeni bir teori yumurtlardı: "Yoldaşlar, yeniden okumakta olduğum..." onların canını sıkmaya başlamak için en gözde cümlesiydi. *Yeniden* okumaktaymış! Başlangıçta, elbette, okudun, inceledin, ama sonra çalıştın ve eyleme geçtin. Sosyalizmin bilimsel ilkeleri ortaya konulmuştu ve sen de onları uyguluyordun. Elbette yöresel birtakım değişikliklerle, ama bir hidroelektrik santralın tamamlanma tarihini kararlaştırdığınızda, ya da kuzeydoğudaki köylülerin tahıllarını niçin ellerinde tuttuklarını merak etti-

ğinizde, yahut etnik Macar azınlığı üzerine İGŞ'nin hazırladığı raporu gözden geçirdiğinizde, Bay Yoldaş Profesör Doktor Lanet Olasıca Solinski, özür dilerim ama, hiçbir şeyi *yeniden* okumanız falan gerekmiyordu. Onun sorunu Petro'nun babasına karşı gereğinden fazla yumuşak davranması, ona karşı gereğinden fazla sabırlı olmasıydı. İhtiyar budala yıllar önce arılarıyla oynaması için kent dışına gönderilmeliydi. Birlikte Varkova hapishanesindeyken bu kadar tepeden bakan, bu kadar afra tafracı, bu kadar ahkâm kesen biri değildi o. Esas gruptan ayrılmış olan şu Demir Muhafız'ı pataklamadan önce bir şeyi yeniden okumak için gardiyanlardan izin almamıştı. Solinski o günlerde bir faşisti nasıl ağlatıp sızlatacağını biliyordu.

Ne var ki eski başkan bunların hiçbirini dile getirmedi. Bunun yerine, sakin bir sesle, şöyle dedi: "Her insanın kuşkuları vardır. Normal bu. Belki de benim bile inanmadığım zamanlar oldu. Ama ben başkalarının inanmasına olanak verdim. Siz bu kadarını yapabilir misiniz?"

"Aaa," diye yanıt verdi savcı. "Büyük güç sahibisiniz siz. Cahilleri cennete götüren kusursuz papazsınız."

"Bunlar sizin sözcükleriniz."

* * *

"Suçlu o, ninecik."

Stefan'ın büyükannesi başını hafifçe kımıldattı ve yün beresinin altından öğrencinin yüzüne baktı. Aptal aptal sırıtan, gagasını V.İ. Lenin'in renkli resmine doğru kaldırıp oynatan budala ufak ardıçkuşuna.

"Sevgilini de suçlu buldular, ninecik. Bu iş üzerindeyken."

"Demek mutlusun, öyle mi?"

Ardıçkuşu yaşlı kadının ani sorusu karşısında şaşırdı. Bir an düşündü, sonra sigarasının dumanını Sovyet Devleti'nin kurucusunun üzerine üfledi. "Evet," dedi, "mademki soruyorsun, söyleyeyim: Mutluluktan uçuyorum."

"O zaman acıyorum sana."

"Niçin?" Çocuk ilk kez olarak düşüncelerini ikonasının altında

oturan yaşlı kadın üzerinde tam olarak yoğunlaştırmış gibiydi. Ne var ki yaşlı kadın gözlerini çevirmiş ve yeniden anılarına dalmıştı. Stefan, "Niçin?" diye yineledi.

"Kör bir adamın görmeyi öğrenmesinden Tanrı korusun."

* * *

Vera, Atanas, Stefan ve Dimitri televizyonu kapattılar ve bira içmek için dışarı çıktılar. Değişiklikler'den önce kitapçı olan dumanlı bir kafede oturdular.

"Ona ne ceza verirler dersin?"

"Taka-taka-taka."

"Hayır, bunu yapmazlar."

Biralar geldi. Sessizce, saygıyla, bardaklarını kaldırdılar ve tokuşturdular. Geçmiş, gelecek, olayların sonu, olayların başlangıcı. Her biri bardağından hatırı sayılır bir ilk yudum aldı.

"Peki, burada kendini temize çıkmış hisseden biri var mı?"

"Atanas, sen tam bir kiniksin."

"Ben mi? Kinik miyim ben? Ben kiniklikten o kadar uzağım ki onu bir duvara dayayıp vurmalarını istedim yalnızca."

"Bir duruşmanın yapılması gerekiyordu. Hadi sen def ol git, hasta olduğunu söyleriz, diyemezlerdi sadece. Komünistler böyle yaparlardı."

"Doğru değildi, gerçi, değil mi, duruşma? Ülkeye yaptığı şeyleri sadece suç terimleriyle dile getiremez insan. Daha fazla olmalıydı bu, dokunduğu her şeyi nasıl yozlaştırdığını dile getirmek gerekiyordu. Tabii bizim de dokunduğumuz her şeyi. Toprağı, otları, taşları. Hep nasıl yalan söylediğini, otomatik olarak, bir politika, bir refleks olarak hep nasıl yalan söylediğini ve başka herkese de böyle yapmayı nasıl öğrettiğini dile getirmek gerekirdi. Artık insanların nasıl kolaylıkla birbirine güvenemediğini. Ağzımızdan çıkan sözcükleri bile nasıl yozlaştırdığını."

"Benimkini değil, yalancı orospu çocuğu, suratına sıçtığımın piçi."

"Atanas, keşke biraz ciddi olsan. Yalnızca bir kereliğine."

"Onun bir parçası olduğunu düşündüm, Vera."

"Neyin parçası?"

"Özgürlüğün. Ciddi olmama özgürlüğünün. Bir daha hiç ciddi olmama. Eğer olmak istemiyorsan, bir daha hiç olmama, hiç. Eğer böyle olmak istiyorsam ömrümün sonuna kadar uçarı olmak hakkım değil mi benim?"

"Atanas, sen Değişiklikler'den önce de ciddiyetten bu kadar uzaktın."

"O zamanlar antisosyal bir davranıştı bu. Sokak serseriliğiydi. Şimdi ise benim anayasal hakkım."

"Biz bunun için mi dövüşüyorduk, Atanas? Atanas'ın ciddi olmama hakkı için mi?"

"Belki de şimdilik yaptıklarımıza devam etmek için yeterli bu."

* * *

I Numaralı Ceza Davası kararının yayımlanmasından önceki gün, Petro Solinski son kez Stoyo Petkanov'u görmeye geldi. Yaşlı adam burnunu pencereye dayamış, döşemedeki boyalı yarım dairenin içinde ayakta duruyordu. Nöbet tutan milise, kısıtlamanın artık uygulanmadığı bildirilmişti. Eğer arzu ediyorsa manzaraya baksındı. Bir zamanlar patronluğunu yaptığı kente yukarıdan baksındı.

Petkanov mahkemenin kararını sanki bir usulsüzlük arıyormuş gibi okurken masanın karşılıklı uçlarında oturuyorlardı. Otuz yıl iç sürgün yazıyordu kararda. Cezasını çekip kurtulmaya ömrü vefa etmeyecekti. Kişisel kazançlarına devlet tarafından el koyuluyordu. Bunda bildik, neredeyse rahatlatıcı bir yan vardı. Doğrusu, yola hiçbir şeyi olmadan çıkmıştı ve şimdi elinde hiçbir şey kalmaksızın yolculuğu bitiriyordu. Omuzlarını silkti ve kâğıdı masanın üzerine koydu.

"Madalyalarımı ve onur nişanlarımı elimden almamışsınız."

"Onların sizde kalması gerektiğini düşündük."

Petkanov homurdandı. "Peki, her neyse, sen nasılsın, Petro?" Şimdi hayat onun için sanki yeni başlıyormuş gibi, önünde zevk için yapılan kısa gezilerle, planlar projelerle, çılgınca serüvenlerle dolu bir yaşam varmışçasına savcıya delice bir tebessümle sırıtıyordu.

"Nasıl mıyım?" Öncelikle, bitip tükendim. İnsan istediğini elde

ettiğinde, ülkesi özgürlüğüne kavuştuğunda ve profesyonel meslek yaşamında başarıya eriştiğinde hissettiği mide ekşimeli, beyin sulanmalı yorgunluk buysa, acaba yenilginin yorgunluğu nasıl olurdu? O ilk zafer duygusunun yerinde şimdi yeller esiyordu. "Nasıl mıyım? Mademki soruyorsunuz, söyleyeyim, babam öldü, karım boşanmak istiyor ve kızım benimle konuşmayı reddediyor. Nasıl olmamı bekliyordunuz?"

Petkanov yine sırıttı ve gözlüklerinin madeni çerçevesinde bir ışık pırıldadı. Kendini garip bir biçimde neşeli hissediyordu. Her şeyini yitirmişti, ama önündeki bu yaşlanan genç adamdan daha az yenilgiye uğramıştı. Entelektüeller acınacak insanlardı, bunu hep biliyordu. Belki de genç Solinski şimdi bir hastalığa yakalanacaktı. Hastalananlardan nasıl da tiksinirdi! "Tabii, Petro, değişen koşullarının kendini ülkenin kurtuluşuna adaman için şimdi sana daha çok zaman verdiğini düşünmelisin."

İnce ince alay mı ediyordu? Aralarında bir çeşit bağ kurmaya, ona böyle nasihat mi vermeye çalışıyordu? Petro'nun az da olsa avuntusu şuydu ki bu adamdan eskisi kadar nefret ettiğini biliyordu. Gitmek için ayağa kalktı; ne var ki eski başkan onunla işini tümüyle bitirmiş değildi. Yaşına karşın, masanın etrafından çabucak dolandı, savcının elini sıktı ve sonra da tombul pençeleri arasında tuttu.

"Söyle bana, Petro," diye sordu, hem acı alay hem de yaltaklanma okunan bir ses tonuyla, "bir canavar mı olduğumu düşünüyorsun?"

"Ne olduğunuz umurumda değil." Solinski yalnızca buradan çekip gitmek istiyordu.

"Şey, şöyle ifade edeyim diyeceğimi. Beni sıradan bir insan olarak mı, yoksa bir canavar olarak mı görüyorsun?"

"Hiçbiri." Başsavcı burnundan keskin bir iç çekme sesi çıkardı. "Sanırım sizi sadece bir gangster olarak görüyorum."

Petkanov, bu yanıta beklenmedik bir biçimde güldü. "Sorumun yanıtı olmuyor bu, Petro. Ben sana, babanın sana söylediği bilmecenin yerine geçecek başka bir bilmece söyleyeyim. Ben ya bir canavarım, ya da değilim. Tamam mı? Eğer canavar değilsem, o zaman senin gibi, ya da senin olabileceğin gibi biri olmalıyım. Benim

hangisi olmamı isterdin? Karar vermek sana düşüyor."

Solinski yanıt vermeye yanaşmayınca, eski başkan, neredeyse alay edercesine onu sıkıştırmaya devam etti. "İlgilenmiyor musun, yoksa? O zaman sözlerime devam edeyim. Eğer ben bir canavarsam, düşlerinden çıkmayacağım, senin kâbusun olacağım. Eğer senin gibi biriysem, gündelik yaşamının her anında seninle birlikte olacağım. Hangisini yeğlersin? Söyle hadi!"

Şimdi Petkanov eline asılıyor, onu öylesine yakınına kadar çekiyordu ki Solinski eski başkanın soluğundaki haşlanmış yumurta kokusunu alabiliyordu. "Benden kurtulamazsın. Bu duruşma oyunu hiçbir şeyi değiştirmiyor. Beni öldürmek de hiçbir şeyi değiştirmez. Hakkımda yalan söylemek, benim sevilmediğimi, yalnızca nefret edildiğimi ve korkulduğumu söylemek, hiçbir şeyi değiştirmiyor. Benden kurtulamazsın! Anlıyor musun?"

Başsavcı elini Petkanov'un pençesinden zorlukla çekip kurtardı. Kendini lekelenmiş, mikroba bulanmış, cinsel olarak taciz edilmiş, kemiklerinin iliğine kadar radyasyona maruz kalmış hissediyordu. "Cehennemin dibine git," diye bağırdı, şiddetle geri dönerek. Kendini, bu atışmayı yeni bir demokratik merakla izlemekte olan genç milisle yüz yüze buldu. Bir şey savcının nazikçe başını sallamasına yol açtı ve asker de karşılık olarak topuklarını vurdu. Derken yine bağırdı Solinski: "Cehennemin dibine git! Lanet olsun sana!"

Kapının tokmağına uzanırken ardında boğuk bir ayak sesi işitti. Derken, duyduğu dehşet karşısında şaşkınlığa düştü. Bir el kolunu dirseğinin üzerinden kavramış ve onu arkaya döndürmüştü. Eski başkan şimdi ona gözlerinden ateşler saçarak bakıyor ve yüzlerini birbirine daha yaklaştırmak için onu çektikçe çekiyordu. Birdenbire savcı gücünü yitiriverdi ve ikisinin gözleri öfkeyle aynı hizaya geldi.

"Hayır," dedi Stoyo Petkanov. "Yanılıyorsun. Seni lanetliyorum. Seni mahkûm ediyorum." Yenilmemiş olanlara özgü bakış, haşlanmış yumurta kokan soluk ve kolunun üst yanını mengene gibi kavramış yaşlı parmaklar. "*Ben seni* mahkûm ediyorum."

* * *

Değişiklikler'den beri, halk yeniden kiliseye gitmeye başlamıştı; sadece vaftiz ve cenaze törenleri için değil, ama ibadet etmek, belli belirsiz bir avuntu bulmak ve bir kovan içindeki arılardan daha fazla varlıklar olduklarını bilmek için. Petro Solinski, başları bantlı goşist hipi akını olur sanmıştı, ama yalnızca erkekler ve kadınlar, genç, yaşlı ve orta yaşlılar görmüştü: Yani kendisi gibi insanlar. Sen Sofya'nın girişinde ne yapacağını bilemez bir halde duruyor, kendini sahtekârın biri gibi hissediyor ve diz çökeyim mi, yoksa çökmeyeyim mi diye kendine sorup duruyordu. Ne yaptığına hiç kimse aldırış etmeyince, kilisenin dar yan koridorunda yavaş yavaş yürümeye başladı. Bir mart öğle sonrasının kırk watt'lık ölgün ampullerini arkada bırakmıştı; şimdi gözleri, çevredeki karanlığa göre değişen bir parlaklığa alışmaya çalışıyordu. Yanan mumların parıltıları gözlerini alıyor, parlatılmış pirinç eşyalar ışıklar saçıyor ve yukarılardaki küçük pencerelerden içeri süzülen güneş ışığı ince ışınlar halinde belli noktalara vuruyordu.

Dövme demirden yapılma sağlam görünüşlü şamdan, pırıldayan sivri uçlu demirleri ve yumuşak mumlarıyla bir ışık tiyatrosu gibiydi. Mumlar iki seviyede yakılmışlardı: Yaşayanlar için omuz yüksekliğinde, ölüler için ayak bileği yüksekliğinde. Petro Solinski iki tane çok ince mum satın aldı, onları aleve yaklaştırarak yaktı. Diz çöktü ve ilkini kilisenin zeminindeki yassı kum tepsisine bastırarak dikti. Sonra kalktı, kolunu uzattı ve ikincisini, ülkesi için yanan mumu siyah bir demir çubuğun ucuna bastırarak dikti. Birdenbire hararetlenen alevler yüzüne sıcaklık verdi. Çelenk koyan bir general gibi, sırtını dimdik tutarak geriledi ve saygı duruşuna geçti. Sonra parmak ucunu alnına dokundurdu ve Ortodoksların yaptığı gibi, sağdan sola doğru istavroz çıkararak, sonu bir türlü gelmeyen jestini hiç itiraz etmeden sürdürdü.

* * *

Akşam ve yağmur birlikte tatlı tatlı indiler. Kentin kuzeyindeki alçak bir tepede, asık yüzlü ve amaçsız, beton bir anıt kaidesi duruyordu. Kaidenin yan taraflarındaki bronz kabartmalar rutubetli ha-

vada donuk donuk pırıldıyordu. Yanlarında kendilerini geleceğe götürecek Alyoşa olmaksızın, şimdi kendilerini değişik bir savaşta çarpışırken bulmuştu makineli tüfekliler: İlgisiz, yerel ve suskun bir savaşta.

Talim alanının yanındaki ıssız toprak zeminde, yağan yağmur Lenin'i, Stalin'i, Brejnev'i, İlk Önder'i ve Stoyo Petkanov'u tatlı tatlı ıslatıyordu. Bahar geliyordu ve çok geçmeden sarmaşık filizleri, bir kez daha asker çizmelerinin bronzuna tutunacaklardı. Karanlıkta, lokomotifler ıslak noktalar üzerinde yalpalıyor, heykeli yapılmış yüzlerin üzerine kısa ömürlü ışıklar saçarak, tepedeki elektrik tellerine asılıyordu. Ne var ki, bu ölüm sonrası Politbüro'da tartışma sona ermişti; kaskatı devler suskunluğa gömülmüşlerdi.

İlk Önder'in boşaltılmış anıtmezarının önünde yaşlı bir kadın tek başına ayakta duruyordu. Yünlü bir şapkanın üzerine sarılmış yine yünlü bir başörtüsü takmıştı ve her ikisi de sırılsıklamdı. Elinde V.İ. Lenin'in çerçeveli küçük bir resmini tutuyordu. Yağmur görüntüyü bulandırmıştı, ama V.İ. Lenin'in dile dökülmesi güç yüzü sokaktan her gelen geçeni izliyordu. Arada sırada, kaşarlanmış bir ayyaş ya da zevzek bir öğrenci karşıdan yaşlı kadına ve ıslak camdan yayılan zayıf ışığa doğru bağırıp çağırıyordu. Ama söylenenler ne olursa olsun, yaşlı kadın yerinden ayrılmıyor, sessizce öyle duruyordu.

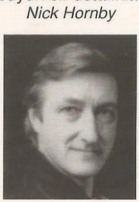
Berlin Duvarı'nın çöküşüyle birlikte siyaset gündemine gelen komünizmin mirası sorunu, edebiyat düzleminde de yankılarını bulmakta gecikmedi ve Julian Barnes, ilk olarak Bulgarca yayımlanan *Oklukirpi* başlıklı novellasında, *10 1/2 Bölümde Dünya Tarihi*'nde başlattığı Tarih'in "çoğul anlamları" izleğine bu kez yeni ve güncel açılımlar getirerek, eşine az rastlanır siyasal bir taşlama örneği ortaya koydu.

Adı doğrudan verilmemekle birlikte tahmin edebildiğimiz eski bir Sovyet uydu devletindeki bir komünist liderin yeni rejimin oluşturduğu mahkeme önünde sorgulanma sürecini konu alan roman, birbirine temelden karşıt iki ideoloji arasındaki çelişkileri ve açmazları, her cümlesine keskin bir mizahın sindiği ve yerginin zaman zaman doruk noktasına çıktığı, derinlikli bir siyasi kavrayışla vermekte... Totaliter bir komünistken şimdi demokratik ve liberal değerlerin savunucusu olan bir başsavcının suçlamalarıyla yüzleşmek zorunda kalan eski tüfek komünist lider, postu kolay kolay deldirmeye niyetli değildir. Komünist lidere yöneltilen, ama eldeki gerçek belgelerin eksikliğinden ötürü pek de gerekçeli gibi gözükmeyen suçlamaların, romanın dramatik akışı içinde bir bumerang gibi geri teperek, başsavcıyı gitgide yıpratmakta olduğuna, diktatöre karşı olan tiksintisine pek de sağlam bir gerekçe bulamadığına, bu yüzden de salt ahlâksal normlara sığınmaya çalıştığına tanıklık ederiz.

Oklukirpi, geçmiş ile şimdi, istikrar ile özgürlük, suçlayanlar ile suçlananlar arasındaki sınırların kaybolur gözüktüğü o alacakaranlık bölgede bir zamanlar yaşanmış zorlu bir siyasal gerçekliğe birinci elden tanıklık eden, çarpıcı bir roman.

Barnes'ın romanlarında insanı hipnotize eden bir büyü ve tekinsiz bir yalınlık hâkimdir.
The New York Review of Books

Eleştirmenler Barnes'ın müşfikliğini gözden kaçırdılar, zekâsını azımsadılar ve bilgeliğini yok saydılar... *Oklukirpi* büyük bir ustalıkla yazılmış bir novella.
Nick Hornby

AYRINTI•EDEBİYAT
ISBN 975-539-234-3